

ცისკარი

1863

სეკდემბერი.

წელიწადი მეუზღე.

წოდება თსსულებათა:

- I — განცხადება, რედაქციისა.
სიტყვა, თქმული სულის წმინდის
მოთხრობის დროს. გაბრიელ ეპისკოპოსისა.
იშმაილ. (ისტორიული მოთხრობა. გ. დიდებულიძისა.
II — სავათნაჲს მიბაძვა. (ლექსი.) თ. გრ. ფრებელიანისა.
ა. . . წ. . . ს. გნ. ბარ. ჯორჯაძისა.
ელეგია. ბ.
III — რანგისკის ლექსები. (ნათ.) თ. ვას. მაჩაბელისა.
IV — რანგისკი სიტყვა დაუთი უიფია —
ნის სტატიაზედ ულდიკოსი.
სსჲ და სსჲ ანბავი.

ცფილისს.

გერსელიძის ტიპოგრაფიისა.

ც ი ს კ ა რ ი.

ქ ა რ თ უ ლ ი

სალიტერატურო ჟურნალი.

გამოიცემა ივ. კერესელიძისა-გან.

ს ე კ დ ე მ ბ ე რ ი.

წელიწადი მეშვიდე.

«თუ შეიევას სმენად, — შიითგალე და უკეთუ
მიუწყეს ყური შენი, — ბრძენ იქმნე » (წიგ. ისლ
ზირ. თავი 6 მუს. 34.)

ც ფ ი ლ ი ს ს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

Дозволено цензурою. 1863 Октября 14 д. г. Тифлиссъ.

რედუქციისაკან.

--შამაგალის, 1864 წლიდან ჩუტნი «ცისკარი» გამოვა იმავე მიმართულებით და იმავე თანამშრომლებით შემწეობით, რა მიმართულებითაც და რომელთა თანამშრომლებით შემწეობითაც გამოდიოდა. ჩუტნი ვერას ვიტყვით შესასებ ჟურნალისა ამის მეტს, რომ საზოგადოებამ საკმაოდ დაინახა და საკმაოდ სცნო ღირსება მუდის წლის ნამუშავე-რისა, მხოლოდ ამას ვითხოვთ, ვისაც სურდეს დაბარება «ცისკრისა» ღრმით აცნობონ რედუქციისა და თან წარმოადგინონ სვედრი ფასი,--

სიტყვა

ოქუელი ქუთაისის სობორში სული წმინდის მოფენასა ზედა
გაბრიელ ეპისკოპოსისაჲთ.

დღეს წაკითხულისა სახარებისაგან გვესმა ჩუენ
მხანო ჩემო საუგარუნო სიტყვანი; «დასასრულსა
მას დიდისა დღესასწაულისასა დასდგა იესო და
ლაღადუო და სთქუა რომელსა სწუერადეს მოუ-
დეს ჩემდა.» რასა ნიშნავს მხანო სიტყვანი ესე?
სიტყვათა ამით შინა მაცხოვარი გვახშობს ჩუენ
მისვლად მისდამი და სმენად სწავლისა და მო-
ღვრებისა და აღკვათქვამს მადლსა სულისა წმი-
ნდისასა, რომელი დღეს გარდამოეფინა მოციქუ-
ლთა ზედა. განვიხილოდ, მხანო ქრისტიანეო,
სიტყვანი ესე აღვსენათ და ცხადად წაჩვიდვი-
ნათ სამღრთო ჭაწრია ჰერაბათა მათ შინა. ჰა-
რეულად მაცხოვარი იტყვას; «როელსა სწუერად-
დეს» მამა სადაჲ, იგი ხშობს არა უაუელსა კაცსა,
არამედ მას, რომელსა სურს სმენად სამღრთოჲსა

სწავლისა, რომელი ეძებს განათლებასა და მიღებასა მადლისა სულისა წმინდისა. არიან, მხანო, ზოგიერთნი კაცნი, რომელთა ნამდვილად სწეურის სმენა სამღრთოდესა სწავლისა, რომელთა გული ნამდვილად მოსუბრე არს მადლებად მადლისა და განათლებისა სულისაგან წმინდისა და რომელნი მოწვენილ იქმნებიან უკეთუ დიდ სანს მოაგლდა სამღრთო სწავლა და მადლი. თუთ გული და ბუნება მიიზიდავს ესრეთთა კაცთა ეკკლესიისადმი და ეოვედსა სამღრთოდესა მოქმედებისა და წესდებულობისადმი. ეს ნიშნავს, რომ ბუნება მათი და გული არის მრთელი, ესე იგი არა გაუუჭიბული ცოდვისაგან. მოკლედ, ვისაც გული აქვს წრფელი და სასიამო უმანკო, არა განმორებული ღვთისაგან იგი დიდ სანს ვერ გასძლებს თვინიერ სამღრთოდესა მადლისა და სწავლისა, გარნა, წინააღმდეგ ამისა, არიან სსტჳანი ჰირნი რომელთა გული გრილ არს სმენად სამღრთოდესა სწავლისა და მიღებად მადლისა სულისა წმინდისაგან; მაჲ არ სწეურის კითხვა და სანსწახსვა სამღრთოდესა წერილისათუთ გული არ მიიზიდავს მათ სამღრთო სიტყვადმი. დიდი უბედურება არის მხანო, ეს კაცო.

სათჳს. როდესაც კაცა სორცელად მიიმეტ ავით
გახდება, მაშინ მას სრულიად დაეარება სურვი-
ლი და გემო საჭმლისა და თუმცა მას სწუწიან
და სშირად იხსოვს სასმელსა, გარნა ჟოჳელი სა-
სმელი იგი არის მისთვის უგემური; და ვერც მო-
უნელებს წუწუწილსა მისსა; გარნა როდესაც ავით
შეოფმა კაცმა მოითხოვა სასმელი და საჭმელი და
გემოვნებით მიიღო იგინო, მაშინ ვიტყვი, რომელ
იგი მოჩიებაო. აგრეთვე არის სულიერი მდგომა-
რება კაცისა. ჭეშმარიტი საზრდო, საჭმელი და
სასმელი სულისა ჩუწნისა არის საღმრთო სწავლა
და მაღლი სულისა წმინდისა; ვინც არა აქჳს
სურვილი მიღებად საღმრთოებსა ამის საჭმელისა
და სასმელისა, ვინც, ანუ მსმენს სწავლასა, ანუ
სდგას ეკლესიასა შინა წირვა ღოცვად, გარნა ვერ
გრძნობს გემოვნებასა და გული მისი არის გრი-
ლი, ცხადი არის რომელ სული იგი მისი არის
ავით შეოფი ცოდვითა. ესე ვითარსა კაცსა თუმცა
აქჳს მოუნელებელი წუწუწილი, ვითარცა ავით
შეოფსა სორციელსა, თუმცა იგი მიიღებს მრავალ
გზის სსუათა და სსუათა სასმელთა ესე იგი მრავალ
ჟერთა სწავლათა, ჭაზრთა და მოთხოვრებათა

სოფლიურთა, გარნა ვერ მოინელებენ წუურვილსა თუხსა, ვინაჲდგან სულთ მათი ეძებენ და გაძლებიან, მსოფლოდ მაშინ, როდესაც მიიღებენ სასძვლსა სამღრთოდსა წყალობასაგან. ოდესაც მაცხოვარი იტყუება სიტყვითა ამით, მაშინ მსმენელთა მათთა შორის ზოგნი იუვენე გულ წრფელნი, კეთილის ხასიათისანი, ვითარცა მოწაფენი და მოცოქულნი მისნი, რომელთა ისმინეს სიტყვა და რწმენა; ამისთჳსაც მიიღეს აღთქმული მადლი სულთა წმინდისა; ხოლო სსუხანი ვითარცა მწიგნობარნი და ფარისევლები იუვენე გულ გრილნი სწავლასა ამას ზედა: გული მათი აღვსებული შურითა ამჟარტავნებითა, ვერა შეიწყენარება წმინდასა ამას და სადმართოსა სწავლასა, ამისთვისაცა იგინი დარჩნენ მკუდარნი ცოდვასა შინა თუხსა.

არ ვქნა იტყვის ვინმე რა დანაშაულ ვარ, უკეთუ არა მაქვს წუურვილი; ძალად სომ ვერ მოვიწუურებ? არა, ძმაო, გაისსოვნე: როდესაც შენ დაგეგარება სურვილი და გემა ჭამისა და სასძვლისა გეშინია და იტყვი: აჟათ ვარო, და ცთობლობა როგორმე მოგონინო თავი შენი; ეგრეთვე მოცოქე. უკეთუ სული შენი არა გრძნობს შიშში-

ლსა და წეურვილსა სამღრთოღსა მადლისა, გაქჳს ჭკჳა და სინიღისი; ამით უნდა განაჩინონ წეურვილი სამღრთოღსა მადლისა თჳს გულსა შინა შენსა. უმთავრესი მიზეზი, რომელი გააქრობს და მოსპობს სულსა შინა ჩუენსა სამღრთოსა წეურვილსა, არის ცოდვა და ცუდი ცხოვრება, ესენი არა შეუძებენ გულსა შინა შენსა სწავლასა და მადლსა; ეცადე გაგდე გულისა შენისაგან ბოროტნი გულს ზრასვანი, მოამხადე გული შენი ვითარცა მიწის მოქმედი მოამხადებს ენასა თჳსსა თესლისათჳს.

მადლსა სულისა წმინდისასა დიას სურის და ცდილობს. შევიდეს გულსა შინა შენსა, გარნა, როდესაც იგი სედავს მას აღვსებულსა ცოდვითა და ბოროტებითა ვერ გასძლებს იგი მას შინა, რომაგორათაც კაცი ვინმე ზატეოსანი, აღზრდილი: სიერმდიგანვე შეჰგულსა და მდიდრისა სახლსა შინა ვერ შევა და ვერ იცხოვრებს უწმინდურსა და აღვროლებულსა სახლსა შინა, ოდესმე მეუფე და წინასწარ მეტეველი დავით შთაჴარდა სამინელსა ცოდვასა და მოაკლდა სამღრთოსა მადლსა სულისა წმინდისასა, გარნა მოინანა და აღოცა მსურველითა გულითა: „გული წმინდა დაბადე ჩემთანა

ღმერთო და სული წრფელი განმიახლე გვაძსა ჩემსა, ნუ განმაგდებ მე ზირსა შენისაგან და სულსა წმინდასა შენსა ნუ შიშილებ ჩემგან,» მაშინ ღმერთმან კვალადვე მოუვლინა მას სული წმინდა. ბაძეგდი მისსა მონანებასა ვითარცა სძიმად ბაძეგ მისსა ცოდვასა.

იქმნება სსვამ ვინმემ იფიქროს, მადლობა ღმერთს მე თვთქმის ეოველთჳს დაგდივარ ეკკლესიასა შინა, მე მსურს სმენა წირვა ღოცვისა, მსიარულებით ვისმენ სამღრთოსა სწავლასა; მიეჭარს ლაზარაკი და გამოკითხვა სამღრთოთა საგანთა ზედაო. არა მხოო? შენც განიცადე კარგათ თავი შენი, იქმნება რომელ არა საღმრთო წუურვილი მოგიევანს შენ ეკკლესიასა შინა; არამედ ერთი მსოლოდ უბრალე ჩვეულება, ანუ მიბაძვა სსვათა, ანუ გეშინია არ შთავარდე განკითხვასა შინა; გარნა უკეთუ ნამდვილად წუურვილი სამღრთოდსა მადლისა მოგიევანს შენ ეკკლესიასა შინა, უკეთუ ნამდვილად გიეჭარს შენ სამღრთო მადლი, მაშა სადაჲ შენ მიგიდიეს მადლი სულისა წმინდისა, და უკეთუ მიგიდიეს ნაყოფიცა უნდა გქონდეს, სოლო ნაყოფი სულისა წმინდისა არს ვითარცა იტევის ზაულე მოციქული ასიეჭარული, სისხარული, მძვდობა, სულგრძელება,

სიტკბოება, სასიერება, მეუღროება, მარხვა. მოთ-
მინება?» ექონანა სათნოებანი ესენი, ანუ ერთი
რომელნიმე მათგანი?

ბოლოს, ჩუენ უოველთა მძნო ჩემო ქრის-
ტიანეო მტკიცეთ უნდა გვასსოვდეს სიტუენი
ზავლე მოციქულისანი, რომელნი მან მისწერა ის-
რელთა; ანუ შეაწესებთ სულსა წმინდასა ღვთისასა,
რომლითაცა იგი აღიბეჭდენით დღედ გამოსსნისა.»
უოველი ქრისტიანე არს აღბეჭდილი სულითა
წმინდითა საიდუმლოთა შინა; უოველსა ნათელ
ღებულსა და ზიარებულსა კაცსა აქუს რაოდენიმე
ნაწილი ნიჭისა. სულისაგან წმინდისა; ცხად არს
რომელ ცოდვითა და უწმინდურობითა თჳსითა იგი
შეაწესებს და კიდევ განიმორებს მადლსა ამას;
სოლო კრძალული, ღუთის მოუჭარე წმინდათა
განამტკიცებს, განამრავლებს მადლსა ამას, იმ
ზომად რომ ამდინარენი მუცლისა მისისაგან გა-
ნულენ წელისა ცხოველისა, ვითარცა სიქუა მაც-
ხოვარძან დღესვე წაკითხულსა სახარებასა. ბოლოს
•წ ვევედროთ ღმერთსა წმინდასა წინასწარ მეტვე-
ლისა დაფითისა თანა: სულსა წმინდასა შენსა
ნუ მიმიღებ ჩემგან ღმერთო!

ი ზ მ ა ი ლ ი .

(ისტორიული მოთხრობა.)

ბურჯაში, წილის მდინარის კიდესად, პოსსა და ინდისსურმის ტყეებისა შუა სდგას ქალაქი როსეტო, ანუ რაშიდი. მღვრია წყალი საიდუმლო მდინარისა სანდისსან სცემს ტალღასა ქალაქის კედლებსა; იქიდან დაბრუნდნად არის გაბმული დაცემული ქვიშიანი კიდე, რომელიცა ოდესმე ყოფილა ავაზაკთა ბინათ და ნაფთსა უუდელათ მწყემსთა და მეთევზეთა, ახლანდელს დროში კი როსეტო არის იმ გვარი ადგილი, სადაცა აწეობენ საჯაჭრო საქონელსა, გასაკზანელსა უაირიდან აღექსანდრიაში და აღექსანდრიიდან უაირში.

როსეტოს არეშარეში სცხოვრებდა მლიერ ლაჩიბი, როგორც სცხოვრებენ ყველა ეგვიპტის გლეხნი, უფელასი. ის იყო მლიერ მოხუცად და ცო-

ლოც ჰეავდა იმას მოხუცი; მჯლნი იმათნი იევნენ
 დასოცდილ აზრებების თმში. მოხუცნი ატარებდნენ
 ცხოვრებასა ძლიერ ღარიბულსა და სევდიანსა.
 რომ ზრ დასოცდილ იევნენ შიმშილით, იმათ ზიუვა-
 ნეს მუშაობაში საშველათ თბოლი ემაწული იხმადილი.
 ისინი ეველანი სცხოვრებდნენ ისრეთ ქოხში, რა-
 მელიც უფრო მიაგავდა მსეცის სადგურსა
 ვინემ კაცის საცხოვრებელსა. სახურავი
 იმისი იყო გაკეთებული ხისლისა და ხმელის
 სის ფოთლებისაგან. იმახედ ემინათ სო-
 ლმე მჭლე ძაღლებსა, რომელნიც იცვადნენ ცარი-
 ელს ქოხსა საწელის სახლის ჰატრონისას; მცირედ
 ხმინობაზედ ისინი წამოხტებოდნენ და დაიწებდნენ
 სოლმე საძინელს ეეფას. ავეჯულობას სახლისას
 შეადგენდა თხიქმის დამძალი ჯარი და ნახევარი
 ღუეინი ძველი სის ჯამი, და თუ ოდესმე როგო-
 რმე გაჩნდებოდა სოლმე იმ სახლში მცირე ფული
 იმას ინახავდა ფელლასი ძველს სარტეელში. იმ
 სამწუსაროს ქოხიდან ამოდიოდა ისეთი შავი და
 სქელი კომლი, რომ კაცი იფიქრებდა სრულიად ცას
 გასჭვარტლამსო. იყო მხოლოდ ერთი ცხოველი იმ
 ქოხში სრულიად ბედნიერი და კმაყოფილი თავისის

ცხოვრებით: ეს იყო კატა; ის ძლიერ სშირათ და წარმატებით ნადირობდა თაგუებსა, და ნიადაგ მა-
ჰლარი იყო სოლმე მოსვენებული ინდის-სურმის
სის ქეჭმ.

სრულიად ფელლასის ადგილ მამულს შეადგენდა
სამი დესკტინა--ექვსის დღის მიწა; ის იყო და-
ფოფილი რამდენსამე ნაწილად, რომელთაც ჰქონდა
შემორტეპული რუ, მიუცდილებელი საჭირო მოსა-
წევათ მიწის ზენის დროს; ფელლასი შეაბამდა
სოლმე გუთანში კამბეჩსა და აქლემსა. ჰირგელი
იმათგანი დადიოდა უღელში მძიმეთ თავ დაღუნუ-
ლი, და მეორე აწუდებოდა აქეთ იქით მაღლა
თავ აშვერილი. ისმაილი მიუძღოდა უღელ წინ; იმ
მუშაობით არ იევენენ კმაყოფილნი: არც ისმაილი,
არც იმისი ალა, არც აქლემი და არც კამბეჩი.
ცხარე მზე სწვავდა უწეალოდ ფეხებსა მუშებსა და
აწუსებდა საქონელსა; არცა მცირედი ღრუბელი არა
ჭფარავდა მათ გასურებულის მზის შუქებისაგან; სა-
უკუნო გაძოჟეველი ალი ცეცხლის ოკეანისა უტუ-
ბებდა მათ სულსა. სანდისხან შეაუენებდენ სოლმე
ისინი მუშაობასა და ჩრდილს ქეჭმ სრავდენ საჩ-
ქაროდ სახესა და ქერის ზურსა. ოდესმე ნილის

მდინარეიდან წამოუბერავდა სოლმე მაგრილობელი ქარი და ეს გადაჭვრიდა სოლმე ერმწვლს იშმაილს და მოსუცს ფელლასსა სეედასა. როდესაც გათავდებოდა სოლმე თესვა, მოვიდოდა დრო მორწევისა; ეს მუშაობა იყო იშმაილისათვის კიდევ უფრო მძიმე; იმ მუშაობაში იმის ოფულს შეერთდა სოლმე ნატადული ცრემლისა. როდესაც ისანი დაბრუნდებოდნენ სოლმე შინა, მაშინ ცოლი ფელლასისა გზაჴნიდა სოლმე იშმაილს წეალსედა. განბოროტებულთა სასოწარჴვეთილის სისაწელისაგან მოსუცთ ცოლ ქმართა არა ჰქონდათ არცა მცირედი შებრალები ობლის იშმაილისა. თუ რომ ოდესმე მშიერი ძალლი ამოიტაცებდა რამეს ქვაბიდან, ანუ კამბენი ჰგრაავდა რქასა აქლემსა, აქას ეოფელსავე აბრალებდნენ საწეალს იშმაილსა, და თუთეულს შემხვევაში აგინებდნენ და სცემდნენ მას უწეალოთ. ეოფელი ბავშვი თავის დედამისს სასლში, შემდგომ შრომისა, მირბის საკუთარს სამშობლო სართულს ქუტში: ერთი მესედვა იმისგან დედამისსა, და იმათი დამილი ავიწეებს იმას ეოფელს სამძიმეს შრომისას; საწეალი იშმაილი კი, როგორც დასდებოდა საღამო, გარბოდა იმ სახლიდან, სადაც იმის-

თვს იუო უცხო და მტრული.

ღამით მოწმენდილი მინის ცა აწნობდა სულში მსუქნიერის ვარსკვლავებითა, იმ დროს იშმაილი მიეუდებოდა სოლმე კედელსა და უუბრებდა იმას, გრძნობდა, რომ ის სრული თბილი არ იყო; როდესაც სამკალი მზა იყო, მაშინ იშმაილს გზავნიდნ სოლმე ველის მოსაგვამათ: მაშინ იმას მიჰქონდა თან ჰარკი სავსე წვრილის ქვით, და შურდული. ის ავიდოდა სოლმე მთის წვერსედა, საიდანაც სწანდა კარკათ სამკალნი, და როდესაც გუნდი მუდრინველთა დაეცემოდა უანებსა, მაშინ ის ესროდა მათ შურდულით ქუასა; არა მისედი მისა, რომ არც ეს სამუშაო იყო მისთვის ერთობ სასიამოვნო და მზე იქაც სწავდა მას კეფასა, ეს იყო უმჯობესი დრო იშმაილისათვის. ის იყო იმ დროს ბედნიერი მით, რომ არ ესმოდა მაშინ არა ვიწრო ლანძვარ ბებერთ ცოლ ქმრისა; იმას დიდათ ესმოდა მონებოდა სმა იმ მუდრინველთ გუნდთა, რომელიც სმირათ გადუვლიდა სოლმე იმას თავსედა. ის სანდის სან გაეკებ აძლედა მათ დროს ეანამ მარცვლის კენკისას, ის სეგდიანის ფოქრებით ამსგავსებდა იმ დროს თავის იღბალსა იმით იღბალსა

და წარმოიდგენდა სოლმე, რომ ისინიც, ვითარცა
 ობოლნი, სპირათ მშვიდნი არიან სოლმე, როგორც
 თუთ იშმაილიც. მისთვის, რომ იშმაილს შორს
 დაენახა საცნები, აღიოდა მაღალს ადგილსა და
 იქიდან დახეულებდა თუ რა რიგათ აქლემნი, დატ-
 ვირთულნი საშალნეებით იმალოდენ სქელს მტვერში,
 თუ რა რიგათ ნილის მდინარეში დაფრინავდნენ
 იალქნები, და ჭაერში ჭურწნულნი, რომელნიც სპი-
 რათ დაეკემოდნენ სამკლებსა. ერთის სიტყვით სე-
 დავდა საწუალი ობოლი თუ რა რიგათ გარშემო
 მისა სავსე იყო სიცოცხლით და მოძრაობით; თუ
 რა რიგათ ეოჟელივე ზრუნვისაგან ღელავდა და
 სდუღდა სიცოცხლით.

მე რაღა ვარ? ჭვიქრობდა ის იმ დროს: ვს-
 დგავარ გაჩერებული ერთ ალაგსა, ანუ ვაქნევ სე-
 ლებსა როგორც მაძინა რამე. მიეცემოდა რა ამ
 გვარს სევდიანს ფიქრებსა, ის უგდებდა ეურსა მსუ-
 ბუქს ჩურჩულსა ზურის ღერითა და წენარსა ნიაგსა,
 რომელსაც მოუავდა სამკალი ეანები მცირეს მღე-
 ლგარებაში.

როდესაც შემდგომ ამისა, ის მიბრუნდებოდა
 სოლმე შინა, მას ეჩვენებოდა უფრო ვიწროთ კო-

მლიანი ქოსი, უფრო და უფრო საშუალებათ წა-
 რმოუდგებოდა სოლმე იმას ცხოვრება, სადაც გა-
 რდა მრისსანე და დაღვრემილის სასისა ბებერთ
 ცოლქმართა ის ვერ რას ჰხედავდა სანუგეშოსა,
 სადაც არ გაგონა არც ერთი ალერსიანი სიტუა,
 რომელიც სრულიად ბედნიერ ჰყოფდა იმის ემა-
 წულს უბიწოსა გულსა. მაშინ იმან გარდასწევტა
 გაზარვა. მაგრამ საი? იმას ედო წინ ორი გზა:
 იცის ეველამ, რომ ქარავანსა, რომელიც გამოჩნდე-
 ბა იმ უსასღვრო მინდორზედ, რომელიც შეერთვის
 უსასღვრო ცასა, აჭრიკელის კაცისათვის აქვს გა-
 მოუთქმელი მიზიდულება, და განაცხოველებს იმაში
 გამოსატულებასა წარმოდგენით მდიდართ მხარეთა,
 ოქროთი სავსეთა, და სხუა ძვრუასის თვლებით;
 მეორე ნილის მდინარე ეგვიპტელათვის არის სა-
 ღმრთო მდინარე: იმათის ჰაზრით ის გამომდინა-
 რებს იმ ადგილიდამა სადაც მზე ამოდის; და ეს-
 რეთ იშმაილმა გარდასწევტა წასვლა უცხო მხა-
 რეებში, ნილს მდინარით. ის არა ფიქრობდა იმ
 დროს სიმდიდრეზედ; იმისს ემაწულს სულს სურდა
 მხოლოდ ენახა ახალი ქუჩენები, ახალნი სალსნი,
 სურდა მხოლოდ თავისუფლათ ამოსუნთქუა. ერთხელ

უნებს დაეშვა გუნდი მუშინველთა, და იშმაილმა
 არათუ არ მოინდომა იმათი მოგერება, არამედ
 სულით მიუაღერსა მათ როგორც თავის მეგობრებ-
 სა და უკანასკნელად გადახედა ერთი კიდევ კო-
 მლიანს ქოხსა ისეთის გრძნობით, როგორც გა-
 ზარული ტუსადი უეურებს საპრობილესა, სადაც ის
 დიდ ხანს იტანჯოდა. მერე გასწია ჰირ და ჰირ ნილ-
 ის მდინარისაკენ; ის მიიჭრა ჰირველს სომალდ-
 თან ისრეთის სისწრაფით თითქო უკანიდამ მიზ-
 დევდა იმას ლომი, და სთხოვა მიეღოთ ის სამ-
 სასურში. ის მაშინვე მიიღეს.

აი იშმაილი შეიქმნა მატროსათ. ამოუბერა ზუ-
 რგ--ქაჩმა, იალქნები გაიჭიმნენ და სომალდმა
 გასცურა როგორც წელის მუშინველმა; კიდენი და-
 ფარულნი სსჟა და სსჟა მცენარით, კუნძულნი,
 როგორც საუვაილენი ჩაურბილნი გამკებ წეაღში,
 სოფელნი, რომელნიც გამოიუურებოდნენ ინდის სუ-
 რმის ტეეებში, ქალები, რომელთაც თავსედ ეწოთ
 წელის კოკები, მწეებსნი. რომელთაც საქონელი
 სმოვდა იმათ თვალწინ მაღალს მქუცნიერს ბალა-
 ხსა, აქა-იქ გლესებთ ქოხები, აი რა წარმოუდგა
 თვალ წინ იმ დროს ემაწვლს იშმაილსა.

«ღმერთო ჩემო! წამოიძახა მან უცეუ, რა დიდი და მშვენიერი ეოფილა ქუჩუნა ღმრისა. რა ბედნიერია ეოველი მატროსი, რომელიც ღელვების ქარს დაჰყავს საჩქაროთ, როგორც მფრინველის ფრთებსა.» იმ დროს სომალდის ჰატრონმა გადაჰგრა მას ბაწარი და მით ცხადად მოაგონა მას, რომ არ შეიძლება მატროსი იწვეს ანძის ქუჩში და უეურებდეს წელის ქაფსა. სომალდიც იმ დროს გარეჟა. მაშინ მრთელი ეკიზაჟი შეუდგა მუშაობასა და ცდილობდა იმის შველასა. იზმაილმაც იწყო მუშაობა, და რადგან იყო გამოუცდელი ჩავარდა წებლში და დაეურეუებლა და როდესაც ამოგდო ზევით სომალდის ჰატრონმა სტაცა ხელი დი დაბადო ჰალუბსედ. სრულიად სოველი და დაღალული, იწვა რამოდენსაჲ სანს ჰალუბსედ, მაგრამ იზმაილი ზრცა მცირედსა არა ნანობდა სომალდზედ სამსახურში შესვლასა. რა უეოთ, ფიქრობდა იმ დროს ისა,--მართალია სომალდზედ სასჯელი ბევრი ეოფილა, მაწრით ცემატ სცოდნათ, მაგრამ მე სომ მატროსი ვარ, სად სომალდის ჰატრონისაგან ცემა და სად ბებერის დედა კაცისაგან. და რადგან იზმაილი იყო ობოლი, უნათესაო, ამისთჳს სომალ-

დი ჭეიქმნა იმისთვის ბინათ, და სამშობლო სას-
ლათ; მატროსებში სედავდა ერის სახლობას, რო-
მელსაც იმ დროს ისიც ეკუთვნოდა. იმას აღარა
ჭკლავდა ის ფიქრი, რომ ქუჭყანაზედ ის იყო
მარტო და უნატრონო, სედავდა, რომ ის ეკუთ-
ვნოდა ერთ რიგ საზოგადოებასა, სცხოვრობდა კა-
ცებთან, რომელნიც უმასდენ მას ამხანაგსა, მძასა,
თანა--მშრომელსა. სედავდა რომ, იმის მუშაობას
პატივს სცემდენ, მას ეურს უგდებდენ როგორც
ხაჭირო კაცსა; აი ამ გვარის ფიქრებით ანუკუპე-
ბდა ის თავის თავსა სამუშაო შრომითა და უსი-
ამოვნებათა თავის ახალს თანამდებობაში. ერთხელ
იმისი სომალდი გაჩერდა ჭუასთან. ეს არის ძლი-
ერ ძველი და ძლიერ მდიდარი ქალაქი ქვემო ეკ-
ვიპტეში. ვაჭარნი, რომელნიც ალებ მიცემობენ სო-
მალდებზედ ეაირსა და ალექსანდრიას შუა, სშირათ
გადიან იმ ქალაქში, ამისთვისა რომ იმისი ბაზრები
სშირათ სავსე არიან სხვა და სხვა ნანადირევით და
სილით. გარდა იმისა იქ იუიდეზიან სომალდის
სხვა და სხვა იარაღები სხვა და სხვა წლის დროს;
და მეტადრე შემოდგომაზედ ჭუას ქალაქის წინ სდ-
განან ურიცხვნი სომალდნი თუ ბარქაზნი, ასე

რომ იმათ ქვეშ ძლივსღა სწანს ნილის წელი,
და იქ ისე განიერიც არის ნილი, რომ ჭბავს
დიდს ტბას დიდის და მწვანის კუნძულებით. თუთ
ქალაქს აქვს მშვენიერი მდებარეობა: მეჩეთის თა-
ღების ზევიდგან გამოიყურებიან მინარეთნი, ზოგნი
წვეტიანი, ზოგნი მრგვალნი, როგორც კოშკნი;
სასლებს ატყუიანთ გარნძემო სსვა და სსვა
ხე--სილნი, რომელთაც განიერი ფოთოლნი უჩრ-
დილებენ სასლებსა. როდესაც სომალდი გაჩერდა იმ
ქალაქის წინ, მაშინ ცა იყო მოღრუბლული; მთა-
ტანა გათენებამაც. სომალდით მოსიარულენი ჩვეუ-
ლებითათ იქ უცდიან სოლმე სამსრეთის ქარსა, რომ
მეუდგნენ ნილის მდინარეს ჰიზ შეღმა. თითქმის
სრული ეკიპაჟი გავიდა სომალდიდამ წელის ჰიზსა,
ასე რომ იქ სრულ ჰატრონათ დარჩა იშმაილი.
სომალდი იდგა ჰიზდაჰიზ მოედნისა, სადაც არის
გამკებ დარგული მწკრივით ინდის ხურშის ხეები.
მეორე მოედნის მხარეს სდგას ძველი აგურის მეჩე-
თი და ორ ეტაჟიანი მინარეთი, მარჯნივ და მარ-
ცხნივ არიან უბრალო დუქნები, სადაც დალაქები
ჭბარსვენ თავებსა სსვა და სსვა მილეუთის ხალხსა;
მასლობლათ იმ დუქნებისა არიან ეავასანები, იქ

სსტა და სსცა ვაჭარნი, თათარნი, ეგვტელნი და
 არაბთ მესღვენი დიღით სვამდნენ ეავასა და სწევ-
 დენ ნაზს სიჩიის თამბაქოსა გრძელის ყალიონი-
 დგან; გლეხის დედაკაცი, ზირბადეს ქუჩებ, ჰეიდდენ
 სსტა და სსტა სილსა და სის შტოებით იგერებ-
 დენ ბუხებსა, მძიერი ძერები, სასაჩელის ხმით, და-
 ფრინავდენ შეჩეთებს სევით, ბალკონსედ ღუღუნობ-
 დენ გვრიტები; გზაში აქა-იქ მოჩანდენ დატვრთუ-
 ლი აქლემები. იქ, შორის შრომის მოუვაჩის სა-
 ლსისა, დადიოდა ამაყად ერთი არწაუტი მძეტწიე-
 რის ტანისამოსით და ჰქონდა სარტყელში გარჭო-
 ბილი დამბახები და დანები. არწაუტებს და ალბა-
 ნცებს იქ უმასიან აიტებსა; აი ერთი იმათგანი
 გამოცხადდა შეიდანსედ; იმას ეველა ერიდებოდა რო-
 გორც ჭირსა. იმას ეცვა განიერი ძალვარი, უოვე-
 ლიფე მისი მოძრაობა აჩვენებდა, რომ ის იყო
 ბოროტი, ამჟართავანი და თავსედი კაცი; ის სან
 დაწეობდა სელებს წელსედ და სან სანჯლის ტა-
 რსედ, რომელიც ერჭო განიერს სარტყელში. ეს არ-
 სება არის იქ ბალასანის სუმარა და იმასთანავე
 ავაზაკი, და მაშასადამე ეველასათჳს სამუღველი.
 იშმაილი, როდესაც დარჩა მარტო სომალდსედ,

იყო მით ძლიერ ბედნიერი; ის მსიარულათ და
 სიმღერით დადიოდა სომალდსედ კუთხიდან კუთხე-
 ში, იმან იპოვა იქ თავის აღის ჩიბუსი, აავსო
 სჩქაროთ თამბაქოთი და დაუწყო წევა. მოასლო-
 ვდა ღროც საუზმისა; მაშინ იმან აანთო ცეცხლი
 და დაუწყო ქერის ზურს ცხოვა, იმ ღროს
 გამოელაპარაკა ის სსტა ემაწვლს მატროსებსა, რო-
 მელნიც იმასთავით იფენენ ღარჩენილნი სსტა სომა-
 ლდებზედ ეურის საგდებლად. იმ ღროს ამოვარდა
 ქარი და გადაჭყარა ღრუბელი, რომელიც ჭფარავ-
 და ნილის მდინარეს, მშემაც გამოჭყო თავი. ბუ-
 ნება განახლდა და იშმაილიც შეიქმნა კიდევ უფრო
 მსიარული. იმან უცებ შენიშნა ათთი, რომელიც მი-
 ვიდა ერთს სის ძარბი და მიუძინა. იმ ღროს შე-
 მოჯდა ეორანი ინდის სურმის ხეზედ და დაუწყო
 ჭამა, ჩამოვარდა სიდან რაოდენიმე ნაყოფი და დაეცა
 ათის ზედ ცხვრზედ. იმას გამოელაპარაკა მაშინ უცეფ-
 მიისედ მოისედა და ნახა, რომ აშმაილი შესცქერო-
 და იმას თვალეში და კწებებოდა იმ სანახავზე
 სცილით. ათმა გამოიხატა თავში, რომ ის სილი
 იმან ესროლა მას ცხვრში, მოვიდა განრისხებაში,
 თვალეში დაუწყო ბრიალი როგორც ვეფხვსა, ამო-

იღო დამბახა და დააყვინა, მაგრამ საბედნიეროდ
 იშმაილისა წამალმა აიფეთქა. ეს რომ შენიძნა ის-
 მაილმა, მოუარა მაჩტასა, დაიძალა და დაუწყო ეუ-
 რება თავის მტერსა, როგორც დაჭრილი ნადირი
 უგდებს ურს მონადირესა. ვაჭარბმა, რომელნიც
 იხსდნენ ევახანის კარებ წინ, დაუწიეს ეურება და
 ელოდნენ თუ რით დასრულდებოდა ის ამბავი. აი-
 თმა შენიძნა ესე, შევარდა სომალდსედი და, დაი-
 ნასა რა იშმაილი, ესროლა მეორეთ დამბ-ჩა. ტევამ
 გასჭრა ბაწარი, რომელსედაც იყო ჰარუსი. დაეცა
 ჰალუბსედი და გადობრუნა ქვაბი, რომელშიაღ ისა-
 რებოდა საუხმე ეკიპაჟისათჳს. იმ დროს გამოჩნ-
 და შეიდანსედი სომალდის ჰატრონიც, იშმაილმა
 დაინასა რა ისა, გაჩდასტა ბორტს იქით და დაი-
 ძალა სომალდსედი; აითო იყო დარწმუნებული, რომ
 იშმალი დაიხრჩო წყალში და მასოჯს გატენა ისევ
 დამბახა, ჩაირჭო სარტყელში და დაიწყო დიდ კა-
 ცურით სიარული შეიდანსედი კმაყოფილმა თჳსის
 გმირულის ღვაწლითა. იშმაილი იჯდა იმ დროს
 მოკუნტული სსჯს სომალდში, მამინ შევიდა
 სომალდის ჰატრონი, და ნასა გადმობრუნებული
 ქვაბი და გაჭრილი თოკი და ვერ მისუდა თუ რისკან

მოსდა ესე ეოველივე, და დაუწყო ძახილი იშმა-
ილსა. იშმაილს შეეშინდა ცემისა, იქიდან გადავი-
და სსჟა სომაღდსედ და ბოლოს გავიდა ჩუმათ
წელის ჰორსა, იმ ფიქრით, რომ აღარ მიბრუნე-
ბულიყო სომაღდსედ. იმ დროს ამოვიდა ქარი,
შეუდგათ მატროსებს დიდი ამბავი, გასჭიმეს ზარუ-
სები და დაიმრენ სომაღდები. საწვალმა იშმაილმა,
როდესაც შესედა სომაღდსა, რომელსედაც ის მსა-
ხურებდა, უქნია ისევ სელი, უძასა მრავალი, რომ
ისევ წაეევანათ, მაგრამ ის ველაზავინ შენიშნა და
ველარც სმამ იმისმა მიაწია სომაღდთან. ამ სასით
დარჩა ის ისევ საცოდავ ობლათი და არ იცოდა
რა ექნა. იმას ჰქონდა ძაძინ მხოლოდ ექუსი მა-
ნეთი ფული, გაკერილი ჩოსაძი. იშმაილმა გაიხე-
და შორს და რამდენსამე ვერსტსედ დაინახა სო-
ფელი. იმან მიაშურა იმ სოფელს, დაიწყო სიარუ-
ლი სახლსა და სახლს შუა, უნდოდა სადმე დაე-
რახუნებინა, მაგრამ ვერა ჰბედავდა, ბოლოს ჩახა,
რომ ერთი სახლის კარი იყო ღია, შევიდა და
სთხოვა მიეღოთ ის სტუმრათ და მიეცათ რამე სა-
მუშაო. იმ სახლის ჰატრონი იყო მდიდარი მიწის
მუშა. იმან ჰკითხა იშმაილსა: თანახმა იქნება ისა

თუ არა კამბეჩების მწეემსობაზედ. იშმაილი მაშინვე დეეთანსმა.

მეორე დღესვე გარეკა მან ნასირი მინდორში. კამბეჩებთ იგრძენეს რა სიასლოვე წელისა მიაშურეს წელისაკენ. იშმაილი მისდევდა უკან დაღონებული. ნასა, რომ ნილის მდინარე ისევ მოუწილია სომალდებითა, სადაც ზოგში ისხდნენ წამსვლელნი სალოცავათ მექში, ზოგში ტყეები, რომელნიც მიჰყავდათ ალექსანდრიაში. ნასა რა ეს საწყაღნი, მოწვეუტილნი სამშობლოდგან, რომელთაც მიელოდათ შორი და უცხო მსარე და მწარე მსვედრი იშმაილმა იგრძნო, რომ ის თითონ ისე უბედური არ იყო, როგორც წარმოუდგებოდა, იგრძნო, რომ არიან ათასნი სსუბა კაცნი, რომელთაც შეშურდებოდათ იმისი მსვედრი. იმ დროს დაინახა მან სომალდი და იცნო, რომ ის იყო ის უწინდელი სომალდი, სადაც ის მსახურებდა მატროსათ. იცნო თავისი ალაც, თავისი ამხანაგებიც, რომელნიც მსიარულათ მუსაიფობდნენ ერთმანეთთან; «დამერთო ჩემო! სთქუა ოსრვით იშმაილმა, რა ბედნიერი ვიყავ, როდესაც მეც იმათ ვეკუთვნოდი! რა შორს შემეძლო წასვლა, თუ რომ იქ დავრჩენილ ვიყავ!

აღექსანდრიაჲი, ეაირში, და იქმნება ოდესმე მენახა
 სსჟა უცხო მსარეებიც. მაინდომა ახლოს მისვლა,
 მაგრამ შეკრთა და გამობრუნდა უკანვე. იმ დროს
 უცხოუ გაჩნდა საიდღამაც ერთი ემარწული ქალი,
 რომელიც უგდებდა ეურსა მდინარეს და მიახლოე-
 და წელის ჰირსა სიმღერითა. დაინახა რა ის სო-
 მალდის ჰატრონმა გაახვია მხვარში რამდენიმე წვ-
 რილი ფული და გადმოუგდო ქალსა. იმ დროს
 ამოუბერა ქარმა, და სომალდი გატრიალდა. ერმა-
 წულმა მისოვარმა იგრძნო, რომ მას გადმოუგდეს
 მოწეალება და დაუწეო ჯოხით მებნა ფულებსა;
 შლიდა ბაღასსა, უსვამდა მიწასეღ სელებსა, მაგ-
 რამ ვერაფერი იპოვნა. ეს შენიშნა იშმაილმა და
 უნდოდა ეშეკლა მისთვის იმ ფულის ჰოვნაში, მაგ-
 რამ როდესაც იგრძნო ქალმა მიახლოება კაცისა,
 დაიფარა თვალებსეღ სელი, გასტა
 უკან და მიიმალა სეებს ქვეშ. იმ დროს
 მსე მიუახლოვდებოდა შუა დღეს, კამბეგებმა
 იგრძნეს საცხე და ჩაწვნენ წეალში უჩანდა
 მათ მხოლოდ თავები და რქები. იმ დროს მწეე-
 მსნიც წვანან სოლმე ჩრდილ ქეჭმ მოსახვერებლათ.
 იშმაილმა აირჩია ჩდილი ნერგ ქეჭმ და წამოწვა,

ემაწვილმა ქალმაც დაუტევა უწინდელი ადგილი და გაუარა იმას გვერდსედ.

რა ჭკენი, იზოვე შენი ფულები? ჭკითხა იმას იზმაილმა. ერმაწვლი ქალი ათრთოლდა, შესდგა და დაიწია კიდევ უკან; რათ გეშინიან შენ ჩემი? უთხრა მას კიდევ ერმაწვლმა მწეემსმა. შენ, მგონია ვერა მსედავ საწყალო? ვგონებ შენ ბრმა სარ? დიად ბრმა ვარ, მიუგო ქალმა ოხვრით. მე რე როგორა ჭბედავ აგრე ახლო წელის ჰირს მისვლას? არ გეშინიან წუალში ჩავარდნისა? მე არ გეშინიან არაფრისა, მიუგო მან; მე ეს ადგილები და აქაური არემაწვლები ძალიან კარგათ ვიცე, მე უწინამძღოლოთ მივდივარ ხოლმე იმ სოფლამდინ, სადაც საწყალი დედა ჩემი სცხოვრებს. გინდა მე შენ მიგიყვანო ჩრდილში? უთხრა მას იზმაილმა, ნუ სდგესარ მსეში, აქ ძლიერ სწყავს მსე. არა, არ მინდა, თავი დამანებე, უთხრა მას ქალმა; როდესაც ძლიერ ცხელა, მე მხოლოდ მაშინ ვსედავ ხოლმე ცოტა მსესა; მე ის მეჩვენება ევითელ რგოლათ. გარეშემო იმისა წენარი სინათლეა განა? ამბობენ, რომ კაცის თჳალიც მრგვალია როგორც ცაო და იმიტომ იმაში სჩანს სრული ცაო; ამბ-

ობენ ცა დიდია და იმაზედ მრავალი რაღაც ვარსკვლავებიაო? მართალია ესე? ოხ რა მშვენიერი უნდა იყვნენ ის ვარსკვლავნი, თუ მართლათ არიან იქ ისინი, ამიტომ, რომ, როცა ისინი გამოჩნდებიან ცაზედ მაშინ საღამოც აგრილდება სოლმე, დეესენ დამწვას მე სიცხემ, ჩემთვის არა იქნება რა იმაზედ სასიამოვნო, როგორც ეს რგოლი, რომელიც სცურავს მაღლა სინათლეში, აი აგერ ისი, და იმ დროს შესტა მაღლა და ეკონა, რომ სელს სტაცებდა იმ რგოლსა--შენ სშირათ სარ სოლმე აქა? ჭკითსა მას ერმაწვლმა იზმაილმა.

--უოველ დღე.

რისთვის მოდიხარ სოლმე აქა? ამისთვის, რომ აქ მოდიან სოლმე სშირათ სომაღდები; მე მესმის რა რიგათ აზობენ სოლმე ისინი წეაღსა, და მე ვსთხოვ სოლმე მოწეალებასა. ფულები, რომელსაც მე იქიდამ გადმომიგდებენ სოლმე, სშირათ ჩავარდებიან ეკლიანს ბუჩქებში; როდესაც მე იმათ დაუწეებ მებნას ეკლები მფხაჭნიან სელებსა; მე ეს მლიერ მესიამოვნება, იმდენს ვემებ მანამ მივაგნებ სოლმე.

რისთვის გაიქეცი და დაიძაღე, როდესაც მე

დღეს დილით მოვედი შენთან? იმისთვის რომ მე შენ ბოროტი მწუქესი მეგონე; მე მეგონა, რომ მე შენ მიზირობდი აკლებასა. ეს მე სძირათ შემძთხვევია. მოსდება სოლმე ისიც, რომ სამაგელი ბიჭები მე დამცინიან; გადმომიგდებენ ქუასა მოწვალების მაგიერად და მიძასიან: აი ფატიმა ფუღიო! აზა იქით, აზა აქეთაო და როდესაც მე დაუწეებ მებნასა, ისინი სარხარით გაიქცევიან სოლმე.

მაშ კარგი, უთხრა მას იხმაილმა, დღეიდგან, იცოდე შენ ველარზინ ველარც მასხარათ აგიგდებს და ველარც აგიკლებს. ამას იქით მე ვიქნები შენი მოსარჩლე. შენ ჩემი დობილი უნდა იყო ამიერდგან. მე უნდა ვითხრა, რომ მე უფრო კიდევ შენსედ საწუალი ვარ. შენ დედა მაინცა გეოლია, და მე აზც დედა მეავს და აზც მამა.

საწუალი თბლები შეაერთა და-მმად საზოგადო სისაწყლემ. ისინი მართლათ შეიქმნენ განუერელნი. როდესაც იხმაილი გარეკავდა სოლმე კამბეჩებს წელის ზირსა, ფატიმაც იქ დახვდებოდა. ისინი ღულუნებდნენ როგორც გვრიტნი, გამთბარნი შემდგომ ცივის სამთრისა თბილის მზისაგან; როდესაც მოახლოვდებოდნენ სომალდნი და გადმოუგდებდნენ

ფატიმას ფულსა, იშმაილს უნდოდა აეღო სოლმე და მიეცა იმისთჳნ, მაგრამ ფატიმა ეტუოდა სოლმე ამაზედ: თავი დამანებე; მე მინდა თჳთონ ვეძებო, ეს მე შემეძენს სოლმე კმაყოფილებასა; მე სო. პ. მაგისმეტი საქმე არა შემძლიან რა, ეგეც არ ვეძებო, მაშ რით გავატარო დრო. როდესაც მთავლოვდებოდა სოლმე გრილი სიღამო, ფატიმა დაბეზდა სოლმე იშმაილს მხარსედ ხელსა და ეტუოდა; გეთაუვა, აბა ერთი გაიქცე რაჲ შეგეძლოს, და მე უკან გამოგიდგები, აბა თუ მოგეწევი და შედი სოლმე იმისთანა ადგილებში სადაც მე მარტო არა ოდეს არა ვეყოფილ ვარ.

აი მე აქ არა ვეყოფილ ვარ არაოდეს, ეტუოდა სოლმე მას ფატიმა, როდესაც დასდგამდა ფეხსა უცნობს ადგილზედ; ეს ადგილიკი ნაცნობია; აქ მე გუშინ ვიღაც ბიჭმა მომტაცა ფული; როდესაც ის გაშექცა, მე სელით ვსინჯავდი ამ ქვიშაში იმის კვალსა; სწორეთ ეს ისევ იმისი კვალია, ოჲ ღმერთო რა დიდი უნდა იყოს მიწა, განაგრძობდა ფატიმა; დადის კაცი დადის და დასასრული არსად არის! რაღა მეძველება მე, რომ შენ უცებ თავი დამანებო უცნობ ადგილში? მე სომ ვეღარ გავაგნებ

გზასა, და ვინ იცის რა სრამში გადავარდე; ამ გვარი ლაპარაკი სპირათა ჭკონდა სოლმე ფატიმას იხმალთან სეირნობის დროს და ის შეიქმნა ამ გვართ უოველ დღე უფრო და უფრო გამბედავი.

სასე იმისი უწინ მოწეენილი და მოღრუბლული, ნელ ნელა მსიარულდებოდა და გადივრიდა სოლმე სევდასა, ასე გადიოდა დრო, რომელშიც თბლებთანთჳს იყო სოლმე მრავალი სასიამოვნო წამი. ერთსელ ფატიმა წავიდა ლელის მოსაკრძლავთ კალათის დასაწნავათ, დღე იყო მოღრუბლული და წვიმიანი. ნილის წყალი მატულობდა ეოველს წამს. ფატიმა იდგა ჩვეულებითს ადგილს, სოველს ლელში, ბოლოს მოესმა მას ძლიერათ წელის ხმა; ესმის ისიც, რომ მოფრინავს სომალდი, რომელშიაც ლაპარაკობდენ მისთჳს უცხო ენაზედ. მადლობა ღმერთსა! სთქჳ ფატიმამ, ესენი ევროპიელნი კაცნი არიან. ესენი დადიან ეოველს ქუჭუნაში, ამიტომ, რომ ამათ უუქართ სალხი ეოვლის მხარისა, ესენი აზნევენ მოწვალებას ეოველგან და ამისთჳს ღუთისაგან კურთხეულია ამათი მოგზაურობა, სთქჳ ესე და საჩქაროთ მიიჭრა წელის ჰირისკენ.

ნელა ნელა, ფრთხილათ იეაჳ ქალო, უმასდა

მას სომალდრიდამ ვილაცა, და უბძანა საჩქაროთ გა-
ჩერება სომალდრისა. უშალო აქიმო! უთხრა მას
მეორე კაცმა, ეკ გოგო ბრმა მთხოვარაა, არა ღი-
რს ეკ თქუტუნ ზრუნვათ, დანებეთ თავი და წავი-
დეთ დროზედ, მანამ ზურგ ქარია, და თუ ღმერ-
თიც შეგვეწია, ჩუტუნ მალე მივალოთ უაირში. აქიმმა
შესედა შეურაცხებით მუსულმანსა, რომელიც თუ-
ცაგი ახსენებდა ღუთის სახელსა, მაგრამ არა ჭქო-
ნდა შებრალება საწელისა, ამოვიდა სომალდრიდამ,
გავიდა წელის ჰირსა, მივიდა ფატიმასთან და ნა-
სა, რომ ის იყო ბრმა და უთხრა შებრალებით:
საცოდავო! ამათ არ უნდათ შენი ვურის გდება,
რადგან, ბუნებას მოუკლია შენთვის უმჯო-
ბესი ორდანი სიცოცხლისა; შენ არა გსადიან ღი-
რსად შებრალებისა, რადგან ძაძვებითასარ შემოსი-
ლი. და ბოლოს ჭკითსა; დაბადებიდგან სარ შენ ბრმა?
მე არ მახსოვს, რომ თვალში მქონდეს როდისმე
ისა, რაც მქონია სეღში, მიუგო ფატიმა; მე თვა-
ლით არაფერს არ შევხებივარ ჩემს სიცოცხლეში.

გინდა, წამამეკე მე უაირში? მე ვეცდები, მე გასი-
ნჯავ. ეგება ღუთის შეწევნით მე შენ მოგარჩინო.

შენ არა სუძრობ? არ დამცინი? ჭკითსა მას ბრმამა

როგორ შეიძლება სუმობა, მე შენ მართლა გეუბნები. სომ იცი, რომ სიბრძნე კარგი არ არის. ვინ იტყვის სიბრძნე კარგიაო, ჩემო კეთილო ფრანკო, უთხრა მას ფატიმამ, როდესაც სელით ვსინჯავ მიწასა, მცენარესა, ქუჭბსა, ეს კიდევ არაფერია, ეს ის არის ჩემთვის თითქო ნაცნობს საგნებს ველაპარაკებო, მაგრამ როდესაც ავდგები მიწიდან და ვიშვერ ტისკენ გელსა, იმ ფიქრით, რომ მოვიდო რასმეს გელი ანუ ვსტაცო რასმეს, და როდესაც ვიგრძნობ, რომ ცა ცარიელია, უსაზღვროა, მაშინ მე ვგრძნობ სოლმე რაღაც მძიმე, და საშინელსა საგრძნობელსა, თითქო რაღასაც უნდა ჩემი გასრესაო, თითქო ეოვლის მხრიდან მტაცებენ გელსაო. ამის შემდგომ აქიმი გაიქცა საჩქაროთ ფატიმას დედასთან და დაითანხმა ფატიმას ეაირში წაყვანაზედ. ფატიმა სტოდა სისრულით. როდესაც ისინი მიასლოვდნენ წელის ჰორზედ, სადაც მათ უცდიდა სომალდი, ფატიმა გაჩერდა მცირე სანსა და მიუგდო ეური ლელის ძრიალსა და იგრძნო, რომ იქ იდგა ისმაილი. მძვრობით მშაო, შესძასა იმან ისმაილსა; მე მივეყვარ ეაირში; იქ უნდა ჩემს თჳალებს დაუბრუნონ სინათლე. იფიქრე რა ბედნი-

ერება მიმეღის. მე იქიდან რომ მოვბრუნდები რა
 სისარულით დაგიწევს ურებას? ბოლოს ჩასხდნენ
 სომალდში და გასწიეს. იშმაილი იდგა უძრავათ
 დიდ სანს წელის ზირზე, უეუზა სომალდსა და ეემ-
 ღვრა თვალები, ეკონა, რომ ფატიმას სიბრძნე
 გადავიდა იმასედ. ბოლოს დაეცა მიწასედ. იმ დროს
 გრილმა ქარმა ამოუბერა და განამსწევა ისევ იშ-
 მაილი, მოიწმინდა თვალები; მეტე წამოდგა ისევ
 ფეხსედ, გაიხედა კიდევ ეაირისკენ, მაგრამ სვირთე-
 ბის მეტი ვეღარა დაინახარა. მე ისევ თბოლი და
 მარტო სელი შევიქენი, წამოსთქვა მან ბოლოს
 ოხვრით, და სამწუსართ ეჩვენა მას იმ წამში შე-
 ფა წელისა, შრიალი ლელისა; ბოლოს მოაგრთვა
 გაბნეული თხსი საქონელი და გაირეკა სოფლი-
 სკენ დაღონებულმა. მეორე დღეს, როდესაც გაირეკა სელ
 ასლათ საქონელი, სმაირათ გახერდებოდა სოლმე იმ
 ადგილსედ, სადაც იდგა სოლმე ფატიმა. სევდა მარტო-
 ებისა სწევებდა ნაწილებათ გულსა საწელის მწვემსისას.
 რამოდენისამე დღის უკან გამოართვა აღას თხსი
 ჯამაგირი და გამოეოსოვა. იშმაილი მოვიდა ეაი-
 რში. ეს ქალაქი ჩინებული ქალაქია. მრავალია იქ
 შინარეთი, მეჩეთი, გუმბათი და სსვა ჩინებული

შენობა სსჭა და სსჭა ანსიტეკტურისა! ქუჩები სდუ-
 ლან იქ სალსით; აქლემები დატვრთულნი სსჭა და
 სსჭა საქონლით, დადიან უოველს ქუჩაში. ცხენოსა-
 ნნი წიაელს სავერდის უნაგრებზედ, განიერს აბჟან-
 დებში და ოქრომკედით მოქსოვილის ახალულებით
 დააჭენებდნენ ცხენებს და იმათის ცხენების ფეხის
 მტვერი ადის ვიწროს ფაირის ქუჩებში ღრუბელსა-
 ვით ჭაერში. რადგან იმ ქალაქში იშმაილი იყო
 ხადი და არ იცოდა არც ერთი ალაგია ამისთჳს
 გადადიოდა უსაქმოთ ერთის ქუჩიდან მეორეში, ბო-
 ლოს დაღალულმა აირჩია დამორებული კუთხე ერ-
 თის ქუჩისა და დაჯდა ერთის სასლისწინ. იმ სა-
 ხლის მასლობლათ იყო ეაგასანა, სადაც რაოდე-
 ნიმე არაბის უფროსნი კაცნი ისხდნენ, სვამდნენ ჟაგასა,
 წსევდნენ ვალიონსა და მუსაიფობდნენ. ერთმა იმათგანმა
 სთქჳა: «კაცი თავისის დიდის მოთმინებით, ნიადაგ
 დასთრგუნავს თავის იღბალსაო. აი რა არის კა-
 «ნონი ბრძნისა: კაცმა უნდა იმრომოს რამდენიცყო
 შეუძლიან, და როდესაც იწეებს სულით დაწყისა
 «მაშინ უნდა მოუწოდოს ღმერთსა და ის განამტ-
 «ვიცებს იმას ისევ და მისცემს კიდევ ახალს მა-
 «ლასა.» მეორემ სთქჳა; «მე ვიმკსავრებ აღმოსავლე-

თიღამ დასავლეთადინ და დასავლეთიღამ სამსრე-
 თადინ და უთუოთ გავმდიდრდები, ანუ მოვკვდები
 ზორს ჩემს მამეულებასედ.» მესამემ: «როდესაც მა-
 ღლები დაინახვენ კაცსა, ჩაცმულსა მამკებით, ილე-
 სენ იმაზედ კბილებსა; და როდესაც მდიდრულათ
 ჩაცმულს, იმათკი ელაქუცებიან. » ამ სიტყვებმა ძლი-
 ერათ იმოქმედეს იშმაილზედ; ის დაფიქრდა. იმ
 დროს სასეგრებმა, რომელიც ივენენ დაბმულნი მსე-
 ზე დაუწვეს ერთმანერთს ჩსუბი და წისლის ცემა.
 იმათ ზატოსენებას იმ დროს ემინათ ჩრდილში და
 იმ სმასედ წამოხდნენ ფესზედ, ღამამჯდეს ისინი
 და ბოლოს დასდნენ და დაიწვეს მუსაიფი; თუ-
 თეული იმათგანნი მოუახრობდა თუ ვინ რამდენი
 იზოვა იმ დღეს ფული, და ზოგნი იმათგანნი აჩ-
 სარუნებდნენ ფულებსა, ისროდენ იმათ ჭაერში და
 ისევ იჭერდნენ. მშმაილ იმათაც უეურებდა გულს
 მოდგინებით და უგდებდა ეურსა. ძლიერ სურდა
 იშმაილს იქ მისვლა, მაგრამ დიდხანს ვერ გაბე-
 და; ბოლოს კრთოლვით მივიდა ახლო და ეველა-
 ზედ უნცროს იმათგანს გამოელაზარაჲ. ზატარა
 ბიჭმა დაცინებით აავლო იშმაილს თვალთ თავიღამ
 ფესამდინ და უთხრა ბოლოს: ვინა სარ და საიღა-

მასარ მოსული შე სამო სოფლებო? თუ მოწეს-
ლებას ითხოვ, ჩუენ არა გვაქვს წვრილი ფული.
იხმადს უნდოდა საჩქაროთ დაშორებოდა იმათ,
მაგრამ უფროსმა იმათგანმა შეაგენა და ჰკითხა:
ვინა ხარ, რა გინდა?

შე ვარ იხმადი, მიუგო მან.

როსეტიდამ განა?

როსეტიდამ.

შენ ის არა ხარ, სომალდიდამ, რომ გაიზარე,
როდესაც შენი თოფით მოკვლა უნდოდა ათსა.

დიად, ისა ვარ.

შეც სწორეთ იმ დროს შეორეს სომალდიდამ
გავიზარე, უთხრა მას სასედრის ჰატრონმა. იქიდან
როგორც იყო მოვედი უაირში და აი ასლა მამ-
ლარიცა ვარ და მსიარულიცა. შენ როგორა ხარ?
აი შეც აქ მოვედი, და არ გიცია ამას იქით რა
მიმეღის. იცი რასა იქ? შენც ჩუენსავით დადექ
მოჯამაგირეთ სასედრის მღევრად, ეს ძალიან კარგი
სელობაა! იმთვე ვინმე ჯდა, ის მოგცემს სასედარს,
დასდექ იმ სასედრით იმ ადგილზე, სადაც ევრო-
პიელნი შეიერნიან სოლმე თავსა, და როდესაც და-
ინახო გრძელი, მჭლე კაცი, მაშინვე მოჰყევ ასე

ვერდილსა: ჩინებული სასედარია ჩემი სასედარი: ის
ვეროპიელნი საკურეელნი ხალსი აზიან, უნდათ
ველა ბეიტონ ვეელაფერი ნასონ. შენ ამათ წაი-
ვხან ციხეებში, სვანთქარის სასაფლაოზედა ტევებების
სავაჭრო ბაზარში. და ამით ბევრს ფულს იშოვნი.

შე, რომ არც ერთი ეკ ადგილები არ ვიცი,
უთხრა იმას იშმაილმა ეკ რა სამწუსროა, როგორც
შეგვდეს მაგ გვარი კაცი, შესვ შედა, დაჭკარ სა-
სედარსა ჯოხი და ვინც ჰირველი კაცი შემოგე-
ვაროს ჭკითხე: სად არის ესე და ეს ადგილითქო?
თუ რომ სანდისხან გზას დაჭკარგავ და შორს მო-
უვლი იმ ადგილებს, ის კიდევ უკეთესია, უფრო
შეტს ქირას მოგცემენ. როდესაც ვეროპიელი და-
გიწეებს ანგარიშის გაწმენდასა, მაშინ იწეე ტირი-
ლი ღრიალი და შესჩივლე ჰირველს გამვლელს,
რომ ქრისტიანი დაგპირდა შენ ქირასა, ეავის ფა-
სსა და აღარ გამღევს. უცხო მხრის კაცს ამისი
შეშინდება, შერცხვება და გადმოგიერთი ერთ მუჭა
ფულსა. აი ჩუტნი კანონი ასეთია ამ გვართ ვმო-
ულობთ ჩუტნიც ფულებსა. ეკ ძალიან კარგი უთხ-
რა მათ იშმაილმა, მაგრამ სასედრის ჰატრონს რო-
გორღ გაუსწორდე სოლმე? სასედრის ჰატრონი სომ

თავს არ გადგება ეოველ დღე. ეს სომ სომალდი არ არის, სადაც არაფერი ჰლუტობა და ეალბობა არ გამოეპარებათ; როდესაც დაბრუნდე სოლმე შინა, უთხარი აღას, რომ ვერა ვიპოვნე, რომ შენ მოგატუეს, წაგართვეს ფული; ის სანდისსან შენ უურებს აგიწევს მაგრამ იმითი რა დაგიშავდება. სანდისსან ამასაც გადუგდე სოლმე რაოდენიმე აბა-ზი. გახსოვდეს, რომ შენ უნდა ერიდო: ურებსა, ისინი ძლიერ მუნწნი არიან, კოპტებსა, რომელთაც წელში ნიადგ ურჭჯათ საწერლები, ისინი ძლიერ ჰლუტები ირიან, ეგრეთვე თათრებსაც, რომელთაც ეაუსი ჩამოფარებული აქვთ თვალებში; იმ სალსს არა აქვს არა ვითარი შებრალება სალსისა; როგორც დაინასო ეგროპიელი, სტაცე მაშინვე კალთაში კელი, და იცოდე შენია, ვეღარსად წაგივა, ის იმ გვარი სალსია. როდესაც დაუსრულა ეს დარჩება, ჭკითსა იშმაილსა, სადილ ნაჭამია ის თუ არა?

არა მიუგო მორცხობით იშმაილმა. ეგ უკეთესი, წავიდეთ ზიმ დუქანში. მიიყვანა იშმაილი დუქანში, სადაც ისეიდებოდა ქადები, გაუესო მას ქუდი და უთხრა: აბა ამოიდე ფული, და რაც

ერგება მიეცა. ჩუწნ სომ პენი სტუმრები ვართ?
 იშმაილმა ჩაიყო ჯიბეში კელი და ამოიღო რაოდენიმე ჰიასტრი (ჰიასტრი სამი შაური), როდესაც გამოვიდნენ გარეთ დაუძასა სსჭა ამხანაგებსაც და რამდენსამე წაშპი ქუდსა, ქადებით, სავსესა მო-
 უღეს ბოლო, მერე მივიდნენ მასლობელს შადრე-
 ვანთან, დალიეს წეალი და ეველამ ერთსმად აღი-
 არა იშმაილი ნიჭიერ სასეღართ მღევრათ. მართ-
 ლათ მეორეს დღეს იშმაილს გაერჭო ჩიბუსი სა-
 რტეელში, გადევარა ეურთმაჯები და ფესშიშველს
 დაჭეავდა სასეღარი სსჭა და სსჭა ეაირის ქეჩე-
 ში და ემებდა სამეშაოსა. მალე შენიშნეს მოგზაუ-
 რთა, რომ იშმაილ იყო ეველა სასეღრის მღევარ-
 ზედ სინიდისიანი, და ამისთჳს მიუავდათ სსვაზედ
 სშირათ და ამით ის მოულობდა საკმაო ფულსა.
 მაგრამ ვერც მოგება ფულისა, ვერც სსჭა და სსჭა
 სანასავი ვერ აერუებდა იმაში იმ წარსულს მის-
 თჳს დროებასა, როდესაც ის მწესიდა კამბეჩებსა
 ნილის მდინარის კიდეებსედ, ის მართალია მაშინ
 იყო ძლიერ ღარიბი, იმას არა ჰქონდარა ჯი-
 ბეში, არც ხელში თჳნიერ შოლტისა, არც ჰირში
 თჳნიერ დაობებული ჰურისა, მაგრამ მაშინ საჭი-

რო იყო მხოლოდ, რომ ის ეოფილიყო მცირედ მაძლარი, რომ ამით ეოფილიყო სრული ბედნიერი. გარეშე მოუწერელი ცა, წმიდა ჭაერი, ჩრდილი სისა, საიდუმლო ნილის მდინარე ათასი სსჟა და სსჟა ჭაზრები, სსჟა და სსჟა იმედები, რომელნიც სშირათ იბადებიან თუთ საწელის კაცის სულში, სულ ეოველივე ესე ეკუთვნოდა სისრულით იმას. ზოლო ეაირში რას სედავდა ისა? ნიადაგს ღრი-ალსა, უსინიდიხოს ვაჭრობას, ანგარების მოვეარე-ბას, სამაგელთ ამხანაგთ, რომელნიც დაუფარავათ იქადოდნენ თუ როგორ ატეუებდნენ მოგზაურთა და თავის ალებსა, აი რას სედავდა ეოველს წამს ემაწული ისმალი. ეოველივე ეს სმაგდა მას და და-რწმუნდა, რომ ეაირი არის მიმსიდველი მხოლოდ მორიდამ, და არის მოსაწონი მხოლოდ იმათთვის, ვისაც იქ მიაქვსთ მრავალი საქონელი სავაჭრო და არა საწელის სასედართ მღევრისათვის.

გარდა ამისა, იმას სშირათ ესმოდა მოთხრობა შორს მოგზაურობასედა, სსჟა და სსჟა ჩინებულს მხარეებსედა, სადაც მდინარეებში იზოება ოქროს ქვბა, და ქვბაში მვირ ფასი ქეჭბი, სადაც ზღვებში მარგარიტს არა აქვს რიცხვ და მიწასედა

სსჭა და სსჭა ცხოველსა და მფრინველსა, სადაც
 ხალხნი მდიდრდებიან, იმოსებიან ძუჭფასის ტანისა-
 მოსით და ჭკიდიათ მდიდრულს სარტყელში მდიდ-
 რულათ მოჭედილი სანჯახლი. აი ქუჭუნები, სადაც
 ხალხი, იმისის ფიქრით, კეთილდღეობდა. სშირათ
 ოცნებობდა ის იმ გვარს სიმდიდრესედ და განც-
 სრომაზედ ასე, რომ როდესაც ბევრს მიეცემოდა
 სოლმე იმ გვარს ფიქრებსა, გამოიხატავდა ვითომც
 ის იყო დიდის ქარავანის ჰატრონი და ამისთჳს
 დიდკაცურათ დადიოდა დონჳჳ შემოუწილი. ერთს
 ამისთანა ოცნებობის წამში მივარდა იმასთან საჩ-
 ქაროდ ერთსელ ერთი ფერ დაკარგული და დაღა-
 ლული უცხო ქვეუენის კაცო და ჭკითსა: კარგია
 შენი სასედარი? ძლიერ კარია, მიუგო ისმაილმა.
 ისე კარგია, რომ მსგავსი არა მგონია იპოებოდეს
 თქუწნს ქუჭუნანაში. მაძ წამიუვანე სუესში; თუ ჩუწნ
 იქ მივაწევთ ერთის დღის განმავლობაში, მე შენ
 მოგცემ ძალიან კარგს ქირას, და კარდა ამისა მო-
 გცემ კიდევ მაგ სასედრის ფასსა; და თუ ვერა და
 სომალდმა სუესიდაძ გამასწრო, მაშინ მეც დავიღუ-
 ზე და იცოდე შენცა.

სადაც ბევრი შრომა და საშიშრებაა, იქ კარგი

გამოსარჩენიც იქნება, იუიქრა იშმაილმა, და უთხრა: კარგი, შეჯექ და გავსწოთ. უცნობი კაცი შეჯდა სახედარსედ და იშმაილი ქვეითათ გაუძღვა წინა. ორნივე, რაც შეეძლოთ, რეკდენ საცოდავს ცხოველსა, მოგსაუბრი სრულს მოგსაურობაში ბუდბუდებდა ჩუმათ და ითვლიდა რაღაცას თითებზედ, სშირათ მას ფერს მისდიოდა და თრთოდა საცხასა და დაღაღვისაგან, და იქნება მიძისა და მოუთმენელობისაგანაც. ერთის სიტყუა ეტუობოდა, რომ საქმე, რომელსაც ის მიაძურებდა, ღირდა მაღაონებათ. სახედარს ჩამოსდიოდა წყრიალით ოული და თუთ იშმაილსაც ესუთოდა სული სიცხისა და დაღაღვისაგან, დაუსიგდა მას ფესები ცხელის მტვერისა და ქვძისაგან; მოგსაუბრი სშირათ იძახდა: არიქა ჩქარა, არიქა სომაღდმა არ გაგვასწროს და არ დავიღუპოთ; ბოლოს მიაწიეს სუესში; როდესაც მივიდნენ წელის ჰირსა, გაჯარდა ზარბაზანი, სიგნალი სომაღდის დამკრისა, იმ სმაზედ მოგსაუბრი გადმოსტა საჩქაროთ სახედარიდამი გადუგდო ფულით სამსე ქისა იშმაილსა, მივარდა წელის ჰირსა, იწეო ევრელი, ქედის ქნევა; სომაღდის გაბიტანმა შენიშნა ესე და მოაკლებინა მსვლელობა

სომალდსა, მაშინ ჩავარდა მოგსაუზნი ზირველს
ნაგში, მივიდა სომალდთან და შესდგა რა ზალუბ-
ზედ, დაეცა დაღალული, როგორც მძიმე ზე-
რის მნა.

როდესაც იშმაილი დარჩა მარტო, დაუწყო თუ-
ლა ფულსა. ფული აღმოჩნდა იმდენი, რომ იმას
აწოდეს აწამცთუ ქქონია როდისმე, თითქმის არც
კი ენახა სსუჲს კელში. იმას ჯერ გაესარდა ესე,
მერმე თითქმის შეეშინდა იმდენის ფულისა. იმას
ეგონა, რომ ეოველმა კაცმა იცოდა, რომ იმას
ქქონდა იმ დროს იმდენი ფული და იგონებდა
ოსტატობას თუ სად შეენახა მას ისა, რომ ვერა-
ვის შესძლებოდა იმისი გაქურდვა ანუ აკლება.
ბოლოს გამოიხვია სარტყელში, მივიდა ქარვასლა-
ში, აირჩია ერთი კუჩხი, მოითხოვა ზური და ხასჟ
თავისთუხს, თივა თავისის სასედრისათუხს, სჭამა
მცირედი და დაწვა მასლობლათ თავისის სასედრი-
სა და მიიმინა ტეზილათ. იშმაილს ეძინა ძლიერ
მაგრათ. ბოლოს მოატანა გათენებამ და იშმაილ-
საც გამოედუმა, მიისედ--მოისედა და დაისინჯა
სარტყელი, ფიქრობდა სომ არავინ შაჰრას მას
ისი. ბოლოს ამოვიდა მსე, იშმაილი მოვიდა აღ-

ტაცებაში, გრძნობდა, რომ ის იყო იმ დროს ბედნიერი: მივიდა ბოლოს თავის სასედართან, დაუწყო უურბესედ ფსანა და ეუბნებოდა: აბა გაიღუპე შენცა, ჩემო მეგობარო, ჩემო ერთგულო თანა მოგზაურო! მაგრამ უცებ ათრთოლდა და გავეითლდა, შენიშნა, რომ სასედარი იმისი იდო უკანასკნელს სუნის კვეთასედ. დაინახა რა თვის ჰატრონი, სასედარმა შესედა მას ალერსით, და დახუჭა ბოლოს თვალები საუკუნოთ. იშმაილი ადუღდა ტირილით. ის სწუხდა მისთვის, არა ვითარცა ცხოველისათვის, რომლისაც ფასი მას უნდა გარდაესადნა ჰატრონისათვის, მით უმეტეს, რომ იმ დროს იმას ჰქონდა იმდენი ფული, რომ შეეძლო ეიდვა სამის იმისთანასი, არამედ ის სწუხდა ცხოველსედ, რომელიც იყო იმისი მორჩილი, აჭმევდა მას ლუქასა, იყო მონაწილე მის იშრომაში, რომელმაც მოითმინა ცხელს შინდორში ჰაზანაქება, წეურფილი, შიმშილი და ბოლოს მოკუდა იმის ერთგულებაში. იმ დროს გაეღუპათ სხვა სასედრის მღევართაცა და შემოესვივნენ რა მას გარშემო, დაუწიეს მას უურება ლობიერებით და მონაწილეობით. ერთმა მოსუცმა, შემრულმა იშმაილის მდგო-

მარებით, დაუძახა თავისთან მას, აჩუქა რამდენიმე ფული და ასვა მას ერთი ფინჯანი ყავა; ბოლოს ხალსი დაიძალა; იშმაილმა გაიტანა ქალაქს გარეთ თავისი ერთგული სახედარი და დაულა ცხელს ქუბაში, და თითონ დაბრუნდა ისევ სუესში. გზაში შემოეყარა მას ნაცნობი კაცი, რომელიც მიდიოდა უაირში; იშმაილმა მიუთვალა მას ფული რაც ერგებოდა სახედრის ჰატრონსა იმის სახედარში და რაც აეღო ქირა, და სთხოვა მიტანა ფულის ჰატრონთან, და თუთ ფიქრობდა თუ რა კელობისათვის მოეკიდნა კელი. ჰატარა ქალაქი სუესი, რომელშიაც მაშინ სცხოვრებდა ორი ათასი მცხოვრები, ვერ მიიზიდავდა იმას, რომელიც შემდგომში მოელოდა რაღაცას დიდსა და უჩვეულოსა. არაბნი, ეგვიპტელები, სომეხნი და თათარნი თავისის სსჭა და სსჭა ფრის ტანისსამოსით და სახით მიიზიდნენ უურადლებასა ევროპელებისას, მაგრამ იშმაილს ენახა ვოველივე ესე. ადგილი, სადაც არ არის არც ბაღები, არც ბოსტნები, არც წყაროები, და სადაც წყალი სიმოჩისგამო, დიდს სიცხეებში იყიდება ერთი ტიკი ოთხ მანეთათ, უეჭველია იმას არ მოეწონებოდა. გარდა ამისა ქა-

ლაქში იყო ჭაერი მძიმე და მავნებელი.

იჯდა რა კიდევად წითელის ზღვსა, იმ ადგილს, სადაც ქვა აჭრიკისა შეერთდება აზიის ქვებთან, იშმაილი უეურებდა მოწითლო ამღვრულს ზვრთებს არაბის ეუროსას და ისინი მაგონებდნენ იმას ანკარა ლაქვარდ ზვრთებს შუა ქუჩების ზღვსას, რომელთაც, ოდესმე განსვენების საათში, ის დასტრუოდა სოლმე დიდის სიტკბოებით. უცეუ მიისედა უკან და დაინახა, რომ ცოტა მოშორებით იმავედ არაბნი დაბარკებულ იუვენესაჭურველი მათი სწოვანთ ეკიდა მახლობლად მათის კარავებისა; ქალები, ჰირბადე ჩამოფარებულნი, გამოდიოდნენ კარებიდან, როგორც გალიიდგან, შემდგომ წაოდენისაჲ საათისა, მოიკლეს რა წეურვილი და შიმშილი, ისინი დაიძრნენ, წავიდნენ და მიიმაღნენ გარშემოუწერელს ქვშიან ვაკეში. შესედა რა იმათ იშმაილმა სთქუა გულში: არა მე თქუწნი ამხანაგი არა ვარ; არა მოსაწეენი უძრავი უდაბნო, არამედ ზღუა არის ჩემი გზა და არა აქლემი, არამედ როგორც ფრინველი ფრთოვანი, სომალდი უნდა იყოს ამიერიდგან თანა-მოგზაური ჩემი.

როდესაც იშმაილი იყო მოცული ამ ფიქრებით, გამოსწნდა ქარვანი თათართ და ეგვიპტელთ ვაჭრებთან: ზოგნი იმათგანნი მიდიოდნენ მეკაკაში თაუვანის საცემელათ მასხადის საფლავისა; ზოგნი სავაჭროთ აზაბის ქალაქებში. როდესაც ისინი მიახლოვდნენ მდინარეს ეველა ბარქაზნი დაიძრნენ და მიაშურეს კიდესა, რომ მიეღოთ სომალდით წამსვლელნი. იშმაილი მიუბრუნდა ერთს სომალდის კაპიტანსა, და სთხოვა იმას მიღება იმისი სამსახურში სომალდსედ. კაპიტანმა მიიღო ის კმაყოფილებით. ამ სასით იშმაილი კელასლად ეძებდა ბედნიერებასა ზღვებსა და მდინარეებში.

სუთი წლის შემდეგ ზღვის-პირელს ქალაქს მოკკში რომელიც სდგას აღმოსავლეთის კიდესედ, აზაბის ეურები იდგა ერთ ანძიანი სომალდი. კაპიტანი იმისი იყო მდიდრულათ ჩაცმული ემაწვლი კაცი, ჰქონდა საქმე აზაბის და სპარსეთის ვაჭრებთან. ის ეშურებოდა ისევ ზღვაში სამგზავროთ სსჟა და სსჟა ბაზარში. ეთხოვებოდა აქა იქ, მიიღებდა ზოგისგან სსჟა და სსჟა დახარებასა, ზოგთაგან წიგნებსა; ბოლოს წავიდა მეიდნისაკენ, სადაც დასდგებოდნენ სოლმე ქარვანები. იმ მეიდან-

ზედ სდგას რაოდენიმე მძუწნიერი ბრინჯაოს სე (აკაცია) იმ სეებს ქვეშ არის მოწყობლი ეავანა, გარეთ ჰაერში სდგას კერა, იმაზედ ანთია ცეცხლი, იქ სდგულს წეალი; გარშემო უწყევია მრავალი ფინჯანი და ეალიონები. სეების ტოტებზედ ჰკიდია ზარკები თამბაქოთი სავსე. აქა იქ სდგანან მოკლე თათრული დივნები. ერთს იმისთანა დივანსზედ დასჯდა იშმაილი და გონებაში იოვლიდა რა მომავალს მოგებასა, საკუთრის კმაყოფილებით სწევდა ეალიონსა. იდროს მოვიდა იმასთან ერთი ნაცნობი იმისი ეკვიტელი ვაჭარი.

რა არის ასალი არაბეთში? არაბნი უწინდებულათუე სცარცვენ ქარვანებსა? ჰკითხა იმას იშმაილმა.

ჩემმა ქარვანმა გაშიარა მძდობით, მაუგო ვაჭარმა; მინდორში არაფერი მიძია, და ქალაქში კი ეოველს ნაბიჯზედ ცარცვა და აკლება. მერე დაეუდა იშმაილის ეურთან და დაბლის სმათ უთხრა: კაზიტანო! გასსომს ის მძუწნიერი ცეილონის მარგალიტებო, რომელთაც მე ისე ძლიერ უფრთხილდებოდი? მე სომ მამარეს ის თულები. აი იქ რომ სწვანან კარის ბჭის მცველნი, იმათში იქნება ერთოს შენი თვლების ქურდი; უნდა სწორე გითხრა

მე არ მიეჭარს ეს სამაგელი ათრები, უოსრა
იმას იშმაილმა.

იმათი უფროსი ალიაბა, განაგრძო ვაჭარმა,
ჩემი დიდი მეგობარია; ის ძლიერ კარგი კაცია,
არც ამჟართავანია, იმან ჩემგან ისესხა საჭმლო
ფული, და დამხიდა ჩემი მარგალიტების ქურდების
პოვნას. მე იმას დავპირდი ათასს ოქროს თუ მა-
რთლა გამოაჩენს ქურდებსა და დამიბრუნებს თვლე-
ბსა. ეს ფული ვერ შეადგენს ვერც მეთოდს იმ
ფულისას, როგორც ის თქვები ღირან. შენ სომ
იცნობ იმ ალი ალას?

ვერა, ვერ ვიცნობ, მიუგო იშმაილმა. მერე რა
ქქნა ალი ალამ, წავიდა ქურდების სამებნელათ?
ჰკითხა იმას აშმაილმა. იმავე წამს გამოუდგა იმათ
სამებნელათ, უოსრა იმას ვაჭარმა. იმას გაექცა
რამდენიმე საღდათი თოფ იარაღიანი, უთუოთ იმათ
უნდა ჰქონდეთ ჩემი თვლებიცა. ოს! თუ ღმერთი
შეეწია იმ კეოილ ალი ალას და დამიბრუნა ჩემი
თვლები რა ბედნიერო ვიქნები. მაგრამ ამასკი ვი-
ტევი, რომ იმ თვლების დაბრუნება უფრო ადუ-
ლია ზღვს ძირიდან, ვინემ კაცის სულიდან, რად-
გან ისე იშჯათი და მჯრფასი თვლებია. ამასობა-

ში ისინი დაშორდნენ ერთმანეთსა.

მეორეს დღეს ამოუბერა ზურგ ქარმა, ისმაილ-მა ააშკებინა ზარუსები და გაუდგა გზას; მსუ იყო ჩასვლასედ. შორის ზღვსა და მიეზისა გამოხსნდნენ აქა-იქ კომპები თუ მინარეონი, და ბოლოს ეოველიფე მიიძალა.

ბოლოს ისმაილმა განვლო ზაბიელ მანდების ზღვს გარდასადინარი და გაჩერდა; ერთსელ ის დადიოდა იქ ზალუბსედ და შენიშნა სომალდის ბოლოს კაცი, რომელიც მას არ ასსოვდა, რომ მიეღოს რიცხვთა შორის სსჭათა მოგზაურთა. იმ უცნობს კაცს ეცვა მოკლე და განიერი ძალვარი და თეთრი ტანო საცმელი; ნაცვლად ეაუსისა (ჩა-ლმისა) მას ესერა ძლიანა.

შენ ვინა ხარ? ჰკითხა ისმაილმა. მე ვარ ერთი საწეალი ინდოელი მოგზაური, დაბრუნებული მე-კიდამი მიუგო მას უცნობმა; შეგონა, რომ შენ არ მიმიღებდი შენს სომალდში და ამისათვის დავიძალე ტრიუმში; (ტრიუმია ქუჭნა ნაწილი სომალდისა), შემობრალე მე საწეალი. ჩემისთანა საწეალს ცოტა დასჭირდება ადგილი, და იმას ვინც ჩემისთანა კაცს მისცემს ბინასა, ღმერთი მისცემს ბედნიერებას

ხმელეთსედაც და სლვაშიაც.

უეჭველი იყო, რომ ის იყო ტბიუმში მიღებული მატროსების თანსმოებით, რომელთაც უიუთ ის მისცემდა რამდენსაჲ უუღსა. კაპიტნისათჳს არ არის სამძამო, როდესაც იმ გვარს კაცს მისცემენ სომაღდსედ მცირედს კუნჭულსა. მეტადრე სჯარსეთის და არაბის სომაღდებსედ ამ გვარი მაგალითი სძირია. როდესაც მატროსებს ჩაუვარდებათ იმ გვარი კაცი, ისინი სიამოვნებით უნაწილებენ სოლმე მათ თავიანთს ღუემასა და უეურებენ იმ გვარს სტუმარსა, ვითარცა ღუიისაგან განგებ მივლენილს კაცსა გამოსაცდელათ მათის სტუმართ მოეუარებისა. უნდა სწორე ვსთქვათ, რომ აღმოსავლეთის ხალხს მართლათ აქუთ დანერგილი ეს მშჳწნიერი გრძნობა: ისინი არიან თითქმის გაუნათლებელნი, მაგრამ ის კი კარგათ ესმისთ, რომ კაცი არსად ისე არა საჭიროებს შემწიობასა და სხვის აღუწსსა, როგორც უცხო მხარეს.

რამდენსაჲ დღეს უცნობი მოგზაური, რადგან სძირათ გული ერეოდა სომაღდის რეევისაგან, იჯდა სოლმე მარტო ფეს მოკეცილი ჭილოფსედ, და ეჭირა რა კელში კრიალოხანი, კითხულობდა სძი-

რათ ლოცვებსა. მატროსებს მიჰქონდათ იმასთან სსჟა და სსჟა სილი, სანდა სან თვთ ისმაილიც გამოელაზარაკებოდა სოლმე იმას ალერსიანათ და შესაფასებდა სან ეავას და სან ჩიბუსსა. შოგსა-ურმა უცებ იწეო ჭამა განსაკვრველის მადით, ადგა ფესხედ და დაიწეო სიარული დიდ კაცურათ ჰა-ლუბსედ. ეოველ დღე ის შეიქნებოდა უფრო გამ-ბედავი. ერთხელ ისმაილმა გაუშვა ჩამოკიდებული სომალიდსედ თავისი წეული დამბაჩა, უცხო კაცი მივიდა იმ დამბაჩებთან, დაუწეო ეურადლებით სინ-ჯჟა, შესვამდა ფესხედ და დააცემინებდა, სან გა-იხედავდა სოლმე მისანში ისეთის სიმარჯვით, რო-მელიც ცხადთ ამტკიცებდა, რომ ის კარგათ ფლობ-და საჭურველსა.

ისმაილი იმ გარემოებით დარწმუნდა, რომ ის შოგსაური იყო არა უბრალო სულ სუსტი ინდო-ელი, არამედ მარჯვე მეომარი თათარი. იმ გვარის ეჭვ და შენიშნულება თავისი მან არავის აცნობა, მხოლოდ მისცა თავის თავს ჰირობა იმ წამიდან უგდოს ეური ეოველს იმის მოძრაობას და ეოს თვთონაც ძლიერ გაფრთხილებული. ამასომაში სო-მალდმა იცურა და მივიდა ინდოეთის ოკეანში.

გზაში უცნობი კაცი უანობდა მატროსებსა რაც
ენასა მეკში მოგზაურობას დროს. ისინი უგდებდნენ
მას ეურსა და მიდიოდნენ სპირათ იმასთან, რომ
ერთათ ელოცათ სოლმე. ამ გვარა ისინი დაუ-
ახლოვდნენ მას, ასე რომ სპირათ ისე მიიხიდავ-
და სოლმე ის თავისის საუბრით, რომ მატროსე-
ბს სპირათ ავიწყებოდათ, ანუ რჩებოდათ მეუს-
რულებლათ თავისი ვალდებულება. არაბის აზიჯე-
რები, რომელნიც იყვნენ ისმაილის სამსახურში,
სპირათ მესხიოდნენ ამავედ იზმაილს. ის ნეგრე-
ბი, რომელთაც სჯიდა იზმაილი დანაშაულობისა-
თვს, სპირათ მარბოდნენ საჩივრელათ უცხოთ კა-
ცთან.

ეს არ მოსწონდა, უეჭველად ისმაილსა და
ერთსელ მოინდომა ეური მიეცდო, თუ რას ელაზა-
რაკებოდა უცხო კაცი მატროსებსა, და ამისთვის
გაესვა თულუშში და დაწვა ზაღუბზედ, ასე რომ
ვერაგინ იმას ვერა სედავდა. მატროსები იმავე წამს
შემოესვივნენ გარშემო უცნობ კაცსა.

მჯლნო! უთსრა მათ უცნობმა კაცმა: მლიერ
სამწუსარო და მმიკა თქუწნი ცხოვრება: გცემენ
უბრალთ; ჯამაგირს გაძლევენ მცირესა. ეს მნელი

მოსათენია!

საზრდოსაც მცირეს გვაძლევენ, დაუმატა ერთ-
მა მკერდ განიერმა და წამოსადეგმა ნეკრმა. ღმე-
რთი დიდია! განაგრო უცხო კაცმა: იმას შეუძლი-
ან მოგცესთ თქვენ ეოველი საუნჯე, რომელნიც
იზოებიან მიწასედ და ზღვებში: ოჲ რა მხარეები
ვიცო, განაგრო უცხო კაცმა; ოქრო რამდენიც გი-
ნდა; მარგალიტო თუ გინდა მუჭით აგროვე; იქ
იჯექ სეს ქუტუ უსაქოთ, მოსწიე ეალიონი და
დასტები სიცოცხლით. როგორი ქვეყნები ვიცი! მორ-
არის ის ქუტუნები აქედამ? ჭკიოხეს მას მატრო-
სებმა. თქუტუნის კაპიტანით თქუტუნ გერას ოდეს ვერ
მიაწევთ იმ ქუტუნებამდინ, და თუ მე ვიყო თქ-
უტუნი კაპიტანი, მალე ნახავდით იმ სამოთხის
ქუტუნებსა.

სოქუა ესე და გაჩუბდა. მაცთურის სიტყვებმა
ძლიერ იმოქმედეს ბრიუსს მატროსებზედ. ისინი
უეურებდნენ სან ერთმანეთს, სან უცხო კაცსა: თვა-
ლები ისე უელავდათ თითქო მართლად წინ სწუო-
ბოდათ მათ სროვა ოქროსი.

კაპიტანს არ გამოჰარვია არც ერთი სიტყვა
და ადვილად მისუდა თუ რას ნიშნავდა მატრო-

სეზის თჳალების ელვა; ცხადი იყო, რომ უცხო
კაცმა მოინდომა დაჰყო სომალდისა და მატ-
როსებიც მზა იყვნენ შესწოდნენ მას. ამისათვის
უქველია საჭირო იყო იმათთვის, რომ კაპიტანი
თავიდან მოეშორებინათ როგორმე. იშმაილმა გარ-
დასწევტა გაექრო ბოროტ განზრახულება მათი:
იმათ შორეს დღესვე მოახდინა განკარგულება, რომ
აწავის ნეკრთავანს არა ჰქონოდა არა ვითარი
იარაღი. ყოველი იარაღი დაურიგა ერთგულ თავის
აწაბებს და უბჳანა მათ ყოფილ იყვნენ ერთგულათ,
და რომ ბოლომდის შეეტეო ჰჳსრი ნეკრე-
ბისა, იმათ გამგემ უბჳანა მათ მუშაობა დილიდგან
საღამომდინ; იმათ იწეეს ცხადი დრტვინვა; ამაზედ
იმათ უბჳანა ვასჳამი არ მიეცათ იმათთვის. მაშინ
ისინი მისცვიდნენ სომალდის ბოლოს და შემოე-
სვივნენ უცხო კაცსა. ჯერ ისინი ლაჳარაკობდნენ
ჩუმათ, მერე თან და თან მოუმატეს სჳასა და
ბოლოს შექნეს ყვირილი.

მაღალი მკერდ განიერი ნეკრი ღრიალით იმათ-
და, რომ საჭიროა ამოურა სომალდიდან სანოვა-
გისათ და ემებდა ეჳოვნა რადმე იარაღი, რომ
დაემტვრია ჰალუბები, სსჳანიკი აწედებოდნენ აქეთ

იქით და ეძებდნენ იარაღებსა. ამ დროს ისმაილის სომალდი მიასლოვდა ჩრდილოეთის კიდე ინდოეთისას. გამოჩნდნენ ძალაღი მთები. მამუთათრთ, როდესაც დაინახეს ხმელეთი, იფიქრეს, რომ იქ მისცემდნენ ისმაილს შემწეობასა და უცებ დაწენარდნენ.

აი ხმელეთიც. უოსრბა მათ უცხო კაცმა: ასლა კაპიტანი გაგიუვანსო იქა, ჩაგერისო სანჯრობილესი და დაცოსოსო მიმძილიო. მაშინ ნეგრებმა სელასლად იწეეს შუოთი. ჩუმათ, შეჭეჯრა მათ კაპიტანმა! მოამზადეთ ღუშები. (იაკორები).

მოგვეცი ვახშამი! შესმასოდნენ მას მატროსები. იაკორები შეთქი? შეჭეჯრა იმათ კიდევ კაპიტანმა; იმ დროს წამოდგა წინა უცხო კაცი და ამოიღო რა ჯიბიდან წეული დამბახა, შესმასა მატროსებსა: აბა ჩაჭეჯრეთ წეალში კაპიტანოც და აზაბებიც.

ნეგრები თუძცა ეჯროდნენ, ეჯახებოდნენ ერთმანერთს, მაგრამ ვერც ერთმა ვერ გაბედა კელი შეესო კაპიტნისათვის.

სამაგელნო, მსდალნო! შესმასა კიდევ უცხო კაცმა: ჩაჭეჯრეთ ეგენი წეალში და სავსე სომალ-

დი თქვენ დაგრჩებათ!

სთქუა ესედა მიიწია კაპიტანსედ უნდოდა თუთ ისინი მიეუვანა კაპიტანსედ და იმის აჭიცრებზედ. ერთმა ნეგრმა მოაუღო ჯელი ნიჩაბსა და უნდოდა დაერთეშია თავში კაპიტნისათვის; იშაილმა დააცემინა დამბაჩას და დასცა ის მკვდარათ ჰალებზედ.

მაშინ კაპიტანი მიახლოვდა უცხო კაცსა და უთხრა: ესლავ დაჭარე კელიდამ ეგ დამბაჩები, თორემ ეს არის, მოვიდა შენი უკანასკელი საათი!

უცხო კაცი იდგა გაქუალებული; ნეგრები დაეცნენ მესლსედ და ევედრებოდნენ მიტევებასა.

გეუბნები, განაგრძო იშაილმა, რომ ამ წამშივე დაჭარე მეოქი დამბაჩები, თორემ აი ეს არის... და დაუდარჯუა იმას გულში დამბაჩა. უცხო კაცს შიშისაგან დასცვივნდა კელიდამ ორივე დამბაჩა.

მოგსაურო? უთხრა მას იშაილმა, შენ ყოფილხარ კაცი ბოროტი და მაძუოთარი. მე მიგიღე შენ სომალდში მეგობრულათ, როგორც უცხო კაცი, და შენ მოინდომე ჩემი აკლება და მოკვლა. ვგონებ ეს ჰირველი არ არის, რომ შენ ჩემი მოკუტა გინდოდა; შენ, როგორც მახსოვს, უნდა იყო არა უბრალო მკვლარი, არამედ ის სალდათი, რომელმაც

ჭუპი მესროლე მე ტუჯა; მაშინ მე ვიკავ ზატარა და არც კაპიტანი ვიყავ; ის საქმე წასულია, რაღა გეაწეობა, და ახლანდელის შენის ბოროტ განსწავლვისათვის კი შენ უნდა უთუოთ დაისაჯო. აბა ილოცე უკანასკნელად, შენ უნდა გამოეთხოვო ეს ლავ სიცოცხლეს! შემაბრალე ღმრთის გულისათვის! ეუბნებოდა იმას თათარი: მე შენ მოგცემ ძვრვას სასუიდელს თუ მაჰატეებ სიცოცხლესა.

აი, შენ ეს ლავ კიდევ სტუევი, უოხრა მას იზმაილმა; და რომ შენ კულავ არღარავინ მოატეუო, ვეღარც მე და ვეღარც სხუა, ეს ლავ მოგიღებ ბოლოს, უოხრა ესე და დაუმარჯუა იმას კიდევ დამბაჩა.

გეუიცები ღმერთსა და მის წინასწარ-მეტეველს მასმადს, განაგრძო მუსლზედ დახოქილმა თათარმა, რომ მე შენ გეტუჯ იმისთანა ჭეშმარიტებასა, რომელსაც ვერსად, ვერც ალქორანში და ვერც სხუგან შენ ვერა ჭზოვო: მე მაქვს გამოკრული ჰარკი, იმ ჰარკში სძევს სარტეელი და იმ სარტეელში ოთხი მარგალიტი. წაიღე ისინი შენთვის, ოღონდ მე ნუ მაძლავ.

ცვილიონის თვლებია ის თვლები განა? ჭკითსა

მას იშმაღმა.

--იქაურია.

--შენ მოხარული გაქვს ისინი?

--არა, ნაზოვნი.

--ნუ აშბობ ტუუილსა: შენ ისინი მოგიხარავს იმ თათრისათვის, რომელმაც გასცესა შენ ფული. შენ გქვიან ალიაღა. მართალია თუ არა? გამოტუდი ესლავ! მოგზაურმა დაღუნა თავი, გაეუმდა და მრწოლით მოელოდა სიკუდილსა.

--მჯლებო! შესძასა კაპიტანმა ნეგრებსა, იაკორები მოაქსადეთ! ნეგრები მისცვივდნენ და შეუდგნენ კაპიტნის ბძანების აღსრულებასა.

ჩააგდეთ წეაღში ლეში ამ სამაგელის ნეგრის, უთსრა იმათ, (ბძანება გასცა იმ ნეგრსედ, რომელიც რამდენისამე საათის წინეთ თვთ კაპიტანმა მოჭკლა დაბზაჩით), და ეს ქურდი მოლაღატე ალიაღა შეჭკარით და ჩააგდეთ სომაღდის ტრეუში. ესე უოველივე სისწრაფით შეასრულეს მატროსებმა;

ორის დღის შემდგომ იშმაღლის სომაღდი იდგა ბომბეის გავანში. იქ კაპიტანმა ამოაევანინა ალიაღა, გაიევანა კიდესედ, წაჭკრა კისერში სელი და უთსრა: წაეთრე საითაც გინდა, მე მიზატივე-

ბია შენთვის სიცოცხლე; მხოლოდ გასსოვდეს, რომ
 აქა სცხოვრებენ ევროპელები, რომელთაც კანონათ
 აქესთ დადებული ჩამოსწრობა სესედი ქურდებთა,
 ავასაკთა და კაცის შეკლელთა.

იშმაილმა იქ გაჭყედა საქონელიც და თუ
 სომალდიც; იმან ველარ გაბედა წასვლა იმ მატ-
 როსებით, რომელთაც კინადამ მოჰქალეს ისა, და
 წავიდა სსვს სომალდით მეკში. იქ იმან ნასა ის
 გაჭარი, რომელიც იუო დიდი მეგობარი ალიაღასი,
 და რომელიც იმას დაჰქვიდა მარგალიტების ამო-
 გებასა.

რა ჰქენი, უოსრა იშმაილმა გაჭარსა, იზოვნე
 შენი მარგალიტები? ვერა, მიუგო გაჭარმა.

--ეტუობა იმ ღონიერმა და მაღალმა ალიაღამ
 ვერ დაიჭირა ქურდები? უოსრა კიდევ იშმაილმა.
 გაჭარი იდგა ჩუმათ, დაღონებული და ველარაფერს
 ზასუსს ველარ ამღეჟდა იშმაილსა.

მაშ მე შენ გეტყუ, რომ მე იმაზედ უფრო ბე-
 დნიერი ვეოფილვარ შენის მარგალიტების მებნაში.
 აბა შესედე, შენია ეს თვლები? გაჭარს ალტაცებით
 გაუელვა თვალებმა, სტაცა კელი მარგალიტებსა
 დაიწყო კელის გულზედ, უეუო კარგა სანს და

უთხრა იშმაილსა: გეფიცები მასმადსა, რომ ეს თვლები ჩემია!

ნუ ჭფიცავ; მე ისევ დარწმუნებული ვარ, რომ ეგ თვლები შენია. ახლა მაძეცი შენ ის უფლი, რასაც მაგის საზოგნელს დაჭპირდი და ეგენი შენ ღმერთმა მოგასმაროს.

ვაჭარმა იმავე წამსვე გადუოვალა სიამოვნებათ იშმაილსა ათასი ოქრო. ალი ალა რაღა იქნა? ჭკითხა იმას ბოლოს ვაჭარმა.

-მე ის გაგ'გდე წელის ჰირსა, და ახლა ის უეჭველია იჭერს მარგალიტებსა სსუ მსარეებში.

მე განგებ წავალ ბომბეიაში. უახრა იმას ვაჭარმა, როგორც იქნება ვიზოგნი მე იმას და მე-რმე რასაც მე იმას უსამ ის მე ვაცა. შენ მისვლამდინ უთუოთ ის სახრჩობელაზე იქნება ჩამოკიდებული, უთხრა იმას იშმაილმა.

ოჭ, ღმერთმან ნუ ჭქნას, რომ მე ის ცოცხალი ვედარა ვნასო, მე მინდა ერთი ჯავრი ამოვიყარო იმისი, იმ ავაზაკისა, ჰლუტისა; იშმაილ უეუწებდა ვაჭრის სახეს და ტანის მოძრაობასა და იცინოდა კმაუოფილებით! ბოლოს ვაჭარი გამოეთხოვა და წავიდა.

იშმაილმა დაჰყო ერთი კვრა კიდევ შეკვამი და ბოლოს დაბრუნდა სუესში, სადაც გავიდა წელის ზირსა და ვითარცა მდიდარი კაცი დადიოდა იქ დიდგაცურათ; სიმდიდრე მისი სჩანდა თვით მის მძეწნიერ ჩაცმა დასურვაში; იმ დროს მივარდა იმასთან ერთი სასედარო მღევარი და შესძახა: უჰ, ჩინებული სასედარია ჩემი სასედარი! იშმაილ ჩააცქერდა იმას თვალებში და გაეცინა. მკონია შენ ისა სარ, რომელმაც, გახსოვს, ჩემს ანგარიშზედ უაირში რომ დამპატიე? გახსოვს მაშინ როგორი ზატარა ვიყავ და საწყალი?

მახსოვს, უთხრა მას სასედრის მღევარმა. ესლა რა ბედნიერი სარ შენა. სრულებით სსუა კაცი შექნილსარ: თუ შენ არ გეთქუა ვინ იყავი, მე როგორ შემემლო შენი ცნობა, აბა შეჯექ ჩემს სასედარზედ, ნახე რა სასედარი შეავს. იშმაილ შეჯდა და ზატრონი გაუძღვა წინ.

არ მოგეწეინა ამდენი სასედრის უკან დევნა ცხელს ქუჭყანაში? უთხრა იშმაილმა იმას გზაში.

--ეს ჩემი სელობაა, მიუგო იმან. მაშ რით უნდა ვიცხოვრო?

--ბევრია მაგასედე კარგი სელობა: მე ესლა

მივდივარ როსეთში, იქ ვიუიდი მე ბარქასებსა და ვამუშავებ ნილის მდინარეში. გინდა წამოძეევ მე იქა; ჰე შენ მიგიღებ მატროსათ, და შერწმუნე ბე- ვრს ფულს გამოვინებ.

მატროსაა? ნილაში ბარქასით სიარული! არა, მე ეს არ შემიძლიან, არ მამწონს მე მატროსობა; მადლობელი გახლავარ. რათ მინდა მე ამაყედ უ- კეთესი სელობა? მე ვარ თავისუფალი, როგორც მუდრინველი; არაფერი საზრუნავი არა მაქქს რა, თუ მაქქს ფული ვსარჯავ კმაყოფილებით, როდეს- აც აღარა მაქქს ფული, მანამ ვიშოვნიდი თუ მი- ნდა ვიშუშავებ თუ მინდა არა, როდესაც დავილა- ლებო ჩემისა ნებათ დავისვენებ ჩრდილ ქუჭმ და მმინავს რამდენიც მინდა; თუ აღა არ მომეწონება მე ვიშოვნი სსუასა. ამსანაკები მეუანან კარგნი, თუ სანდასან მოგვივა რაყედმე ჩსუბი და შემოფე- რავთ ერთმანეთს ეს არა ფერია, ისევ ძალე დავ- ივიწუებთ სოლმე და წავალთ და შერიგების ჰურს გუჯამთ სოლმე ერთათ. აი ასე ვატარებ ჩემ ცხოვ- რებას, რა სჯობს ამასა?

--თუ ბედნიერი ხარ შენის სელობით მაგას რა სჯობს.

--ძრეულ ბედნიერი ვარ, ასე რომ უკეთესი არ
 ჰინდა.

იმ ლაზარაკში ისინი შევიდნენ ყაიში. ოჲ რა-
 მდენი რა წარმოუდგა თვალ წინ იშმაილსა? რა-
 მდენმა სიღარიბემ და სისაწყლემ, რომელიც მას იქ
 გამოეცაძნა, განიღვიძა იშმაილის სულში! როგორ-
 ის ძმურის მონაწილეობით და შებრალებით უუფრ-
 ებდა იშმაილი მრავალს საწყალსა. წელის მზიდა-
 ვსა და სასედართ მდეუარსა! იმას ეჩვენებოდა, რომ
 თვითეული მათგანი თითქო გულში ამბობდა ამას:
 იშმაილ! ნუ იქნები ამჟარტავანი, ნუ დაივიწყებ,
 რომ ერთხელ შენც ასე ჩვენს-ვით საწყალი იყავ!
 ამ ფიქრებით მოცული და ცრემლის ღვრადმდე
 შემპრული, აძლევდა უსვათ მოწყალებას ეველას,
 ვინც სთხოვდა. ბოლოს მან გაუარა გვერდზე ერთმა
 ბრმა ერმაწვლმა ქალმა, რომელმაც იგრძნო, რომ
 სდგას კაცი მახლობლათ მისა და გაუმვირა მო-
 წეალებისათვის კელი. იშმაილმა, ათრთოლებულმა
 სრულის ტანით, შესძახა მას: ფატიმა! შენა სარ?
 დიად მე ფატიმა ვარ, უთხრა მას ბრმა ქალმა.
 როზეტიდამ განა? ჰკითხა იმას საჩქაროთ იშმაი-
 ლმა.

--არა, მე აქაური ვარ.

იშმაილი ცოტად დაშოშმდა.

--შენ ვერ იცნობ როსეთელ ბრმა ფატიმას?

--ვერა, ვერ ვიცნობ, მე როსეთელი გლახა და ბრმა არავინ გამიცნობია.

--არც ის ევროპელი ექიმი იცი, რომელიც არჩენს ბრმებსა?

--ის ექიმიკი ვატი. ეროსელ მეც ქუჩიდან წამიყვანა იმ ექიმმა სასლში. მოსარჩენათ, ჩამასხა რაღაც თვალებში, მაგრამ რადგან მე იმ წყეულმა წამალმა დაშვა თვალები, გამოვიქეცი შინა ევორილით და მას აქეთ მე იმასთან აღარ მივბრუნებულვარ.

--შეგიძლიან, რომ მიმიყვანო მე იმ ექიმის სასლში?--მიყვანიოგი მიტყუან, მაგრამ შეგი იმავე წამს უკან გამოვიქცევი.

ბრმა ქალმა მოჰკიდა იშმაილს სელს სელი და გაუძლვა. უოველ ნაბიჯს ადგამდა ის ისეთის სიფრთხილით, რომ იშმაილი იყო განცუფრებული. ბოლოს მიასლოდნენ ეროს სასლსა; აი, ამაში სდგას ის ექიმი, უოსრა მას ფატიმამ; იშმაილმა გაუგონო მას კელი წვრილის ფულით და ფატიმა

გამობრუნდა საჩქაროთ. ევროპელების ექიმის სასლი იყო მძეტწნიერი სუფთა სასლი. ესოში ჰქონდა მძეტწნიერი მადრევანი და სასლს უკან ბალი სავსე ვასებით და სსჟა და სსჟა ჩინებულის სესილით. იშმაილმა დაარსუნა კარი. იმავე წამს გამოვიდა კაცი და შეიუვანა იშმაილი. როდესაც მან დაინახა ექიმი, მიიღო შუბლსედი კელი და უთხრა: უ. ექიმო, ნუგეშო და მფარველო საწუალთა? ღმერთმან განაგრძოს შენი ბედნიერება დიდ სანსა.

მადლობელი ვარ, მიუგო ექიმმა; რას იტყვ? რა საქმე გაქვს შენ ჩემთან? მე განა ვერ მიცნობ? ჰკითხა მას იშმაილმა.

ვერა, ვერ გიცნობ. სომ ჯრსად მიწამლია მე შენთვის?

--ჩემთვის არა და ბრმა ფატიმასკი სწამლობდი შენა.

მაშ ასლა შენც გიცნობ, მიუგო ექიმმა, შენ უთუოთ იშმაილი სარ, როსეთის ობოლი, რომელიც იეავ ზირველათ მწეებსი, მერე სასუდართ მღევარი და ბოლოს.... ასლა რაღა სარ?

--კაპიტანი.

სასიამოვნოა ჩემთვის თქვენნი ნახვა უ. კაპი-

ტანო, უთხრა მას ექიმმა; გთხოვ დაბმანდე. ეი, ბიჭო, შესძახა მოსამსახურეს, ეავა და ჩიბუხი!

უ. ექიმო, უთხრა იმას იშმაილმა: სად არის ახლა ბრმა ფატიმა? ისევ შენა გეავს ისა თუ აღარა?

--მე ბრმა ფატიმა არავინა გეავს, უთხრა მას ექიმმა.

იშმაილ ჩააცქერდა ექიმს თვალებში და მოუვიდა ცრემლი.

ნუ სწუსარ კაპიტანო, განაგრძო ექიმმა, ის ფატიმა, რომელსაც შენ იცნობდა ბრმათ, ესლახე მშჴწნიერთ სედავს, როგორც ჩჴწნ ორნივე; აბა გაიხედე ფანჯარაში.

იშმაილმა გაიხედა ფანჯარაში და დაინახა, რომ ბაღში ჩრდილ ქვეშ დარბოდნენ ექიმისძლები და იმათ მასლობლათ იჯდა ფატიმა დაღონებული და დიდინებდა. როდესაც დაინახეს ემაწვლებმა თავის მამა გამოიქცნენ სისარულით და მოუტანეს იქას სსჴა და სსჴა სილი, რომელიც ექიმმა შესთავაზა იშმაილსა. მაგრამ იშმაილს იმ წამში სილის ჯავრი არა ჰქონდა, ის ვერ ამორებდა თვალს ფატიმას.

ბოლოს ჰკითხა იმან ფატიმას: მიცნობ შე თუ

ვერა? ფატიმა განცუფრდა და გაწითლდა. აი შენი
ბზის ჯოხი, რომელიც შენ გეჭირა სოღმე, როცა
ბრმა იყავი. შესედე როგორ კარგა შეკინასე ამ-
დენს სანს. აბა მოიგონე ის დრო და მაძინდელი
შენი საწუალი ემაწული მეგობარი.

იხმაილი! წარმოხსენებ ფატიმამ. ოხ! როგორ
გამოცვლილხარ, გამდიდრებულხარ. ნეტავი შენა.

არ გინდა ფატიმა, რომ გაგიამხანაგო ჩემ სიმ-
დიდრეში? ჭკიოხსა მას იხმაილმა.

--როგორა? მე საწუალი ღარიბი ქალი; შენ
მდიდარი; მე რა მაქვს მერე?

--სიემაწულე, სილამაზე, მიუგო იხმაილმა, მე
მაგეებში მოგცემ ნახევარ ჩემ ცხოვრებას.

მე არა შესმისრა; იხმაილ! გეოავეანე ცხადად
მითხარ შენი ჭასრი.

აი ჩემი ჭასრი; მე გითხროვ შენ ცოლათ. უ.
ექიმიც, შენი კეთილის მოქმედი, ნებას მოგცემს
იმისას, და დაგლოცავს, რას იტყვი? დიდ არს
ღმერთი და წინასწარმეტყველი მასი მაჭმადი, სთქუა
ფატიმამ, შემდგომ მოკლეს სანისა იხმაილ შეერთ-
და იმას კანონიერს მეუღლეობით. იხმაილს მოა-
გონდა მალე უწინდელი თვისი აღაღ, მიწის მეშა,

და მაშეუა იმას სანახაუო. მას ლოცდა რა თი-
თქმის დაქცეულს ქოსსა, იშმაილ შევიდა შიგა და
ნახა, რომ იქ ცარიელს მაწასედ, იწვა ძველის
ტანსამოსით ბებერი ქალი. როდესაც ბერიშა და-
ინახა მდიდრულათ ჩაცმული კაცი, უნდოდა წამო-
მდგარიყო ფეხსედ, მაგრამ ვერ შესძლო. იშმაილ
მივიდა ასლო და უთხრა: დედავ. — შენ გასსოვს,
პატარა ბიჭო, იშმაილი თქვენნი უწინ-
დელი მოჯამაგირე? მას სოვს, მიუგო ბებერმა. ის
გლახა იყო განა; სძირათ ჰურსა გასოვდა ხოლმე.
შერე რა უეოთ ძვლო? ჰური ნუ მოძივა კაცსა,
თორემ ეგელა იოსოვს, აი მეც ძალიანა მძიან,
მაგრამ ვისა ვსთხოვო, რომ სიარული არ შემძ-
ლია! იცი, დედავ, ის იშმაილი მე ვარ? უთხრა
მას ემაწვლმა კაცმა.

--არა, შენ ვიდრე მდიდარი უფალა ხარ; იშმა-
ილი ხარ? იშმაილ საწყალი ბავშვი იყო, უთხრა
ბებერმა.

მე მაშინ საწყალი ბავშვი ვიყავი და ესლა რო-
გორც მსედამ, გავისარდე და გაემდიდრდი

გავისარდე და გამდიდრდი? ღმერთმა მოგცეს.
იშმაილ რაღა იქნა თუ იცნობდი!

იხმაილმა შენიშნა, რომ სიბერეს და სიღარიბეს წაერთმიათ მოსუცის დედაკაცისათვის სრული გონება და მკსსიერება, დაბრუნდა შინა და გაუგზავნა მას სასრდო, სილი, უული, ქვეშაგები, და ტანისამოსი, და შეუთვალა, რომ იმიერდგან იმან აღარაფერსეღ არ იზრუნოს და რაც საჭმელს გადარჩეს აძლიოს სოლმე თავის ერთგულს მჭლე ძაღლსა, რომ ეოველ დღე იმას დაუვა იხმაილისაგან იმ გვარი ძღვენი ვინემ მას გარდაიკვანდეს თავისთან საცხოვრებლათ.

რამდენისამე სნის შემდგომ, იხმაილმა გაიკეთა მშჳწნიერი საკუთარი სასლი და გადიევანა თან მოსუცი უწინდელი აღის ცოლი. იხმაილ დღესაც ცოცხალია და აღებ-მიცემობს ნილის მდინარესეღ. ეველა სომაღდის კაპიტნებში ის განსსვავებულია ზრდილობით, სპაგალითოს ჰატიოსნებით, კეთილშობილურის მისვრა-მოსვრით და სარგებლობს თითქმის უსაზღვრო დარწმუნებით.

გ. დიდებულიძე.

სავათნავას მიბაძვა.

სავათნავა მქვიან აჩუთინა ვარ,
ანახანა ვიცი, სიტყვით წინა ვარ!

ჭიანურა! მაღლად, ტკბილად დაუგარ!
ვინცა გაქონ თავი მდებლად დაუგარ!
შენსა მტერსა კბილის კრიჭა აუგარ!
ხინიკო ხინიკო!

ავი კაცის წვერი წვევით აივსოს;
ჩემი თასი წითელ ღვინით აივსოს;
ჩემი გული გულად ღვინით აივსოს.
ხინიკო ხინიკო!

ერთხელ მეც, მეჭირა სიამის ვარდი,
შავმან ბუდმან უცებ დამკრა დავარდი,
სოფლის გარეს, ვაის მხარეს გავარდი!
ხინიკო ხინიკო!

უზრუნველად დავმღერდი ერთხელ მეც;
გესლით საესე აწ გულს ისარი მეც;
ნუგეშადა ზურბილსა მექმნას მეც!
ხინიკო ხინიკო!

ჭიანურა! აქე გული მის მინა...
ვის კეტრფოდი სულით და მანც მისმინა...
სიამით აწ ველარ ვჭნახო მის მინა!
ხინიხო ხინიკო!

მაგონებისა და მის ღაწკნელსა ხაღი,
სიუჟარულის გულს მეგზნება ახ! ალი!
მოკშორდი, კჭსტან ოხვრა, გენესა, ახალი!

ხინიკო ხინიკო!

სიუჟარული აჩხ თავის დავიწყება!

ვაის უფსკრულს კვდივარ—მაგრამ გონება,
მაინც მასვე შორით ეტრფიალება.

ხინიკო ხინიკო!

ბედმან ადრე მწარე ფილით მასვა!
არ იკმარა; გულს ღახვარი დამასვა!
არ მაკმარა! განმშორება მას—ვა!

ხინიკო ხინიკო!

ბეღო! ჩემი ღვინის ძაფი რად ჭსწევტე?
ჭიანურო! შენც სიმი რადღა ჭსწევტე?
მაშ შენც, ჩემო თავო ებეღო: ხმა ჭსწევტე.

ხინიკო ხინიკო!

მოეც მუშაკო? ბეღბუღად ქებულა,
ჩემს ჭიანურს ადგილი წაღკოტს ბოღა,
ვგებ ვინმე ჭსტქქას: ვაი გრიგოლ საბრადო!

ხინიკო ხინიკო!

თ. გრიგოლ ორბელიანი.

ა... წ... ს.

ზოეტო! ჭსტანი, ამ ჩემს გულზედა,
გუბოს კარმიდინ ტანჯუა ჭსწერია
და ემატების წელული წელულზედა,
მისთვის ხედავს შუბა ან უმჯობა!

ეს ხედავს თათქოს მე. ყოველს დღეს,
სევედის ხმაზედა ჩანგს მიწარუნებს,
და მისი ძალა მოშხამულ ბესლსა
გადმოცემს სხეულს მთელს მაძახუნებს. . .

მივიღებო სოფელ ადგილს უდაბურს,
სადაც ას წლოვანთ ხეთ დაუნდღილას
და საღს გლეხებსა, ქარაშხადა სადგურს,
მცირე ღამ კელი შემოუღუდავს;
ანუ ძველს პალატო, ჩამონგრეულთა,
რომელნიც ფიქრზედ ფიქრს მომიმატებს.

და სსაფლავს წინაშით ჩემთა;
ანდღილს ცხოვლათ რომ წარმოვიყენებს!

გჭტონებ მე მითომც მუნ განსვენებას
გჭზოვებ, ვშორდები ამ სოფლის დედას,
მაგრამ იქ ახალს მეტს გმუნვარებას,
შევიმოს ტანჯვით, სულის წრწოლვას.

სურვილი ჩემი ყოვლგზით უთანხმოდ,
შეხლმა, უქმად მიიქცევიან,
გულის წაღლი უსიტეოდ, უხმოდ,

ცეცხლის ნაკლივით შიგ ფერფლდებიან!

ეს არს—თუ გახსოვს—ის საიდუმლო,
რომელსაც ეჭვით თანა უგრძნობდი,
სთქჳა მართადი, არ დამამადლო,
მასში თუ ბოროტს რასმე ჭებუბდი?...

კნ. ბარბარე ჯორჯაძისა.

1863 წ. 19 მარტს. ზუგდიდს.

ელეგია.

ნისლი გარს მომეხუა!... სრულად გაკეპე ბნელი
დაწვა მთებს მჭმუნვარედ, ვით ღამის საბურველი;
ქალაქი მიმანია ვითა სამარე შავი,
ჩრდილოთ მხრივ ცაში ბუეტავს მხოლოდერთი ვარსკვლავი.
მიუყარხარ შენ მთიებო, შენ ხარ ჩემი სიამე;
შენ უფთვლად მრავალჯერ ჩემის ტანჯვს მოწამე!
მიუყარს ღამის მნათობო, შენი თაღმა სსივები,
მათ განადვიდეს ჩემში იდუმალი ფიქრები!
მასხოვს აღმოსვლა შენი, ტურფა მეზობელს მხარეს,
იქ, სადაც აღაზანი დევჯათა მოაქანებს;
სად მრავალ ფერფლანა, მშჳწწნიერი ბუნება
ვით ტაბუგი თჳს სატრფოს, გაგვას ედევრებსა!
იქ ერთხელ მეც სიამით დღეთა განვატარებდი,
და შენცა სხივებითა გზას განმანათუბდი!...

ბ.

18 ოკტომბერი, 1863 წ.

XIV

ჭავჭავი განყოფილება. სენის გარდაღები ქაჩი; შე-
საყარო სნეულებანი.

ჭავჭავის თვსებაა. აზობენ რომ, ერთადგილას ჭავ-
ჭავი არის, შეორეში ცხელია, შშრალი ანუ ნოტიოა,
მარტებული ანუ უვარგისია, ეს ნიშნავს, რომ იმ ად-
გილს იმ გვარ იჭავრია. ჭავჭავი ალბის ერთი ნაირი
არ არის, თუნდა პატარა ადგილი იყოს, როგორათაღ
ჩუქნ განკასიაში, მაინც სხვა და სხვა ავა შეიძლება
იყოს.

მიწა, როგორათაღ ყველა პლანეტები, რომელნიც ცა-
ში ტრუვენ, გავს ბურთსა. მაგრამ სრულიად შრგვალი
არ არის, როგორათაღ ბურთი, და ცოტათი სასამთროს
მიემსგავსება, შუაგულში სქელი და განიერი: და ბო-
ლოებში შევიწროვებული და გაბრტყელებულს გავს.
დედა მიწა უოველთჲს მზესთან ბრუნავს, რომელიც ანა-
თებს და ათობებს. მზის სხივები პირდაპირ და ჩვეულებ-
ბრივ დედა მიწის შუა ეტემიან, რომელისგანმც დედამი-
წის საშუალო ადგილას ყოველთჲს ცხელა; რომდენიც
დედამიწის საშუალოდგან შორს არის და ბოლოებთან
ანლო, იმდენი სხივი გვერდსედ მიდის და ჭავჭავს კარ-
გათ ვერ ათობებს, რომელისგანმც დედამიწის ბოლოებს
ანლო უფრო ცივა, და სულ ბოლოებში ისრე ცივა,
რომ ის ზღუჭები, რომელნიც იქ არიან, ყოველთჲს გა-

ყინულნი აზიან და თავის დღეში იქ ყინული აზიანება.

მთელი დღამიწა ჭავისგამო შეიძლება გაიყოს რამა ღენსაჲ ნაწილად: თითო ნაწილი დედა მიწის ბოლოს აზიან ცივი ადგილები, ე. ი. ცივი ნაწილები; თითო ნაწილი, რამეღნიც ბოლოდგან მოშორებით აზიან და შუა გულთან ახლო, ეს ადგილები ზომიერნი და საშუალო ნაწილები აზიან და ბოლოს ერთი ნაწილი საშუალო დღამიწაში, ცხელი ნაწილია, ცხელი ჭავა. ზეით რუსეთის ნაწილი, პეტერბურგის ზეით, მდებარებს ცივ ნაწილში, პეტერბურგიდგან დაწეობილი მჭარსნეთურ მამდინ საშუალო ჭავა, და ჩუჭნი კავკასიად საშუალო ჭავაში და ტფილისიდგან ცხელი ნაწილი ძლიან შორს აზიან, თუმცა ბევრით პეტერბურგზედია ახლოა. (*)

ყოველ ქუჩურის ნაწილში თავის მტენარე ამოდის, თავის ცხოველი ცხოვრობს, მტენარეცა და ცხოველიც უკვლავ უკეთ თავის სამშობლო ქუჩურაში იცხოვრობენ, და აზიან იმათგანნი, რამეღთაც თუ არ თავის ქუჩურაში, სხუგან ვერსად ვერ იცხოვრობენ, და თუ ვატი გადივანა სხუა ჭავაში საცხოვრობდა, უნდა გულს მოეღინეთ და ჭკვანურათ მოუაროს და უმთავრესი ის აზიან რომ იმდენი სითბო უშინოს, რომეღნიც თავის სამ-

(*) მას გარდა ჭავა დღამიწის სიმაღლეზედ იტყუება. რამეღნიც ადგილი მდებარია, იმდენა უფრო თბილია, და რამეღნიც მაღალია, იმდენი ცივი. მაღალ მთებზედ ისეთი თოვლი ძვეს, რამეღთაც დედა მიწის ბოლოდგანში, თუნდა ეს მთები ცხელ ჭავაშიცა რომ იყვნენ.

შობლჲ ქქტყანაში ქქონიათ. ცხელი ქქტყენის ნაყოფნი
შაგადითაჲ. ინდის ხუჩმა, აშუღსინა, ზეტერბურღში თუ
არ კარკათ დათხუნებულ შინის სასღში, არ შეიძლება
ისრე იტხოვრონ. ჩქტნი არჲის ხე ანუ ფი-
ჭუ ცხელ აჲში არა სტხოვრობენ და ჩქტნ კაჲკასიაშიც
მარტო დიდ შთებში არის, სადაც რუსეთივით ცივა. შა-
იმუნები და ვიფხუები, რომელნიც სიტხიან ქქტყენის მხუ-
ტები არიან, ცივ ჭაქში თუშტა თბილ ოთახებში სძლე-
ვენ, მაგრამ ისეთი დონე და სამრთელე არა აქეთ, რომ
გორც სიტხიან ქქტყენებში, თუთრი დათვი და ჩრდილთა
უთის ირემივი ცხელ ქქტყანაში ვერ გასძლებენ. კაჭი
ყველა ქქტყანაში იტხოვრებს, გარდა ფრად სიტხიან,
ყინულთან მდებარებაში. მაგრამ ყველასე თავისუფლათ
ჟანიანთ და მსიარულთ თავის სამშობლო ქქტყანაში
სტხოვრობს. კაჭი რომ თავის სამშობლოდგან სხუა
ქქტყანაში გარდასახდეს, შეჰქვალდ იქმდინ იქნება
აჲთ, სანამ იქაუდ ჭაჲს არ შეითხსება, და იმ ადგილის სა-
ჭმელს არ შეეჩვევა. ხან ხშირათ კაჭი ახალტხოვრობას
ვერ აიტანს და მოკუდება ჭაქრის შეუჩვეულობით. საჭ-
მლისაგან ამიტომ, გასდება, რომ სუსტი კაჭი ბერძე-
ლათ სხუა ქქტყენებში ვერა სჭამს. შეიძლება, რომ კაჭს,
რომელიც ცივის ჭაჭიდგან თბილ ჭაქში გადავა, პირ-
ვალ შემთხვევაში დაემართება ისეთი წუხილი, მოწყენა და
ნადველი, რომ სიტოტლელ მობერდება. ეს სნეულობაა,
რომელსაც ჭაქან სამშობლო ქქტყანასეჲ წუხილი. და
როგორც სამშობლო ქქტყანასეჲ წუხილი, ხშირათ ჩქტნ
კაჲკასიაში ყმაწულ სოფლათებს, რომელნიც ცივის რე-

სეთის ჭავჭავიან სამსახურისათვის გადმოსუღნი არიან. დაუმართებათ ხოლმე, ამიტომ ამ სწეულებასევე რამდენსავე სიტყვას მოგახსენებთ უმაწვლ კაცს, რომელიც გადმო-
ვა ჭავჭავიან ჩუქს კავკასიაში სამსახურისათვის, თუ ეს სწეულება დაუმართება, ჯერ პირველად წუხილს და ნაღ-
ვობას დაიწყებს თავის სამშობლო სახლსევე, თავის სახლობასევე და ნათესავებსევე, უნდა რომ ნახოს, ყო-
ველთვს იმათზე. თქვამს, და რომ იმათი ნახვა არ შეუძლიან უფრო ძვირად სწესს, ჩუმათ ტირის და ზოგჯერ სამსახურიდან გახრკვა უნდა, და იმ დას-
ჯისა არ ეშინიან, რომელიც თითონვე იტის; შემდგომ წუხილისა ტანა უსუსტდება, საჭმელს ვერ იტანს, დო-
ნე ეკარგება, ზანტდება და ხან ძალიანაც ავითა ხდება. ეს სწეულება, წუხილი სამშობლო ქვეყანაზე, ამიტომ წარმოსდგება, რომ კაცი ახალ ჭავში გადმოდის. სწეს საჭმელსა სჭამს და უცნობ ხალხში არის, ძველ სალდა-
თებს, რომელნიც კავკასიაში დაჩვეულნი არიან, უუწყრთ იმათი გაჯავრება და სასაცილოთ აგდება, მაგრამ აქ დას-
ტინვა შევსებულად არის და უსუნდის. კი არ უნდა გაჯავრონ, პირიქით ახალ შეგობასევე უნდა სწუხდნენ და უუყრდეთ. იმის შველა, მაშინ შეიძლება, რომ მარ-
ტო არ დააგდონ, ღაზარავით ასიამოვნონ. თამაშობით და შესაიფობით გაართონ. და თუ ამ შესაიფობაში არ უშველა, მაშინ უნდა მთავრობას შეატყობინონ, რომელიც უნდა კირგათ ცდილობდეს იმის მოჩვენასა, და თუ წა-
მდობა არას შველის თავის სამშობლოში უნდა გაგზავ-
ნონ და სიკვდილისკენ დაიხსნან.

ეგულა შდებარობის ჭავს კატისათჳს კარგი მხარგუ-
აქჳს და მანუბელიც. — მაგრამ საშუალო ჭავს, როგორ-
ადაც შტორე რუსეთი და რუსეთი მოსკოვის გუბერნიას-
დინ, ცხოვრებისათჳს ეგულანუ უკეთესია, საშუალო ჭავ-
სში ისეთი ძლიერი სიტყვები არ არის, როგორათაღ
შორს ჩრდილოეთში, სადაც კაცი სიტყვისგან თინისდება,
ეინვას გერ იტანს, კარგი საჭმელი არა აქჳს, ამას გარდა
იქ არაფერი მოდის, გერა ზერს გერ დასთესს და კაცი
გულუზად სცხოვრობს, საჭმელათ მარტო თევზსა და
იშის ქონსა ხმარობს. საშუალო ჭავსში არც ძალიან სი-
ცხეები არის, რომლის გამოც კაცი ყოველთჳს სუსტდება,
ზარმაცდება, ცოტასა სჭამს, ცოტას მუშაობს და უდრ-
ოთ ბერდება, სმება, როგორც ბალსი ძალიან სიცხისაგან.

ყოველ დედა მაწის შდებარობას თავის სნუელება
აქჳს, რომელიც ახალ გადასახლებულისათჳს ძალიან სა-
შიშოა. ცოც ადგილებში კაცი კატარით ხდება ავითა: სუ-
რდოთი, სველებითა, შუტულათი; აგრეთვე სისხლის ალუ-
ფებებით სხჳს და სხჳს შინაგანებში. ცხელ ქვეყანაში კი-
სხჳს და სხჳს მუწუკებით ციებით, ღვიძლის ავით შეო-
ბით და შუტულში სისხლისგახსნით საუთრივ ხილისგან,
როჴელიც აქ ბევრია, და საძაგელი წელისგან, რომელსა
საღ სიცხეში კაცი ბევრსა სჭამს.

აი ჩემი ღარიგება იშათთჳინ, რომელნიც რუსეთიდან
საქართველოში და სხჳს კავასიის ცხელ ალაგებში გადშ-
ოდიან: გადმოცვლისათჳს ისეთი დრო უნდა აიჩიონ,
როდესაც სიტყვება გაიჴლის და გრილ დღეებს და ღამეს
დაიჭერს, ეს ყოველთჳს შემომდგომის დროს შეიძლება,

ე. ი. სექტემბერში და ოქტომბერში. პირველ თვეებში
 ანუ შთელ წელაწადს ხელი არ უნდა სჭამონ ყუბნის
 მეტი, თორემ ასე ღადმოსულებისათვის ძალიან მავნებ-
 ბელია; ყურძნი კი სიმრთელეს აზას უშლის და სიტყვაში
 წყალს არ აწეულებს. უნდა კრიდებოდეს წყალსა, რომე-
 ლიც სშირათ ჩვენში უწმინდურია, უნდა დასწმინდონ და
 კარგი რქნება ღვინით ანუ სოდის მარაშოკით დალიონ,
 ვისაც სმა უეჭარს, არწმუნებენ, რომ ღვინის მეტი კავ-
 კასიაში არ უნდა დალიონ რამე, მაგრამ ეს ჭირია და
 მომატებული ღვინო აქ უფრო მავნებელია, მანამ რეს-
 ეთში, სადაც სიტყვის გამო აზას დაუშლის, რომ ერთი
 სტაქანი მეტი დალიოს. სშირათ სქართველში ასე
 ღადმოსულთ, ტანზედ წერელ წითელ შეწუკებს დაყრის.
 კაცს მაშინ ისეთ ქავილს დაუწეებს, რომ შთელ ტანს
 დაიკაწრავს, და ტევილს დაუწეებს, ეს შეწუკებო ქინქ-
 ღასკან აზის, იმ სასუბეში ბევრნი აზიან, რომელნიც
 მდინარესთან ასეა მშენებულის ანუ ნოტიო ადგილას,
 თბილი ნანები, რომელსაც ბევრნი უწევენ, აზას შვე-
 ღიან, მაშინ ქავილიან ტანზედ უნდა მსუქანი ქონი წა-
 უსვან და მუწუკებსეჲ ღვინის წვენი დაწვეთონ. ცივ
 წყალში ბანაობაც მარტებელია, რომელთაც კაცს სიტყვაში
 ამსუბუქებს, თუ თავისდროესე და ჭკვიანურათ იზან,
 ასე ღადმოსულებმა მსუბუქათ უნდა ჩაიცვან, მაგრამ
 სითბოს არც უნდა ისრე ენდონ. ჩვენში სიტყვაში კაცი
 ადვილათ გაფიქდება, მაგრამ ძალიან საფრთხილებელია. სა-
 გუთრივ ღამე ანუ ნოტიო ადგილში გატეხას უნდა კრ-
 იდებოდეს სიტყვაში შთელ კაცის ტანი რაფში იწერ

ებს, და ერთმა ნამტყდმა ქარმა თუალან კანს რომ შე-
ბეროს, მაშინვე ტანში ტენს დაიჭერს, და ტენის დან-
ში დარჩენისაგან, ხომ იცით რა უბედურება მოხდება.
გზაში თბილათ უნდა ჩაიტყვას კაცმა, ამიტომ რამ ჩვენ
ქვეყანაში პატარა რომ გაიაროს მაშინვე სსტა და სსტა
ჭავს ნახავს. გზაში წყალი კაცმა არ უნდა სვას ამისათვის
რომ აქურ წელებში ბევრი უვარგისი შერეულობაა.
საღლათები, ომში რომ დაიღალებიან და გაოფლანდებ-
იან, მაშინვე ზირველ წუმვე წყალს დაწაფებიან, თითო-
ნვე ამ წუმვესაგან ძალით იხეწენ, ციებან, მუცელში გა-
სწნას და სსტა სნეულებას. ჭავრი სვება როგორც წინათ
მოგასვენებო; სსტა და სსტა შერეულობისაგან, რომელიც
ურევს დედა მაწიდგან და წყლიდგან. და როგორც ჭავრი
მოძრაობს ირვეს და ქარივით დედა მ წესედ დაუჩინავს,
ამისგანვე ერთ ადგილას ჭავრი რომ წასდეს, სსტა შორს
ადგილას შეუმდლან წაიღოს სიწამსდრე. ამასგანვე მოხ-
დება, რომ ერთსა და იგივე დროს, დიდ ქვეყანაში, სა-
ღსი ერთი სნეულებით გასდება ხოლმე წმინდა მაცნებელ
ჭავრს, რომელიც ერთ ადგილიდგან მეორე ადგილში მი-
დის ჭქვიან სენის გადაშლება ქარი, და სნეულებას, რა
ომელიც ამ წმინდარ ჭავრისაგან უმნდებათ ბევრ კაცსა
სსტა და სსტა ადგილებში, ჭქვიან შესაფარი ავთიფოფობა.
როგორც ჭავრში ბევრი უწმინდური შერეულობანი
არიან, ისრე შესაფარი სნეულებანი ბევრნი არიან. იშა-
ტან უმთავრესესედ მოგასვენებო.

1. ხოლმე. ეს სნეულება ყველას გაუგონია, თავ და
პირველათ მუცელში გასწნით დაიწყება, რომელიც ცოტ

ცოტა მოუშატებს და გაუთხელდება, შერშე პირ ღებინება დაეშარება, ხელოები დაეგრუნისება, — მუცელში გასსნა გაუძლიერდება, შერშე, ცა რიელ წყალს ასაქმებს სოლში; პირ ღებინებას მოუშატებს; ღონე ეკარება, თვალები ჩაუტყინდება, პირი გაუშავდება, წყურვილი გაუჩნდება, ხმა გაუხრინწიანდება და ცოტათიდა ესმის, და კაჭი თავის სსოვნიოთ და კატებით კაჭდება. ამ კაჭარ მნაჟელ გვეშულება კქაში უნდა სწამლობდეს; მაგრამ შე პირველ შემთხვევის ღონის ძიებას გასწავლით, რომელიც სოლერობის დროს უნდა გახსოვდეთ.

პირველათ გთხოვთ, რომ ორი საქმე სწორეთ გვეროდეთ, რომელიც შეცნირებთაგანაც და უბრალო ხალხთაგანაც დაწმუნებულა. 1) სოლერა თავის დღეში ერთბაშით დიდის ტვივილებით არ იწყება, პირველ დღეებში კაცს უბრალო შეტელის გასსნა მოუყა, რომელიც გატვივისაგანაც შეიძლება კაცს შესვდეს, ხილისაგან ანუ სასაქმებელისაგან. ეს მუცელში გასსნა, სოლერისაგან, როგორათაფ სხუა, მისგანვე გასსნა, შეიძლება კაცმა მოაარჩინოს თუ ჭკვიანათ დაიჭიროს საქმე, და ატრთვე შეიძლება მთელი სოლერა მოაარჩინოს. მოკლეთ რომცნათ ქუთ, მანამ კაცს პირღებინება და გრუნისება არ დამართვია, სშირათ შეიძლება მოაარჩინონ, 2) სოლერა შესაფარო არ არის. სოლერას გარდაშლები სენი ჭაქში დასფრანავს, და ერთბაშით ბევრ კაცს ერთათ ეტყეა, რომელიც მართლათ ისრეტ არის სოლში, მაგრამ კაჭიდგან კაცს არ შეეურება. მაშ არც სოლერით ვინც ავთ არის, იმისგან კაცს არ უნდა ეშინოდეს, და გაბედვით უნდა

შეიძეს და ღონის ძეგა შისტეს წაშე. და სრულებით
არ უნდა ეშინოდეს. რომ ავით გზდეს. ამის გამო უს
ფრთ რომ ავით შეოფთან არის.

ბევრ დარბეგბას ამდევნ. საჭმელ სასმელად, რომე-
ლიც ხელურობის დროს გაცმა უნდა იხმაროს, მაგრამ
იმათი დარბეგბა სულ ტყუილია. ყველაზე უკეთესი იქნე-
ბა, რომ ას საჭმელ სასმელი ამდროს რასაც უწინ გარ-
გათ შეოფობის დროს ხმარობდა, მხოლოდ იმ საჭმელ-
ბის გარდა, რომელნიც უოფელთვან გუჭისათვის სამდამო-
ნი და მჭერებენი არიან. ერთის სატყ თ, უნდა გაცი-
ეცდოს, რომ ასრე იტყუროს, როგორც უწინ უჭრავს
რას, ამასათვის რომ ყველა გამოცვლა ავთ შეოფობის
დროს უფრო საშაშა, მინამ იმისაგან რასაც გაცა დია
და ხანია დარბეგბა.

შეფიქრე რომ გახსნა შეატყონ. თუნდ სრულებითაც
ისრე არა ქქონდეს. უნდა მამანვე საჭმელ სასმელს მოუგონ
და რამდენსავე დღეს მონაშთონ ხანდ. სხინ ამით მუცლის გა-
ხსნა გაუელის და გაცა მოარჩება. და თუ გერათყონა შე-
ლას, უნდა მამანვე თბილ ქქმ-გებში ჩაწინონ პატინის
ან დიდგელას ჩაი დადგენინონ ასუ ბრინჯის ნახარში,
მუცელზედ საშლოცვბი დაკრან, ტანი თბილი დარბეგბი
წამლებით გაუობონ ასუ თბილი წყლით სარე ბოთლუ-
ბით, მაუდიოთ და ჩოტკით ტანი გაუხეხონ. სხუ, წამ-
ლები კი ქქმმა უნდა გაუგოთ; და ისიც ხელურობან
გაცს მკრათ მოარჩენს. თუ ნუფლება გასძნელება და გაცი-
სრულებით გატყუება, და თუ გიდგუ პირიდნ საქმობას და
მუცელში გახსნას უოგელ წამს უმატებს. ამისგანთ გიდგუ

მოგასწავლეთ, რომ სოფლის დროს, ყველა წამლებზე უკეთესი, ჭკვიანური ყოფა ქცევაა, პირველი საქმე ეს არის, რომ გაცხადებში გახსნა და ძალიან ტკივილი არ მოამატებინონ. (*)

2) ჭიჭი. ამ საშინელ სნეულებასე ხალხში ბევრს რას-
მე ღაზანაკობენ და მართლაც სოფლარად საშიშოა
და ყოველთვის შესაფარია, ასე რომ გაცხადებთან გაცხად შეე-
ყრება, და არა მთუ პატარა სოფლებსა სწევდნენ, არამედ
მთელ ქალაქებსა და სასემწიფოების დიდ ჯაგებსა

ეს სნეულება იწვება იმით, რომ ჯერ დაუსრულებს სსა
ზარდულის ჭირკვლები, იდეებისა, ყელისა და სს. შე-
მდგომი დასიებისა ტიება გაუხნდება, სიტყუ, როტკას შე-
იქს, გონებას დაჰკარგავს, ძრეული ტხელების ტკივილები
მოუყვას, ამ სნეულებიდან გაცხად ვერა ეშველებარა და ამა-
ზედ დარბება არა იყრი არა ვიტირს, მხოლოდ იმიტომ
გულაზანაკობით, რომ ჩუქნ კავკასიაში იმასედ ბევრს ღა-
ზანაკობენ და იშის სსკნებასედ სჩარსეთიდან და თათა-
რებიდან აქტ ელიან სოფლმე. ეს ხმები ტუფილად ხალხს
აშინებენ. მართალია, რომ თათრებში ეს სნეულება თუ
მტა ძვირი არ არის, ესეცა, მაგრამ უწინდელივითაი აღარ
არის, — დიდი ხანია ჩუქნ მხარეს აღარ შემოსულა და

(*) ზოგან ჩვეულებათა აქჟო, რომ სოფლარობის
დროს სახლის წინ ბადასსა, ნაგავს და სს. ატრობენ და
ტუტხლს უკიდებენ ეს მოსაწონი საქმეა, ამიტომ რომ
ტუტხლი ყოველთვის ჭეუტსა სწმუნდს და უპარტის შერეუ-
ლობას სწევს.

გვგონებთ, რომ თავის ღლეში აღარ შემოვა, ამიტომ
რომ ჭირი თავის აღაგს თანდათან მსუშებულება და კი
დღე ცოტ ცოტა სულ გაქრება.

3) შესაყარ სწეულებას ჩუქნა გავგასიოს შემოგლებული
ცოცხატ ეგუოვნის. შემოგლებული ამიტომა ქვეან, რომ
გვემულებით დაწეებს: შეცეებით, სიცხით და ბოლოს
ისეთ შემოგლება ექნება, რომ გაცი შეორე გვემულებამ
მდინ სრულებით გარგათ არის. გვემა ხან ყოველ დღე
ეშართება, ხან დღე გამოშვებით, ხან სამდღეში ერთხელ
და ხან დღეში ორჯულ დილითა და საღამომით.

ეს ციების შესაყარი სენი, ყოველთჳს განხდება. ნოა
ტიო და ჩაკანდნალ ადგილებში, სადაც ბევრი უწმინდუ-
რობაა, ბევრი ცხოველის ღლეში და მცენარე ღვება. ამ
ადგილებში, რომ განხდება, მაშინვე მაღლა ჭაერში ავა, და
ამასთან სუნთქვის დროს ფილტვებში შედის; იქადგან
სისხლში და სისხლის გადაშლება ციება შეეყრება. (*)

რომ ციებისაგან გაცი გადაჩქეს ზიგველათ უნდა სად-
გომათ, თუ შეიძლება მაღალი ალაგი ააჩნოს, მუშადა
და სუფთა, და დაბლობში თუ დგება გაცი, უნდა უაჭვე-
ლად შეამშრალოს, წყლის გასადენი რუება ამოათხრევი-
ნოს, მაგარი საშიგველი გაუყუთოს, შეორეთ ტენიან ში-
წაყად არ უნდა დაიძინოს და მარნებში ანუ საძვანებ-

(*) ყველა ციებაზედ საწნებელი საფხულშია ხოლმე,
ამიტომ რომ, ამ დროს მზის სიჭხისაგან ყველა ღლეში,
ხის ნაჩენები, მაღე ღვებთან, იყოფებთან და ორთქლით
ჭაერში აღიან.

ში დიდხანს არ იჯდეს ეს ადგილები ჩეტნში უბრალო ხალხს ძალიან უყვარს ამიტომ რომ ყველას გრძელი ადგალები ისინი არიან; მაგრამ ჩემდგან სიმართლანება არ გამოდის, ხან თავის ტკივილი დუქმართებათ და ხან ციება შესვდება.

და უვარგებელი ხილები, როგორათაც ნესვი, მისალი ატაში, ცუდა თევზი, რძე ციებისათვის მავნებელი არიან. ამიტომეი არა, რომ კაცს ციება იმათგან გაუზნდება, არამედ გულის საჭმელებისაგან კუჭი, რომ წაუხდება, უფრო ჩქარა ხდება ციებით აგება. თუ იმის სენა სისხლში შეიქცევა როგორმე. კარგი საჭმელი კაცმა რომ იხმაროს, ფროხილათ რომ იტხ ოვროს, შეუძლიან ციუბისაგან გადახდეს, თუნდა კიდევ იმ ადგილას, სადაც ისა ცხივრობს, ციება განმარებული იყოს.

ციება კაცს რომ შესვდება, იმით ავთ ბევრჯერ გახდება, კაცს შეუთქელი სისხლი ღვიძლში და ელენთში შეუკრებდება რომელზედაც თავის დროზე მოგახსენებთ, ამის შემდეგ წვალმანგი და მერსე უიჭველად საგუდალა. თუშტა სხუა ისეთი სხეულება არ არის, რომელსაც ასრე ადვილათ შეიძლება დეს მორჩენა, როგორათაც ციუბისა. იმის მართალი და ძროფისა წამალი ქანქანაა. შწარი, თუ თარი მარაშოვი, რომელიც კვანძს ყველას თქვენგანს უნახავს. უნდაგი, რომ თავის დროზედ ავთმყოფს ზამთარათ დალეკინონ. ზოგჯერ ვხედაობენ რომ ქანქანა სისხლს შეკრებებს. მართლათ შეიძლება ქანქანა დასლიოს და სისხლი შეკრებდეს, მაგრამ ეს მამან მახდება, როდესაც ძალიან ცოტას დალეკინებენ, რომელნიც სხუ

უღუბას სრულიად არ არჩენენ, აქა სხანს, რომ ქინაქინა
 გი არ არის დაშნაშავე, არაშედ ის განტ ზომიერად ავით
 მყოფის არ ასმევს. ეს სომ ყველამ იცის, რომ ზური გა-
 ცსა ჰქვას, აბა ყოველ დღე გატს შეოთსედი გარგანქა
 აძლიეთ, როგორ ჩქარა დასუსტდეს და შიმშილით მო-
 გუდეს. ყველას თავისი ზომა და წონა აქვს. წამლებისა
 გი ექიმის საქმეა, მაგრამ არც უბრალო გატს დაშნაშავეს,
 რომ იცოდეს. დამნაშავე ვინ არის, თუ ციება არა რჩე-
 ბა. გატა—რომ მორჩეს, დიდ გახდება ასჯერ მეტათ
 ციებით ავით, თუ იმ ადგილს არ მოშორდა. სადაც ცი-
 ების სენი ყოველთაზე არის, აქ მხოლოდ ერთი ქინაქინა
 გეძასა იქს, როგორათავე შავა ზღვის ლინიასედე, სადაც
 გატა, თემცა ქინაქინას ყოველთაზე სვამს, მაგრამ მაინტ
 გიდევ სულ ციებით ავით არის. აქ მხოლოდ ერთი ღო-
 ნისძიებაა; უნდა ავით მყოფი მაჩვენებელ ადგილას გადას-
 ახლონ, რომელსედეც ხანაღნაგები და ექიმები ცდილობ-
 ბენ.

რომ ციება არ შესვდეს გატსა, უჩნევენ სიმართელიან
 გატებსა, რომ ცოტ ცოტა ქინაქინა იხმარონ, ესაზედ
 დაუბარონ ანუ წყლით დალიონ. ღვნითა და სხუნია. ეს
 სულ ტყუელია, და ამიტომ არ არის გარგი, რომ ქინა-
 ქინა ძკარი და მარგებელი წამალია—უბრალოთ. უდაჭი-
 რებოთ, დიდი ხარჯა მოსდის გატსა, და რომლისაც ისა
 რე ხმარება ტყუელია. მუწეუების სნეულებანი: ყვავილი
 წითელა და ჩუოყვავილა, შესაუარ სნეულებათ ეკუთვნან.

4) ყვავილა ყველა ხნის გატს შესვდება: ყმაწულებს,
 შუა გატებსა, ბებრებსა და შეიძლება, რომ დედას მეტე-

დშიატ შეუაროს. თუ დედას ორსულობის დროს შეხვდა. ეს სწელება შეცუბათ იწეობა, სიციხითა და ხან ტოტკით და მძინარებით. სიციხეს რომ მასცემს და სიში დღე გაივლის, მაშინ დაუწევს გამოყრასა, ჯერ ნაკაშ ზედა ტერებთან ანუ საძვალესნო ორღანებზედ. შემდეგ მთელ ტანზე და შიგ ჰაერშიაღ. ჰიბის ნახევმა და ქალებს საშოხ მიღშა (*). როდესაც მთელ ტანზედ დასაყრას მაშინ სიციხე დაუტერება, მაგარი ხან ხედას დასაწეობინებს და ხან მუცელში გახსნას შუათ დღეს მუწუკები დაუხშება და მთელი სწელება ოცს ან ოცდასეთ დღეზე გძელდება. ყვავილისაგან რომ გადაჩნენ, უნდა ბავშვებს აუტრან ძროხას ანუ კატის ყვავილით, ეს სუფურთია. ამაზედ სჯუელით და სვინდისით უნდა ყველა მშობლები ზრუნებდნენ, რომ თავისი შვილები მახანჯობისაგან დაიფარონ ეს გადევ ტოტა, უნდა ვსთაქვით რომ ყვავილისაგან ბეჭი ემაწვლი იხატება.

ყვავილით კაცი ავით რომ გახდეს, უნდა წმინდა გრილს და ბნელს ოთახში დაწვეს; სიციხე და დასურვა აწეის და ძრიელ სინათლეს თვალი ვერ გაუძღებს ამიტომ, რომ იშარედან ზოგჯერ ყვავილი ექნება გამოყრადლი. სინამავთმეოფი ძალიან ავით აჩის, მაგარი საჭმელი არ უნდა აჭმოდ, და მხოლოდ თხელი წვენი, ნუშის რქე უნდა შეასერტოთ, სასმელათ წმინდა წყალი ანუ ღვინო ნიანი წყალი უნდა ქეონდეს. იმ დღეებზედ რომელიც ძალიან ექვეება, შეიძლება ეკბო ანუ ნაღები წასცხოთ,

(*) ამ სახელის ახსნა შემდგომ ლექსიაში იქნება.

და დიდი მუწუხები წმინდა ნუშით უნდა დაუჩუქლიტოთ, რომ ჩირქი, გარეთ გამოვიდეს და კანი არ ჩაჰაზოს, რომლისგანაც შემდეგ უვავილისა კაცს ტანსკელ დაზინდება, თუ ჩირქი დიდხანს დარჩა მუწუხში და ღრმად წაგიდა. ძლიერ ტყუბის სიცხისა, რატვისა ანუ მუცელში გახსნის დროს ექიმობა უნდა.

ქართან ევაგილი იმას დავმართება გინტ ძროხის ყვავილით აიტრის. იმის ბუფუტები პატარები არიან და შიგ ჩირქის მაგიერ წყალი სდგას თუმიტა ეს მუწუხები საშინ შონი არ არიან, მაგრამ ტატუებს უნდა ფუფრთხილდნენ.

ნ) წითელა, როგორც ყვავილი, შეტყუებით და სიცხით იწყობა, ამ დროს აკათმყოფს ტყირს ატყმინებს და მუწუხით სხეულებს და სინათლესკად ტყირას უშლის: თვალში წითელი და ტყემლიანი აქვს. შირველათ ბუფუტები წეღის ნაკბენსა გვანან, ისრე შრგვალ და წითელა, მაგრამ თუ ტატუა თითით დაჰსარა, დაიძვლება და კიდეც გამოხსნდება. მაგრამ წეღის ნაკბენს, რომ დაჰსარონ, ყოველთნ იტნება. ექვ ანუ რუ დღეს აყრის და მკათე დღესკი ყვითელდება და როგორც ქარტილი ისრე სტყავა და ხან გამოფრს ამაზე მეტ სანს ტრძელდება და ხან ბუფუტების რომ დაურის უცბე კიდეც გაქრება, მაშინ უმტყვალად ეელი კარვა უნდა გაუშინჯონ, გულის ფუთქის უნდა ეუზი დაუგდონ, ამიტომ რომ წითელას დროს ხახში და ფელტკებში ძრელი სისხლის აგარდნა შონ ხდება ხელში, ოთახი და სატმელ სასმელი ისეთი უნდა ტყინდეს, როგორც ყვავილით აკათმყოფსა.

● ჩუტ ყვავილას დაწეობა წითელასა ტავს. ჟერ წე

რადღათ დაეურის, შეძრე ერთდება და ღიღ ბუნებრივად
გაიზდება, განი ზოგად ზოგად აქმრობა. საგეოგრაფიკ წამს
ღობა ანა უნდა რა; ისრე უნდა გაუფრთხილდნენ. რა-
გორათაჲ უკავილსა და წითულას დროს; შავრამ ჩეტ უკა-
გილას დროს, ხშირათ კატს ებაუერა გაჩინდება, ე. ი.
ხასისა და ყელას ჯგერკვლეობი დაუსავდება. მაშინ ყელში
ღამისი უნდა უხრჩხილონ ან სადბას ანუ მუხის სის-
ქერქის წვესათ გამოივლონ, ჩეტ უკავილას კატს რომ
მოურჩება ხანდასხან კან ქუჩაშ წყალა ჩაუდგება რომელია
სათვსად თბილი ვანები სუნანა ბაღასისაგან გაკეთებუ-
ლნი მარტებელნი არიან; შავად. გვრჩილსაგან, შატნისა-
გან. თაგუშავისაგან და მარტებელთა ვიდეკ შავალი მაშა-
დით ანუ თეთრიგის შავით, რომ ტანი გაუხეხონ.

ამ მუწუკების სნეულებასეჲდ, რომ ვათაგებ, ერთ რა-
ხმე დარბებას მოგახსენებთ, რომელსად ვალად ვრატს
ყოველ მუწუკის სნეულების დროს, უნდა კატმა ახრე-
ლოს ე. ი. ამ სნეულებას შემდეგ ემაწვლება კარმა ან
უნდა გაუშვან და სოფივეს არიდონ, ეს ამიტომ, რომ
წითელას და ჩუტყვავილას უკან კატს გული სუსტათა
რჩება და ფილტვები არეული აქვს, რომელსად თუ არ
გაუფრთხილდნენ, მოჩჩენის დროს სიჭლექს გაუჩენენ.

ლექცია. XV

თირკმელები, შარდის მოშორება. წარმოება და გიგია-
ენა სიძვალსნო ორღანებისა.

რაც სისხლში უგარგისი ნაწილებია, ფილტვებიდან

ამოხუნთქვის ღრუს დასივით ამოდის, განში ტენისა
და ოჯლის მკვასიანთა თარგულებადან მარდის მკვასიანთ.

თარგმულები ფორმა ექვეამ იტის: კაცის თარგმულები
იმ დიდი ცხოველისს გუანს, რომელსაც სჭკელათ
ჯანმარობთ. კაცს, როგორც სხვა ცხოველს, ღრვი თირ-
კმელი აქვს. ისინი მუცლის სღრმეში შედგებიან. მუ-
ცლის ფარს ქვემოდაი, კუჭისა და წელეს გუან, მუცლის
ძვლის ორსავე მხარეს სწორეთ იმ ადგილს, რომელსაც
წელს ეძახიან. ყოველ თარგმელს ორი ბოლო აქვს:
ერთი იმათგან სწორე და გამობერლია; მეორევი შედ-
რევილია, რომელსაც მუცლის ძვალში შედებურის. ამ შედ-
რევილობას აქვს ამოტრიალი ადგილი, საიდანაც იწეო-
ბიან გმელი აფსიანის შილუბა, ყოველ თარგმელზე თათიან.
ეს შილუბი თარგმელის ამოტრიალის ადგილადგან რომ
აწეობიან. ქვეით შილუბს ორსავე მუცლის ძვლის მხარეს
შედ მარდის ბუბტადინს, სადაც ხანგრძლივთ თავდებიან.
როგორც ხერწყის ჯირკვლების შილუბი შირში თავდუ-
ბიან.

თარგმულებთან მიღის ბევრი სისხლით სამე ქმარე-
ბი. სისხლი. ფაღტკებში, რომ გაივლის ხელში. უკან-
გის ნაწ ღუბს წელსათ ამაში უშეებს თათიან იწურებათ,
რომლისაგ მთ თარგმულებს შატარა ხაწურავები ქქანთ.
გაწინდელი სისხლი აქედან შთელს ტხში გადის. რომ
გორც წისა ღექცაებ დიდი იტით; წელში კი თარგმულებს
უწმინდურობა ათქუტება და თარგმულებადან მღუბით
მარდის ბუბტში გადის ამ უკარგის ტანისთუხ სითხე-
ღის ქქან შარდი, და ფარებიან შილუბს ქქან შარდის

შედეგები.

შარდის ბუშტი, რომლის შინაგანი ცოცხალი ჭურჭელს გავს, მდებარებს მუცლის ქვეით ნაწილში, სწორეთ იმ ადგილს სადაც თმის ამოდის. თუ წარიღვას, გაბტყელება უფრო სწრაფად და ცოტა ადგილიც უჭირავს, და თუ შარდით სავსეა შარდის შარდის აწევის და მდებარებს სეით კარგათ მოშორებით თმისგან. შარდის ბუშტიდან გიდეგა შარდის გარეთ აფრინი მილი, რომელშიც ტანადგან გარეთ შარდი უნდა გამოვიდეს ამ მილისა ქვეშ შარდის სთავზე და თავდება ღუფის ნახევრით; გარეს კარგათ გძელი აქვთ, და ქალებს ძალიან მოკლე და იმათ იმის გარე გარედგან არა სხანს, ამიტომ რომ სქესის სფრდის ბირები ჰფარვენ.

ყველა სითხელის ნამეტნავი, რომელსაც სსსშელთა ფსმარობთ, სისხლიდან თარგმლებში სწევთ და შარდსათ სდებთ: ამისგან, ყველას უცდია, რომ, რამდენიც კაცი ბევრს სვამს რასმე. იმდენი მომეტებულათ შარდსე გადის. და როგორც უვარგისი სისხლის ნაწილები ტანადგან სითხელის მტრავსათ, შარდითა და ტენითა, მამეს არი განუოფილება ერთმანეთ შეენაცვებთან. ე. ი. თუ რთული ძრეულ გამოგვდის, უმეტესათ შარდსედ ცოტას გავდივართ, და თუ შარდსედ მომეტებულათ გავდივართ, რთული ცოტა გამოგვდის. მართლათა რომ სწორეთ ეს გვემართება სწრაფად. სიტხეში, რომელსაც ტანად სუფ ტენშია, შარდსედ კაცი გვიან გადის; სამთარში კი, რომელსაც კანი მშრალათა აქვს, შარდსედ მალმალე გადის.

თირკმელებიდან შარდი შარდის მიღებით წვეთით
გადის შარდის ბუშტში, აქ დროებითა გროვდება და სა-
ნამ კარგათ არ გაიშლება, მინაშდინ გარეთ არ გაშვავა,
ამიტომ რომ იმ ადამს, სადაც შარდის სათავეა, არიან
შატრაკ კუთები; ისინი ყოველთვის შეკუმშვლნი არიან
და ფარვენ შარდის სათავეში შარდის გასაგაღსა. როდეს
საც ბუშტში სითხე კარგა ბლღმით მოგროვდება, ეს
კუთები გაიწევენ, კარს აგანიერებენ და შარდიც გარეთ
გამოდის.

შარდს თავისი ფერს და სუნს აქვს, რომელიც ყვე-
ლამ იცის. ჭურჭელში დიდხან შარდი რომ იდგეს ატუ-
რის ფერს დაიჭერს. აქ ცუდი ანაფერი არა არის
ამიტომ რომ, რაც უნდა უსრეულა შარდი იყვეს, უნდა
უაქველათ იმაში ყოველთვის მიწის ნაწილები ერიოს, რომ
შეიწიფა. როგორც კიდეც იცით, სისხლში ბევრია.

ცივების სნეულებაში. შარდი ყოველთვის მოსქიან, და
შირდაშირ ატურის ფერი აქვს. სხვა და სხვა შიგნეულის
ანთების დროს, შარდი კიდეც მოსქიან, მსელათ და ცოტ
ცოტა გამოდის და წითელი ფერი აქვს. სხვა სნეულე-
ბის დროს, რომელზედაც თავის დროსე მოგასხსენებთ,
და აგრეთვე გულის შეფითობის დროს, შეშინებია. ძა-
ლიან გახარების დროს, შარდი შადიან თხელი და წელიანია
ხშირათ და ბევრი გამოდის. ხანდახან შარდში სისხლი
მოდება და ხან კატი მარტო სისხლის შარდზედ გადის. მა-
შან ეს ნიშნებს თირკმელები ანუ შარდის ბუშტის სნეულე-
ბასა. ამ გვარი სნეულება უნდა ექიმმა გაიგოს და ში-
აზი იქნოს. ხანდახან კუთები, რომელნიც ჭკრუნისკენ შარ-

დის ბუშტის კარებებს, ცუდით შეჭქმოდებენ, ე. ი. შავრათ არა ჭყარვენ ღვლის შესაყალსა, და შარდი ყოველ დროს თავისუფლად, კარის მოუნდომლობით გარეთ გამოდის, ეს ბუშტებს დაემატებათ ხალხმუბუნებითი მოულოდნელის სისუსტისაგან, კუთუბის დაგრძელებიდან. ხშირად გაცუბსკი გარეუნილ ცხიკებისაგან და ზურგის ტუჩის ავით მეფეობისაგან. მშობლები შვლებს ამას რომ შეამჩნევდნენ, ცდილობენ მუქარებითა და წურთვით, გადაჩვენ, მაგრამ აქ გიყუბისა და სხუა ცუდეობის საქმეკი არ არის, არამედ სწულებისა, რომელთა ფრთხილად, უნდა მოაჩინონ. ამ დროს მუქარებისაგან და წურთვებისაგან ხინდისან ისეთი საშინელება მოხდება, რომ მუქარა უნდა უფროსი ღვლებდნენ. გისად ბუშტის ეს ნაგვლები სჭიკის და ამ ზედა მშობლებისაგან დაშინებულნი არიან, ხინდისან დაშუ ძაფივით ღვლას შიგნით შეიწვევენ; მართლათაჲ შარდი გარეთ გულად გამოდის, გროვდება ბუშტში და შეუძლან რომ განუთქოს და ბავშვი მაშინვე მოგუდეს.

ამ სწულების მოსაჩინათ უნდა სხუელი გაიმაგრდეს, რომლის გამო კარგის საჭმელისა და წმინდა ჭყარის გარდა, ციუ წყალში ხანაობა შარტუბუღია. ზურგო, წელი და შარდის ნაწილები ციუ წყლით უნდა ღაიბანოს, რტინის წელის გინა გაიკეთოს და ღმინასტიკა აკეთოს. თუ სწულების შავი ზურგის ტუჩის სინამდრეა, მაშინ ექიმის წმინდა უნდა, რომელზედაც შერქე მოგუდავაა რაკეობა.

შარდის შეკრება, რომელსაც კაცი სწულებით რად უნდა

ეჭადოს ან გამოდის, სხუა და სხუა მიზნების გამო
შესდებიან: ღულის შესავალი რომ უწმინდურობით გაი-
ტყნება ანუ შიშული ღულის ღრუში და ნიჭით გაიტყ-
ნება, უფროსად მისი შესუშვებისაგან სწულებიან დროს,
განსუებისაგან, რომელიც შიშის ბუშტში გაუნდებიან
ჭაჭსა, მიწიანის შიშის დანადგებისაგან და ბოლოს თუ
ღულის ქარისაგან. იმ კუთებში, რომელიც სუფუნ ბუ-
შტის გასავლისა, რომლის გამო ეს კუთები ისრუ შეი-
გუშებიან, რომ კატმა ჩაჭუნდა ღრუ ისმაროს, მაინც
შიშდებდნენ იმ გამო. მაინც შიშის შესვლა, მისგანაც უ-
ნდა მოხდეს, მაღლიან საშიშობა, ამ სწულებიან დამართვს
დროს უტყუალად ექიმში მაშინვე უნდა მიიყვანოთ. ექიმის
მისვლამდინ კი აუთ მყოფი თბილ განაწი უნდა ჩასვით,
თბილი დანადგები წამლები უნდა იმ ადგილს დაადოთ, სა-
დაც შიშის ბუშტია. ძროხისა ან ნუსის რძე და ან გა-
ნთიანი გუარჯილი უნდა დააყვანოთ (ერთ სტქან რძე-
ში უნდა ერთი შიშის გუარჯილი გუარჯილი), — უნდა იყოს
გაუგუთონ საშარსო. ზეთი წუღიან და მარილიან. ღუ-
ნა ამიტომ უნდა, რომ წუღიანად უწმინდურობა გამოი-
ტყნოს, რომელიც ხანდისხან შესვლადება, გამოგრდება
და ბუშტის წყება, და უფრო მომატებული ჭრუსისაგან.

ექიმის წმენდა იმისათვის უნდა, რომ შიშის ბუშ-
ტში, იმის სათავეში არის ტარელი რეზინის ანუ კერტ-
ხლის მილი. ამ მილით შიში გარეთ თავისუფლად გა-
მოდის. ექიმში არაერთი სათავეს და ბუშტის გარს აფხი-
ერებს, — და შიშის უშვებს, არამედ გაიგებს უბედურობა
რისთვის მოხდება და შიში რათ შესვლიან და თუ გე-

ჭები ბუშტშია, შეუძლიან გაშინჯონ შეუვანილის შილის
ბოლოთი, შეიტყოს იმათი სიდიდე, სიმაგრე და დახლე-
ობით იმათი რიცხვი, თუ ძალიან პატარეები არ არიან. (*)

შაჩდის შილებს, შაჩდის ბუშტსა და შაჩდის სათავეს
შინგით გარეთ ჭამადინ ღუჟის გარსი სცხიათ, რომელი-
ღებანაც, როგორც სხვა ღუჟას ტარსებიდან, ცოტა ღო-

(*) ბევრჯერ გვესმის ეს ამბავი, კენტები ბუშტში რათ
გაჩნდებიანო, როგორ დაიფარონ იმათგან თავიო და
სხვანი. ამის პასუხი ჯერ ჩუქნ არ ვიცით; მაგრამ რე-
გორც ვხედავთ, რომ ზოგ ადგილას კენტის სნეულება
სშირათ მოხდება ხოლმე, აქედანა გავს რომ აქ თითონ
იმ ქუჩების წყალი დამნაშავეა, რომელშიაც იპოება ში-
ვლი შიწის შერეულობანი. ეს სნეულება საშუალო შუალა,
შეშისგან შულებს გაუჩნდებათ; ქალებს კი ძვრათ გაუჩ-
ნდებათ. მაგრამ მაინც, როგორც რომ ქვიშა და კენტები
შაჩდში გაჩნდნენ. მაშინ დამთქნარება აღარ უნდა: სამეურნე-
ლო სწავლაში არიან რამდენიმე წამლები, რომელნიც
კენტის ტადილებს უშლიან; უმთავრესი ეს არის, რომ
ჭაღმა ტკვიანურათ იტხოვროს, არაყი და ღვინო არ და-
ლიოს, შეაკე და მოუნელებელი სკმელი არა ტამოსრო
და წმინდა წყალი უნდა სვას ხოლმე, და თუ კენტი გა-
დიდა, ხანდისნ ქათმის კვერცხის ცოლათ გაიზდება, —
მაშინ ერთი ოპერაციის მეტი არა უშეკლის რა, რომლის
დროსაც უკანა განსავალსა და წინა პარკს შუა სჭრიან,
განსა, გუთებსა, შაჩდის ბუშტსა. ქვას ამოიღებენ და გა-
ჭრილი ადგილი შესრუტდება.

როგორც. ხანდისან ამ გარსისგან ბევრი ღორწო-
გამოდის და ამ სწულებას ქქიან ბუშტის კატარა ანუ
შარდის სათავისა. სათავის კატარას შიგნით დაემატება
ხალხე და თუ ეს კატარა უწმინდურ ქალთან შეერთებით
მოსდის, ქქიან სუსუნატი.

სუსუნატის დროს ღუფიდგან ღაიწებს დენასა სქელი
შოყვითელი ღორწო, რომელიც ხანდისან ამოსვლის გა-
რეთ კარის ს. მგრტელის, ახდენს საცვალსა და ღუფის
ბოლოს ტივილის დაუწეებს. ამ ტივილს, გერკმას ემა-
სიან, კატარას ხანდისან ძრეული გვჩვენებს ხალხე, შოელ სა-
თავეში გრძნობს კაცი და ხანდისან გვერდებშიატი გარ-
დაიტყმა.

სუსუნატისგან რომ კაცი გადაჩნეს, ერთს დარბებას
მოგახსენებთ: მაშინვე დაუყოვნებლივ ექიმთან უნდა წა-
ვიდეს—სუსუნატი ისეთი სხეულება არის, რომელიც რვა
დღეს შეიძლება შორხეს—და რომელიც იგივე რვა წელი
წადს ტარდება. ღუფიდგან წვეთა, რომ კარგათ არ მოჩნეს,
ანუ უწმინდოთ დაგდონ, აუძღურებს კაცსა, შოელს სსე-
უფს უსუსტებს და სმ. რათ შარდის სათავის ქქუნისაგან,
რომლის გამო კაცს შოელს თავის სიტუტსლეში, შარდის
შეკვრისაგან საშიშო ტივილები მოუვა.

შენჯობის სიღრმეში, შარდის იარაღის გარდა, რომე-
ლიც ესაა მე ატარებთ, მდებარებენ კიდევ სქესის იარა-
ღები. სქესის იარაღები, საშვილოსნო ორღანოები მსე-
ტებისათვის და აღმზისისათვის იმიტომ მიუტია ღმერთსა,
რომ იმათი გვარი ყოველთვის გამრავლდეს. რომ ორგა-
ნო აღმზისები ისე მსეტები ქვსკანსედა არ გასწყდნენ

და საუკუნოთ იქამდინ სტოკრობდენ, სანამდისინ და-
და ნაწი თავის ხედას სდგას.

შოკრებულნი ცხოველის ნაწილი, ერთი იშოთ განი
გატოც კვერცხიდან ისახება. ფრინველების კვერცხები
ფეკალამ იტის, წყილები, გოღლები, ბაღანჯები ასე სდუ-
ბენ კვერცხსა, როგორათა ფრინველები. თუკის კვე-
რცხებს სიზილადან კეძით, რომელთა ერთ ლუგმაზედ
ფრინველ კვერცხებსა ექმნა. დიდდნ მსყიქტი და აღმოა-
ნებსაც აქეთ კვერცხები, შოლოდ ეს კვერცხები გარეთ
არ გამაქეთ, როგორც ფრინველებსა და რჩება ყოველ-
თარ დედის მუცელში, და იქიდგან იზდება შოლო ცხო-
ველი, შომშ დებული გატი შოლო თავისის ორღანებით
და სხულის ნაწილებით. გატის კვერცხი შატაკა, შაკ-
ტო დიდდ მ.ჩვენებულ მინათა სხამ, გატს დედის მუ-
ცელშივე ესახება; მაგრამ ნაყოფი არ შეუძლიან მასტეს,
გატი აქიდგან არ გაშლას, თუ გატმა თავის თესლით ეს
კვერცხი არ გატყსა და ნაყოფით არა ქეო. დედა გატის
კვერცხში, როგორათა ქათვისაში, არის ცილა და გუ-
ლი, რომლებს შუა ნაყოფი მამინ გაჩნდება, როდესაც
გატის თესლი შოგდება კვერცხის გულსა და იმასთან
შეერთდება. ამ შეერთების უკან კვერცხში დაიწყებს ზდა-
სა ახალი აღიკვებული, რომელიც ცოტ ცოტა შოლ
გატით იზრდება. ამ დროს, როდესაც ეს შეერთება მო-
ხდება, ქქვან მასახვა; მასახვა ყოველთვის, როდესაც გატი
და ქალი ერთად შეერთდებიან, მამინ მოხდება. თუ
ორივე შრთელნი, ძრიელ უმაწვლები და ძალიან ბუბუ-
ბი არ არიან და რომელთაც სქესის. იარაღი წესიერი აქეთ.

მაშ კაცმა თელი უნდა მისტეს, ქალის კვერცხმა, თესლი უნდა მიიღოს და ნაყოფი თავის მუცელში იქნამდინ უნდა შეინახოს, სასაშ დაბადების დრო არ მოუვიდეს. ამისათვის კაცსადა და ქალსადა აქვს საკუთარი იარაღი, იმათზე დაწვრილებით მოვილაშაგოთ, პირველათ ქალის საშვილსაო ორღანებზედ.

1) საშო. საშო მდებარებს მენჯის სიღრმეში, შარდის ბუშტისა და უკანასკნელ წელს შუა. საშო დაწყობილობით გულისა გავს, ე. ი. ისიც ისეთი ხორცის ჭონხობისაგან არის შედგენილი. როგორათაღ გუფი, მსგავსებით კი შეიძლება შატარა ჭურჭელს შედაროს კაცმა, რომელიც თავ და ყირა სდგას, იმის ძირი არის ბუშტის უკან, იმ აქედის შიდა შირ, სადაც თმა ამოდის, ყელში კი ქვეით ჭიდია საშოს მიღში, მაგრამ ისრე მალეა, რომ თუ დედაკაცი ორსულათ არ არის, თითოთ მილიდან მსულათ შეიძლება დასწვდეს. საშო შუაში ცარიელათ, იმას საში კარა აქვს: ორი გვერდებზედ, ზეით ბოლოს და ერთი მიღში, ქვეით ბოლოს. საშო, აფსკიან ზორონებს უჭირათ, რომელნიც ერთის ბოლოთი საშოს ესოვრებთან, მეორეთი იქვე ძელებსა. ქალწულ და უორსულა დედა კაცს საშო შატარა აქვთ, სიგძით ერთ თითამდე და სიგანით ნახევარ თითამდე, შატარა ორსულაობის დროს საშო გადიდება, ყოველ მხარეს გაიწეოს, და ჭიბ ზეით ავა, გულის კოფის ქვეშ, რომლის შიამ ზეით კუჭი და წელები ამ დროს წინანდელზედ ზეით აიწევიან; მაშინ საშოს ზორონებიც გაიწევიან, გაბეჭდებიან და საშოც იშაოზედ დაეკიდება.

2) საშოს ორსავე მხარეს, მარჯვნივ და მარცხნივ, ძეგს ორი ჯირკვალი, თითოც ერთ სახსარსკად პატარები და ქვან პატარა გვერდები. სწორეთ ამ ჯირკვლებში, სრულ ქასაჲ ქალს, დაებადება გვერდები, რომელნიც აქედგან საშოში მიდიან, და რომ ისინი სწორეთ საშოში იქედგან გადავიდნენ, ამისათვის ამ ჯირკვლებიდან მიდიან საშოში აფსკის მილები. ეს მილები ორია, თავდებიან თითო თითო გვერდების კარებში, რომელსედაც ეს არი ესლა მოგახსენეთ.

3) გარედგან საშოში შესვალდი, როგორც ცნობილია, იწეობ ნაწრაფით, მერმე არის საშოს შალი. აფსკის მილი, რომლის ბოლოშიც, ზეით ძეგებს ქვეშ ჰქვია ქვეით საშოს ბოლო.

ზეით ნაწრაფი. ნაწრაფი, რომ იწეობ, იმ ადგილას დედა კაცებს მოკლე შარდის სათავე აქეთ, რომელთაც შარდის ბუშტისაგან შარდი გამოდის. თითონ მილა ქალწულ ქალებს ქვემოთ მომეტებული ნაწილი უფრო დაბლა რელი აქეთ, მრგვალი აფსკით, რომელიც შემდგომ ივარგება.

საშოსი და საშოს მილის შუაგული დუქას გარსით არის მოფენილი: ამ გარსსკად ეკუთვნის ღორწოა, სსუს ულების ღროს ღორწოს ემატება და ივერი სითეთხის მაგიერ გაუფითლდება და გაუმწვანდება. ეს სსუსება საშოს ანუ იმის მილის კატარა, იქნება ამას ქვან თეთრი სიუვითლის სენი. და თუ უმანდურა შეკრთებისაგან მოხდა ქვან ქალს სესუნატი.

კატის საშვლასნო ორღანებს ეკუთვნიან:

1) გვერტები. ესენი არიან პატარა ჯირკვლები, რომელიდგანაც თესლი გამოდის, თესლის სითხეზე. პირველ თვეში ჩასახვის შემდეგ გვერტები მდებარეობენ მუცელში და ოთხი თვე და ნახევარი რომ გავა შემდგომ ორსულობისა, ეს გვერტები პარკში ჩაეშვებიან, ხანდისან ბავშვი ცარიელის პარკით დაიბადება ხოლმე ანუ ერთის მეტი გვერტი არ უჩანს. აქ საშაშო არ არისრა: გვერტები გვიან ანუ ადრე პარკებში ჩამოვლენ და თუ მუცელში დარჩნენ და პარკში არ ჩამოეშვნენ, — არც სიმთრთევეს დაუშლის და არც უშვლობას.

2) თესლის ტოტები. თესლის სითხეზე, რომელიც შემზადდება ხოლმე გვერტებში, საჭაროების დროს გადის მიღებით პარკიდგან ზეით კაცის ლულაში, საიდგანად შეერთების დროს საშაშ მიღში აქცევა ამ მიღებს, რომელთაც თესლი პარკიდგან ლულაში მიაქვით, ჰქვანთ თესლის მიღები,

3) საშვლოსნო ასო, ლულა არის, ისეთივე შარდის სათავე რომელიც ზემოთ აციწერეთ, ის არის გარე შემორტყმული სარტის ნაწილებით, კანით დაფარულია და ამ სარტში არიან ძალიან ბევრი სისხლის ძარღვები. ეს ძარღვები თუ სისხლით ძრეულ ამისნენ და გაგანიერდნენ, მაშინ ლულა გამსხვლდება და გაიჭიმება.

კაცსა და დედაცაც, რომ შვლა ეყოფათ. უნდა კარგათ ჰსაყოფიან შოვიდნენ, იმ ხანში უნდა შევიდნენ, რომელსაც მთელი სხეული გაიმართება, მთელი იმის ნაწილი

დები, მთელი იარაღები სრულებით გაისდებიან და გაი-
შლებიან. რუსეთის ჭავაში ქალი ასაკათ მოვა 16 ანუ
17 წლისა; თბილ ქუჩებში კი, — მაგალ. ჩუტნის სა-
ქართველოში 14 ანუ 15 წლისა.

ქალი მაშინ მოვა ჭასაკობაში, როდესაც დედაცის რი-
გი დაემართება, მაშინ შეიძლება, რომ დედათ გახდეს.

რა არის დედაცის რიგი?

ყოველ თვეს რიგიანად დასაკებულ ქალს პატარა გვე-
რცხებიდგან განეყოფება კვერცხი, იქიდან მიღებით
გადის საშოში და იქა რჩება. სწორეთ ამ დროს საშოს
შუა გარსი სისხლით აივსება. რომელიც ყოველთჳნ იმდუ-
ნი მოგროვდება ხოლმე. რომ უჭჭჭულად გართ გამოვა.
სისხლთან ხანდისან გამოდის კვერცხი, და ტუთილით
იკარგება. და თუ კვერცხი საშოში დარჩა, და რიგის
შეიდეგ ქალი თუ შეერთდა, მაშინ კაცის თესლი, მოხვდება
საშოსა, შეერთდება კვერცხთან და ნაყოფით აქტვს. და
როგორც რიგი იმიტომ დაემართება ხოლმე დედაცისა,
რომ ამ დროს საშოში მიდის პატარა კვერცხებიდგან კვერ-
ცხი და როგორც კვერცხში ჩაისახება კაცი, მაშინ ყოვე-
ლი ქალი, რომელსაც რიგი განიხილავდ ემართება და
თავის დროსად, შეუძლიან შულები ეყოლოს. რიგი დუ-
დაცის დაემართება ხან ცოტა გვიან და ხან ცოტა ად-
რე იმ ხანებოდ, რომელსედაც შე მოგახსენებთ. მაშინ
ორთავე ამ გვარ შემთხვევის დროს უნდა ექიმს რჩევა
ჭკითხონ, რომელსაც შეუძლიან შეტეობა მიხეცონ ამ
გვარი უთანხმოარობისა. ხანდისან რიგი შეუდგებათ ხო-
ლმე. ეს მომეტებული ნაწილი ფეხებისა და ქვეით ტანის

ნაწილების გაციებისაგან მოსდება ხელში. აქ ისეთი წამლობა უნდა, რომ შეტეულად სისხლი გაშთაყვანოს. ამისათვის უნდა გაუკეთონ ფეხების მასაჟობა და ცხელი-
კანა ნაცრითა და სამღოგკითა უნდა თეძოებსეუდ და გუ-
თებსეუდ სამღოგკები დააკან, თეძოებსეუდ წერბელები
დაასხან და ეტანენ, რომ ოდელი მოტეკარონ. რიგი ორ-
სულობის დროს შესდება და 45 ანუ 80 წლის უკან
სრულებით დედაგაცს აღარ დაემართება. როდესაც დედა-
გაცს რიგი სრულებით აღარ დაემართება, მაშინ ყმაწვლი
აღარ იქნება და შეერთება მაშინ ცოდვაც არის და მავ-
ნებელიცა, ცოდვა, ამიტომ არის, რომ ბუნების წინააღ-
მდეგი იქნება ყველა მოქმედება, რაც კაცის ხანს არ შეუ-
ყენის, მავნებელი ამიტომ არის, რომ ხშირათ თავ დაუ-
ცველთ ბებრების შეერთების გამო საშოში სხუა და ს. კა
სიმისიგე და ხორცმეტები გაუჩნდებათ, რომელნიც ამა-
ცირებენ სიტყვას, ძალიან მომეტებულ დედაგატის
რიგს ექიმის წამლობა უნდა, ამისათვის, რომ სწრაფათ
შლის სიმრთელესა და ღონის გამოლევისაგან ხშირათა
ჭელავს კაცსა.

როგორც ბებრების შეერთება, კაცთან ისრე უფრო
ძრეულ მავნებელია ყმაწვლი ქალის შეერთება, რომელიც
კარგათ ჭასაკობაში არ არის მოსული.

შე მოგახსენეთ რომ ქალი ჭასაკობაში მაშინ მოვა, როდეს-
საც რიგი დაემართება მეთქი; მაგრამ ჰირველათ რიგის
დამართების დროს არ უნდა გათხოვდეს, უნდა ჯერ ტანი
გაიმაგროს, ყველა ორდანები გ. ეხსნას, ღონე უნდა მო-
ვატოს, ამიტომ რუსეთში ყველასე კარგია, რომ ოცია

სა ანუ ოცდა ერთის წლისა გათხოვდეს ქალი და ქართლს
ში თქვეს მეტისა ანუ ჩუდმეტისა.

გაცი ჭსაკობაში თრამეტისა ანუ ოცის წლისა შევა,
მაგრამ იმანც ოცდა ხუთის წლის წინათ ცოლი არ უნა
და შეირთოს, მანამ ძაუელი სხეული არ გაუმაგრდეს,
და არიან ისეთი გარყვნილი ბებური გატები, სამოცის
წლისანი, კაცისათჳს უსიამოვნონი და თავის თავისათჳს
მავნებელნი, ამიტომ რამ უდრეოთ ისეთ საქმეს ჩადა-
ან, რამეულიც ბუნებას არ შეჰყენის.

ქალებს ამიტომ უნდა ვკრძალოთ ზატისა, ვუწოდეთ
სათრსა და გვიუგარდეს, რომ თჯონ ღმერთის დაუწესე-
ბია დედათა, რომ მუცლით ყმაწული ატაროს. ტკივილ-
ებით და წვალებით შობოს, შერმე თავის მკერდით ვა-
ზარდოს და მოამზადოს გაცი სიცოცხლისათჳს. ქმრს
უნაზრდ ისეთი ჩინებული, ძვირფასი, და წმინდა არა
გჴყემსრა, როგორც დედა, და კაცს არ ეუფლება არც
ამხანაგი, არც ნათესავი, რომელსაც დედაზე მომი-
ტბულისიყვარული ჰქონდეს. ყმაწული, რომ კაცმა მუცლით
ატაროს, შობოს და გაზარდოს, — ეს ასეთა დიდი საქმეა,
რომლისათჳსაც ქმრს უნაზრდ ყველაზე მომატებულათ უნდა.
ქალსა ვკრძალოთ ზატისა და ცოლის ორსულობის დრ-
ოს, ყველა კეთილის ქმრის ვაღია, რომ კარგათ უყალი-
დეს. რამდენსავე დარბეობას მოგასჩენებო. რომელიც
ორსულა დედა კაცისათჳს გამოასადგნი არიან, და გთხუ-
ვთ რომ ეს დარბეობა იმ რგათ მიადღოთ, როგორათაჲ

გატისაგან. რომელიც ამ პეტიციებს იმისთვის კითხულობს, რომ ცაგ ფრთხილად უგუყნერის სოფლის ქიმებისაგან, მადღუგებისაგან და ქუჭუნის მატყუარა მანქანებისაგან, ეს ხალხი ისრუ აჩსად ატყუებენ ცაცის, როგორც ორს სულ დედა ცაცებს, და აჩსად იმნაირათ არ უხდენენ სიამოვნებას და სიტყვებისა, როგორც ორსულობისა და შობის დროს რომ სწამლობენ.

ქალი მაშინ დაიწყო დება. როდესაც თქვას სითხე საშობა გვერდისთან შეერთდება, როდესაც ეს მოხდება, გერვან გერ შეიტყობს და თითონ ქალმაც არ იცის რომელ შეერთების დროს დაიწყო დება, შირველი ნიშა ი ის იქნება. რომ რიგი, რომელიც რიგზედ დეა მართებოდა ხოლმე დედა ცაცის უცებ, უსწავლოთ შეერთების უკან აღარ დეუმართება და ორს სამ თვეს აღარ მოუვა ამის გარდა მუცელი ცოტ ცოტა გაუხდება. ქალი დასრულდება; შეკრდება სისხლით აქმება და დაუსრულება და შეუყო—შეკვეთ თვეს იტმობს ბლვშეს მოძალობისა საშობა, მაგრამ ეს ნაშნები და გადევნებნი გამტყუნებისან სოფლე, და არამთე ქალები, შირიქით ქიმებაც ხშირათ სცდებიან და ორსულობას გერ ატყუებენ, ამიტომ რომ შირველ შემთხვევაში იმის გამოცნობა ძალის მსეულია.

ორსულმა დედა ცაცმა უნდა მზადდობიანთ და მოსვეს ნებით იტხვოროს, წმასლა ჭკერში ხშირათ იაროს, სრულებით არ იტანციოს, არ ირბიანოს და ან არ იტყუნოს. საჭედი ხშირათ და ცოტ ცოტა უნდა ჭამოს. რომ გუჭი ძრავლ არ გაიბსოს, რომელსაც, უიშისოთაც საშობა

აწგება. ზოგს ისეთ საჭმელზე მადს მოუვათ, რომელიც უწინ სულ არ ჭეუბრებიათ; ამასვე შეიძლება ნება მიასტოთ; მაგრამ საჭმელი ისეთი გა არ უნდა იყოს, რომ სტომაქი გაუბეროს მაგალით. როგორც ლობიო, მუხუსნდო, კომბოსტო და სხ. ორსულებს სიყაბზე სშიაათ დაუმართებათ ხოლმე, რომლისათვისაც არის კარგის ტივის წყლის ანუ გელაგების ზეთის ოყნა; სსჟა უგელა სსსაქმებელი წამლები მავნებელნი არიან. პირდებინებაზე, რომელიც პირველ შემთხვევებში დარსულები ს დროს დაუმართებათ ხოლმე. წინათ მოგახსენეთ. (*) ორსულთათვის შინ კდომა ძალიან მავნებელია, ამის გამო მოახდება ხოლმე ძლიერი სისხლის ავარდნები ტუნში, ფიალტვებში, ღვიძლში. თბილი განები და ატრეთვე ფეხებს ისთვს ორსულობის დაწყობის დროს არ კარგანან, ამაოტომ რომ სისხლის ავარდნას მოახდენენ საშოში და და სისხლის ავარდნისგან უდღეოდ შობა მოხდება; მაგრამ შეექსე, მეშდე თვეს და შობის დროს ახლო ძალიან მარტებელია თბილი განები, თვეში ორჯულ და ბოლოს ყოველ კვირაშიაც. სშიაათ ორსულ ღედა კატს პირველათ ძალიან მსწრაფად და ძრეულ ემსებან მკერდები, იმათი განი გააწვეს და ტავილს დაუწვეს; მაშინ წმინდა ქონით დახელა არტებს, ატრეთვე ნუშის ანუ ზეთუნის ზეთით, ძეძვები გა თუ პატარები და სუსტები აქტს, უნდა მალმალე შექრიანი სპირტით დაიბანოს, წითელი ღვინითა და თითებით უნდა ნელ ნელა სჭიმოს,

(*) მეტხრე ლექციაში ნახე.

რომ გაიმაგრეს და შემდგომ ბავშვს მოუშვსდა. ყველა სისხლის წვეთი, ორსულობის დროს, საშოდგან საფრთხილზელია და უაქველათ ექიმის წამლობა უნდა. სშირათ ორსულთ ჰგონიანთ, რომ საშომ აღბი გამოიტყვალათ. ე. ი. სხვა მხარეზედ გადაიდა, ბებიები და სოფლის აქიმებიც კისრულბენ, რომ განსწორონ და თავის აღბა გს დაუენონ, ეს სწორეთ მაცთურება: აქ განსწორება სრულათ არ უნდა და ბებიაც, რომელიც იმას კისრულბს, ან გეოფერს უკეთებს, ანუ უჭერს საშოსა და დედასაც აენებს ხოლმე და შჯლსაც, რომელიც შეიძლება მუცელშივე მოგუდეს, თუ ბებიამ ძრეულ მოუჭირა.

ორსულობა თავდება მეათე თვეს ჩასახვის შემდეგ. შობა ტვივილებით იწყობა, რომელიც ყველა ქალს გამაოუცდია, თუ ერთიდანის შჯლი ჰყოლია. როგორც ქალს ტვივილებს დაუწეებს, უნდა უაქველათ ღოგინათ დაწვეს: იმან უნდა უაქველად დაწოლილი შობოს. უბრალო ბებოები თუ შობა გძელდება, მშობელს ფეხზე აყენებენ და კიდელა ბერტყენ, რომ ბავშვ ჩქარა გამოძვკეს, ამ გვარ უღუთო ჩვეულებისაგან სშირათ მშობლებს გული უწუხდებათ და ისტებთან, და ბავშვსაც თუ თავით მაგარ ზოდზედ დაეცა, თავი ჩაუძვრება და მოგუდება.

დედის მუცელში, ბევრჯელ მოგახსენეთ, რომ ბავშვ სისხლს ჭიჭიდან იღებს. ეს ჭიჭი ერთის ბოლოთი ესტრება ბავშვს მუცელსა, მეორეთი საშოს დუჟის გაკსსა, რომელზედაც გროვდებიან მრავალი ძარღვები, რომელნიც წებოს მასით გადაბმულნი არიან. მთელ ამ მასას თავის ძარღვებით ჰქვან ბავშვს ადგილი. ეს ადგილი საშოდგან

იმავე საათს უნდა გამოვიდეს, როდესაც ბავშვსა შობს; მასშინ ჭიში ინასკვება, ნასკვების ზეით სჭრინ და ბავშვთბილ ალავს უნდა დაწვინონ, კარგათ შესვეული, რომ იმის რბილი კანი ძრეულ არ გაცოდეს. მშობიარე ცხრა დღის მეტი ქვეშ საგებში არ უნდა იწეს, უნდა ამ დროს მსუშუქი საჭმელი იხმაროს და გაცი-ბას მომატებულათ უნდა უფთხილდეს, სახლიდგან კარში სამ კვრახე ადრე არ უნდა გამოვიდეს. ამ დროში საშო-უნდა გაიწმინდოს, გახატარავდეს და თავის ჩვეულებრივ ალავი უნდა დაიჭიროს, ამისათვის ურჩევენ, რომ შობის შემდეგ მუტელი შეიკრან ასაკრავით, ხეცტსოცებით, ჰარ სახრტებით, რომელნიც ყოველთჳს მავნებელნი არიან. საშო-თითონკე უსაკრავთ თავის ადგილას მივა, თუ რომ მშო-ბიარე მოსვენებულათა წესს.

ბოლოს მოგახსენებთ, რომ შობა ისეთი მშამე და სიფრთხილებელია, რომ ყოველთჳს უქვეყლათ ექიმის მხედველობა უნდა. ამბობენ, რომ უბრალო ქა-ლები უქეიმთაც ბედიანათ და ადვილათ შობენო. მართ-ლათაც ხანდისან დიდ კაცის ქალებზედ ადვილათ შობენ, მაგრამ არსად იმდენი უბედურება არ მოხდება შობის უკან, საშოს სნეულებანი, იმის წახდენა და ბავშვების უ-ეცარი სიკუდილი, როგორც უბრალო ხალხში, რომელთ-თაც ბებიები და სოფლის ექიმები შველიან.

გაცმა სქესის იარაღები რომ დაიცვას, უნდა ზირველათ წმინდათ შეინახოს, არ დაიზაროს ყოველ დღე თბილის

წელით დაბანა. ამ ორღანების კანი, როგორც კაცისა ის-
რე ქალისა, ძალიან რბილია, რომლებსედაც, უწმინდურ-
ობას გამო მალე დაემართებათ ზოდზე სხე და სხე
ბუცუცები, დასკდომა და მუწუკები. უწმინდურ ქალთან
შეერთების გამო უსუფთაო კაცს მალე შეეერება, მინამ
კინც წმინდათ ინახვს ტანსა.

საშჯლოსნო ორღანების სნეულებანი ბევრნი არიან.
ერთ ლექციაში არამთუ იმათზე წვრილათ მოგახსენებ-
დით, არამედ სხელების თქმასაც გერ მოგახსენებდი.
ამიტომ ერთ იმათგანზე მოგახსენებთ, რომელიც ხშირ
რათ ემართება კაცსა და მეორეებსეც კაცისათვის საზარ-
ელის ეს ვენერის ანუ სიფილის სნეულებათ. ანუ სიფი-
ლისი. (*)

სიფილისი შეერთების დროს კაცადგან ქალს გადაე-
დება, ქალიდან კაცსა მხოლოდ მარტო ის უნდა, რომ
ერთ იმათგანს საშჯლოსნო ნაწილებსეც ჰქონდეს სიფი-

(*) სიფილისი. სიფილისი ანუ ვენერის სნეულება, ბე-
რძნული სახელისა. ცუდი შესაყარი გადასადები სნეულე-
ბა, ეს სნეულება ევროპაში მეთუთხმეტე საუკუნოს ბო-
ლოს გამოჩნდა, სხეების აზრით კი აქ ამერიკიდან გა-
დმოვიდაო. პირველათ შესაყარ ადგილებში გამოჩნდება,
მაგრამ მეტე სისხლში გადადის და ტანსეც წელულებათ
გადაიქცევა: სიმსივნეო, მუწუკებთ ცუდ ცურობით და
მთელ სხეულს ამახინჯებს ამ სნეულების გამოჩენის დროს
იტალიაში ფრანცუზულ სნეულებას უძახდნენ და ფრანც-
იაში იტალიანურს.

ღის მუწუგი. ამ მუწუგის ჩირქი, სიმრთელის კატის
ტანს, რომ მოხვდება, გაუჩენს ისეთსავე მუწუგს. ეს
მუწუგი მესამე დღიდან მეშვიდედღე გამოჩნდება და ზი-
რკელათ ერთ ადგილას აჩის; მერმე იმის შხამი სისხლს
მოხუდება, მთელს სსეულში გაუა და იმისთანა მუწუგებს
გააჩენს პირის ნახეში, ცხვირში, ტუჩებზედ. შეერთების
გარდა სიფილისი ძუძუს ბავშვსაც შესვდება ძიძისაგან,
თუ ძუძუებზედ უწმინდური წყლულები აქვს, როდესაც
ხშირათ მოხდება ხოლმე. კიდევ შეიძლება შეეყაროს .მ
კატისაგან, რომელსაც სჭირს: ზურის ჭამაში, თუ უცხო
იმის კოეზი აიღო და ერთ თეფშზედ დაწვეს ჭამა. სი-
ფილისი, თუ კაცმა არ მოიჩინა სიმრთელესა შლის,
კაცს ღონეს უკარგავს და სხუა და სხუა ტანის ნაწილებს
ამახ. ნჯებს, ამიტომ, რომ იმის შხამი კანისა და ხორ-
ცის გარდა ძელებისაც ახდენს. ცხვირის ძელები პირისა
და სხეულისა ღებებიან, იშლებიან და იკარგებიან.

ცოლიანი კატები, რომელნიც უცოლობის დროს ყო-
ფილან სიფილისით ავათა და კარგათ არ მოჩენილან,
შვლები ეყოლებათ სატბურნიები, ჭლეჩიანები ინგლა-
სეთის სნეულებით.

რომ უმაწვლ კაცს არ შეეყაროს უჩნევ რომ თუარ
საზოგადო სახლებში, რომელნიც ყოველთნ პოლიციის
მხედველობაში არიან, სხუასთან არ შეერთდენ, ისრე არ-
ავინ ამრავლებს გარდამდებ სენსა; როგორც ქალები,
რომელნიც ჩუმათ უწესოთ იქცევიან, პოლიციის გაუგუ-
ხლივ და შაშა სადამე ექიმის მხედველობით.

შეერთების შემდეგ ყოველთნ უნდა სუფთათ დაიბა-

ნონ, საშუალონო ორდინები და შტატივად თვალი ადევნოს
რომ გამოეყო თუ არა ზიარეულ — დღეებში ბუტუტი
ანუ მეწევი. სიფილისი თავ და ზარეულთ ასეთი სნე-
ულებას, რომელსაც ადვილად არა თუ ექიმი მოაჩნის,
არამედ გამოცდილი ფერმადიცა, საქმე ის არის, რომ
მეწევიდან ჩირქი არ გაუშვით სისხლში გადაედეს და
მთელ ტანს სენი არ გადაზდოს. ამისთვის სენ გარდა-
დებულ ადგილას სწვენ მჭამელ ნიფთიერებით, როგორცა
თბე, ლიპისი, სპილენძის შაბიამანი ანუ ვერცხლის წე-
ლის დასველებით.

სიფილისი, რომ გამწვანდება, უნდა სხვა მხელი წამ-
ლებით მოაჩინონ, რომელნიც სიმრთელისათვის
სრულებით არ გარგანან. ამ შემთხვევაში უბრალო ხალ-
ხთ სოფლის ექიმებთან უეჭვრით წასვლა, — და ხანდისნაც
იმათგან ჩიბიან. ამავე ერთი სიტუა უნდა მოგასსენოთ.
ვერცხლის წელთ სიფილისი არ შეიძლება მოაჩინონ
და სოფლის ექიმები რასაც არ ჩადიან, ორთქლს უბო-
ლებენ, თუ წამლების ხადულს ასმევენ, — ერთის სიტყვით
ვერცხლის წელს ყველგან, როგორც ექიმები, ისრე უ-
რევენ; მაგრამ თუ ამ მხელ შემთხვევაში კაცს მოაჩინა
უნდა, ყველასე უკეთესი და ჭკვიანური იქნება, რომ ექ-
იმმა უწამლოს, რომელიც არას დროს სნეულს არ წაა-
ხდენს, საწყენი საჭმელით არ გააძღობს, რომელსაც უ-
ნდა ყოველთნ უფროსილდნენ. (*)

(*) ვერცხლის წელი ანუ მეტეორი, მარტალი ვერცხ-
ლია, — ეს მეტალი ყველამ იცის. იმიტგან ჭკოთდება
ბეერი საწამლავი მარელები, რომელსაც ცოტ ცოტას ას.

რაც მოგახსენეთ საფილისის მუწუკის ანუ ათაშანგის საფრთხილებლათ, ეს დარიგება უნდა ახსოვდეს საფილისის სუსუნატსედაც. სუსუნატი სამრთელისათვის ისეთი მაგნებელი არ არის, როგორც ათაშანგი, მაგრამ იმავეა დაც ზომიერი საჭმელ სასმელი უნდა, მოსვენებული და შინ ჯდომით ცხოვრება, მოძრაობისაგან; ხშირათ კვერცხი დაუსივდება (მანკლოტი) რამელიც ძნელი მოსარჩენია. (**)

ლექცია. XVI

გარეგანი გზისობის ორდონები. მსედეკლობა. თვალები. თვალების გაფრთხილება.

აქამდინ ბატონებო, კაცის აგებულებაზედ, იმდენი აგებისენით, რაც უბრალო კაცმა უნდა იცოდეს. ესეა იცით როგორ არიან შედგენილნი ძელები, გუთები, განა, რისთვის აქვს ისინი კაცსა და ან როგორ დაიფაროს ისინი სიწამხდრისაგან და განრეწნილობისაგან. იცით სადაც და როგორ ჰქოდება ტანში საჭმელი, სისხლში როგორ გადის, სისხლი როგორ დარბის ძარღვებში,

შეკენ ხოლმე ავით შეოფისა. ამ მარჯეს ეკუთვნის სუსლეივანი, კოლომელი, სინგური და სხ.

(*) კვერცხის დასიება ხანდისან უმიწესოთ მოხდება ხოლმე, თუმცა დროებითია, მაგრამ ძალიან ტკივილები მოუვლის, ამას შეეღის ცივი წყლით დაბანვა სქისის ნაწილებისა ანუ ცივი განა.

და ტანსა ჭკუებს, როგორც ხდება, როცა დარბას, როგორც
ან სად ჭეოფს თავადგან უფარვის კაცისათვის ნიეთიუ-
რებს ან როგორც ხდება: ბოლოს ისიც იცით კაცი
თავის გვარს როგორ ამჩვენებს, შთამამავლობას როგ-
ორ აჩვენს, და იმისათვის როგორი იარაღი აქვთ კაცისა-
ცა და ქალსაცა, შე კაცის აკუთვლობასუდ ბევრი რამ მო-
გახსენეთ, მაგრამ თუ კაცი ამის მეტი არა ჭქონოდა რამე,
რომელიც შე აგწერეთ მცენარეს ეგვანებოდა, მაგალით-
აიღეთ რომელიც უნდა მოგხედოთ ბაღში ხე და რომე-
ლიც ყოველთნ იმ ადგილასა სდგას, საიდგანაც ამოსუ-
ლას, ფოსოებით ზოულობს მაწაში საჭმელს სინოფიერეს,
მთელ თავის სხეულებში გააქვს და თავის სახმართ აკუ-
თებს, ჭკერს მაიღებს ხოლმე, უფარვისი ნაწილები გამ-
ოაქვს და თავის ფეხვლებში თესდს ამზადებს—სწორეთ
როგორც ქალს კვერცხები. იმ თესდში გახნდება ნაყო-
ფი, რომლისაგანაც უნდა გამრავლდეს იმ ვარსი ნაყოფი,
როგორც თითონ ის ხეა. ყველა ამას კაცი მცენარესა
გავს, და ირჩევა იმით, რომელსედაც ესაა მოგელაზა-
ჩაგებით.

გარდა კვებისა, სუნთქვისა და გვარის გამრავლებისა,
კაცსა აქვს უფრო ამასუდ დიდი ნაჭი ყველას ცნობასა,
რაც იმის გარშემო მოჭქმედებს, ხედავს ყველა ნივთის
ფერისა და ფორმისა, სმენს რასაც ლაზარაგობენ, იმდუ-
რთან, თამაშობენ, იგრძნობს მდინარე როგორ ჩქრიალ-
ებს, ჭიჭიკვი როგორც ჭიჭიკიებს, როგორა ქუხს, ყველას
გემოსა სცნობს, რასაც ენით ნახავს, სხუთ და სხუთ ნივ-
თიერებას სუნი ესმის, ბოლოს ესმის ყოველი ნივთის

აგებულება, შვირხნა თუ რბილი, თხელია თუ მაგარი, ცივია თუ ცხელი. ყველა ამ ცნობათ კაცის ჭკუა ზოგჯერ, რომელიც, როგორც იტყვით, ტუნში იმყოფება, ტუნი კი თავის სარქველში და ზურგის ძვალებში მდებარეობს. ტუნსედ თავის დროსე მოგელაზაკებით, ესაზ მხოლოდ იმას მოგასხენებთ, რომ ყველა ცნობანი, რომელთაც კაცი მიიღებს სოლმე ფერსედ, ხმაზედ, გემოსედ, სუნსედ და ნივთის აგებულებაზედ, უნდა უეჭველად ტუნამდინ მიადწიონ და ტუნიში უნდა შედგეს მტნობელობა იმათსედ, რომელნიც კაცს გარს არტყიან.

ეს ცნობანი ტუნამდინ როგორ მიდიან ანუ კაცი რომ გორ გრძნობს ყველას, რაც იმის ახლო მოხდება სოლმე? აი ამისათვის კაცსა აქვს კარგი ძანადები, ანუ ორღანები, რომელთაც მეცნიერებაში იარეკან გრძნობის ორღანებს ეძახიან, ამიტომ რომ იმათ შემწეობით კაცი ცნობულობს, გრძნობს, ყველას, რაც იმის გარეთ მოხდება სოლმე.

ეს ორღანები შემდგომნი არიან:

1) თვალები, რომლებითაც ნივთის ფერსა და ფორმას გრძნობს, — მხედველობის ორღანები.

2) ყურები — ხმას აცნობებენ, — ხმა ესმით: სმენის ორღანები.

3) ენა გემოვნებას აცნობებს — გემოვნობის ორღანო.

4) ცხვირი სუნს ატუობინებს — უნახვის ორღანო. ხელის თითები აცნობებენ ნივთის შედგენილობაზედ.

— შესების ორღანები.

მე მინდა მხოლოდ დაწვრილებით მოგასხენოთ აქედ

გან რომ ჩაღწახსუდ. ე. ი, თქალებსუდ და ეურებს-
სუდ,—ამიტომ რომ დანაშთენის შედგენილობას და სა-
ქმიანობას მაშინ მიხედუბით, როდესაც ტჯნსუდ და მგ-
რობებულ ძაღლებსუდ კარგათ გაიგებთ. ესლა ჰგისნით
მხედველობას და თქალების შედგენილობას.

ბნელაში არ შეგვიძლიან დაგინახათ რაზე,—აბა კაცი
სრულად ბნელს ოთახში შეიყვანეთ,—იმას ასე ეგონე-
ბა, რომ ოთახში არაფერი არ არის, თუმცა ის ოთახი
თუნდ ნივთებით სამსე იყოს,—მერმე იმ ოთახის ფან-
ჯრის დაწება გააღეთ, რომ სინათლე გარედგან შევიდეს
და განათოს,—მაშინ კაცი, რაც იმაში ნივთთულობას,
უკუდას დაინახავს. შემოდგომის ბნელ ღამეში, როდესაც
ცაზუდ გარსკვალებიც არა სჩანან, კაცები გზასა ჰგარგვენ,
ნაცნობ ადგილებს ვედაჩა სცნობენ და რაც გარს არტ-
უია ვეჩასა ჰხედვენ; მაგრამ როგორც მზე ამოვა და ქუჩ-
ვანას გააბრწყინებს—მაშინ უკუდას საგნებს დაგინახათ
და კაცი არც გზას დაჰგარგავს და არც თავის ქახის მა-
გივრათ სხვის ქახში შევა.

მაშა საღამე მხედველობისათვის უკუკუდად სინათლე უ-
ნდა, უმიხრათ ხედვა არ შეიძლება.

დედა მიწას დღე მზე ანათებს და ღამე მთვარე, და-
მისათვის, როდესაც ცაზუდ მთვარე არა სჩამს, ამისათვის სად-
გომის გასინათლებლად მოიგონეს სამთლები, ღამშუბი,
მეჭარი, რომელნიც ანთიან და ოთახებს ანათებენ.

უკუდას ეს მნათობნი ნივთნი: მზე, მთვარე, ღამშუბი

და სხ. თავისგან სინათლის სხივებს უშვებენ; ეს სხივები ეტევიან ყოველ ნივთსად, რომელნიც განმანათლებელ ნივთის შიშვანობა არიან ე. ი. მზისა, მთვარისა. ღამ ჰუმისა და სხ (*). მაგრამ ხედვისათვის ეს ჭიდიც ცოტაა. სინათლის სხივები, რომელსაც ყოველ საგნის ადგილას ეტევიან, უნდა იქიდან გადმოიყვანონ, ახტენ, რომ გარდა ადგილიდან ბურთი სტება, და საგნიდან, რომ გარდა იტენ, უნდა გარდა თვალში შევიდნენ და იმის ძირში, რომ მოგროვდნენ, უნდა გამოხატონ ზატარა მსგავსათის საგანი, საიდანაც სხივები გადმოიყვანებიან. ეს რომ ცოტა არის გაიგოთ, იმისთანა ნივთს განვიყვანებთ მაგალითად, რომელსაც ყოველ დღე ხედავთ. ე. ი. სარკეს. გარდა სარკეს წინ რომ დავდგეთ, ნამდვილად თავის ზედა ტრექტს დანახავს, ისეთ სწორებას, რომ თითქმის იგივეთი ექნათ არის. ეს ზოტრექტი სარკეში რომ გარდა მოხატება ხოლმე?

ეს თქმით ფანჯარიდან, რომ სინათლის სხივები გარდა ეტევიან, ყოველ იმ ადგილიდან გადმოიყვანებიან, რომელიც გარდა მხარე განათლებულია და შემდეგ გარდა სარკესად ეტევიან, რომელის შიშვანობა გარდა სდგას. სარკე

(*) დიდ განათლების დროს სინათლის გუგუფი სხივები არა სინან, მაგრამ დიდ ფანჯარების დანახვათ გარდა რომ მისუროს გარდა და ერთ დანახვას ზატარა ჟუჟუტანა გაუგოთ, მაშინ დანახვას წერად, გველ სინათლის სხივს, რომელიც გარდა იმ ჟუჟუტანა სინათლეს დანახვას ხოლმე შევს.

გეში ეს სსიეები გროვდებიან, და როგორც ისინი ყველა
გატის ადგილებიდან, რომელნიც სარკის პირდაპირ არი-
ან, მიდიან,— ისრე ეს უოველი ადგილი, როგორც დასა-
ტუელი ისრე ჩანან სარკეში; გატიდგან რომ ყველა სსიე-
ები სარკეში გროვდებიან, მთელ იმის მსატრობას არღ-
გენენ, რომელსაც ჩუქს სარკეში ვხედვით. ამის მგზავსათ
ბევრს იარაღს აკეთებენ შინებით, სადაც მზის სსიეები
გროვდებიან და სსიეს და სსიეს საგნებსა სატყვენ, ამ გვარი
იარაღი ფოტოგრაფიისთვის სმარობენ: ფოტოგრაფია,
მზის შუქსედ მსატრობა არის ხელოვნობა საგნებისაგან
სასის გადმოღება, ზოტრეტებისა სინათლიანის სსიეუ-
ბის შემწეობით. ფოტოგრაფიისთვის უნდა ყუთი შინე-
ბით სამსე, რომელნიც სინათლის სსიეებს აგროვებენ,
გატი ყუთის წინა ჯდება; შინების უკან ყუთის შუაგულს
აში პტყელ შინასა სდება, რომელსაც ისეთი შესავებუ-
ლი წამალი სტხა, რომელიც თავის ფერს სინათლისაგან
არ იცვლის. სინათლიანი სსიეები გატიდგან ფოტოგრა-
ფიის ყუთის შინებსედ რომ ეტყვიან, პტყელ შინასედ
მიდიან და იქ ზოტრეტები ისტება. (*)

(*) არიან ბევრი ნივთები, რომელნიც სინათლისაგან
თავის ფერს იცვლიან მაგალ. ღაშისი, თეთრი მწველი
მარლი, რომლითაც ექიმები უწმინდურ მუწუკებს და
სიებს სწვენ,— ესენი სინათლისაგან შავდებიან, ფოტო-
გრაფიისტები, თავის ხელოვნობისათვის სმარობენ სსიეს
მასალებსა, ამისავე თვსებისსა: აქ ადგილი არ არის
იმათი ახსნისა.

ამის შესავსათ გამართულა ჩუქნი თქალიც. ის არის ისეთი იარაღი, რომელშიაც შედიან სხივები სხვა და სხვა ნივთთაგან, რომელთაც ვუტყვიით, გროვებისა, როგორც სატყეში და თვითონ თვალის ძირში იმ ადგილას, სადაც ტუნში ნახვრეტი არის, ადგენენ იმ სახეს, რომელსაც გაცი ტუინითა გვძნობს, სედავს და ესმის, რაც იმის თქაღწინ მოხდება ხოლმე.

თქალის შედგენილობა წვრილათ გაკარნიოთ. გატყევილ თავის სატყეელზედ ჩამს ძელის ფოსო ანუ თქალის ადგილი, ეს ფოსო წინ განიერი, ძირში ვიწრო და ამ ძირსა აქნს გახუთილი ადგილი, რომელიც თავის სატყეელის ბადელაში მიდის, და ერთვს ტუნსა. თავის ფოსოზე ცოცხალ კაცს ქონი აკრამს, და ამ მსუქან, რა ბილ ადგილზე თავსდება თქალის კაკალი. ვმარჯლობის დროს თქალის კაკალის ახლო ქონი უფრო მომატებულა და თქალი წინ გამოხედილათა სჩანს, სიბერის დროს კი ილეკა, იკარგება, — რომლის გამო ბებრებს თქაღები ჩაცვინულივითა აქნთ, და ღრმით თქალის ფოსოში სხედან.

თქალის კაკალი, რომელიც შეიძლება დანით ფრთხილათ მხეტებსა და კაცს მთლათ ამოუდონ, — შედგენილია ბერის გარსისა და სითხელისაგან, გარსები ერთი მუცო რეზედ შეკრად აწვიან, როგორც სახეის მკეტები, სითხელები კი თქალის კაკალს შუა მოთავსებულნი არიან და უოველ მხრივ ამ გარსებით შემოტყეულნი არიან. თქალის კაკალის გარსები არიან შემდგომნი:

1) ღორწიანნი, ძალიან თხელი ეს ფარავს წინადგან

მოელს თქვას და ღმრთივე ქუთუბლის შიგნით მხატვს.

2) ღმრთიანის უკან მდებარეებს ცილიანი გარსი, სწორეთ ისა, რომელიც ღმრთიანს შუა თეთრის ფერით, გამიანთებს და ქვეყან თქვას ცილა. ის ღმრთიანსედა უფრო მსხვილი და მკაცრია.

ცილიან გარსს, შუაში მტკვარი ნახევრეტი აქვს, რომელშია ცხიმულია ჰესამე გარსი, რომელსაც ქვეყან რქებოვი. ის ჩანს ცილის ნახევრეტი იმ რიგით, რომელიც უბის სათაში მინასა ხმენ და თავის ფორმით იმ მინას გავს. 4) რქებოვის უკან ქვეყან მეოთხე ვიწრო გარსი, რომელიც გარსს სხვა და სხვა ფერით აქვთ: ცისფერი, შავი ჭრელი. იმის ფერსედა თავის ფერს ეძახიან, რომელიც არიან ხელში, რომელიც იცით ცისფერნი, შავი, ჭრელი და სხვა. ამ გარსსა ქვეყან თავის გვარით იწოდებოვი. იმის შუა არის ნახევრეტი, რომელშია ცხიმულია ჩანს ცილის გინმი. თავის ზედათა ზოგად რქებს დანახვს. (გარსს ვხედავთ, რომელიც უბრალა ხაზნი ამოხს). ამ ნახევრეტს თავის ბაიას ეძახიან.

5) თავის გარსის შუაგული საჭურჭლე გარსით არის მოფენილი, რომელშია დარბიან ძარღვები ასე ჭურჭლები სისხლით, მთელი თავის საგებავათ.

6) ბოლოს უკანსედა თავის გარსი, რომელიც ბადა ისრე გაშლილია თავის ძირში თავის საჭურჭლის ნახევრეტის ახლო; ის არის შედგენილი ტენის გრძელობის ძარღვების ძაფებისგან და ქვეყან ბადის მსგავსი გარსი.

თავის სითხელები, რომელიც მოგახსენეთ, თავის

გაქაღას შუა მოთავსებულნი არიან. ზირველი სითხელე, რომელიც წყალსა ჭკავს, რქებრივი გარსის უკან არის; ირასესებრის გარსის უკან შორს ქვეს ჰატარა ნივთი, რომელიცა გავს ცოტა მასოდსა, მაგრამ იმაზე რბილია და ჭქვან ბრელი, მეტვე ბრელი უკან ბადის მსგავსის გარსამდონ სხუა სითხელეა ჩასხმული, წყალსუფთვრო გათქვრებული, რომელიც ცუცხლზე გამდნარ მანასა გავს; და ჭქვან შინის მსგავსი ცვარი (Стекло-выданная влага.)

სინათლის სხივები, ნივთისგან რომ გარდაიტემიან, რომელსაც ჩქვან უტქვრით, ღორწიანსა და რქებრივ გარსებს შუა ბაიაში უნდა გაუდნენ, აქედან წყლიან სითხელეს შუა ბრელის შუა, შინის მსგავსი ცვარში და თვალის ძირში ბადის მსგავსის გარსსუფ, რომ გრძელდება, უნდა იმ ნივთის სახე გამოსატონ, რომელსაც ჩქვან წინა ვსდამთ და როგორც ბადის მსგავსი გარსი ტუნის ძაფებისგან არის შედგენილი, ისევე ტუნს აცნობებს იმაზედ, რაც ჩქვანს ახლო საგნები იმყოფებიან.

გარსისა და სითხელეს გარდა, რომელითგანაც თვალის კაკალი შედგენილია, იმის ახლო არიან ბევრნი ჩინებულნი თვალის ნაწილები, რომელნიც სან მსედეკელისაშველიან, სან იფარვენ თვალსა მდიდრის სინათლისაგან ქარისაგან: მტვრისაგან. ამ ნაწილებს ეკუთვნიან:

თვალის გუთები — მოკლე და წვრილი ხორცის კონუსი ცოცხალ კაცს ისინი არ უჩანან, და მდებარეებენ ძირში თვალის ქუთუთოს უკან ერთვის, ბოლოთი თვალის კაკალს ეხორცებიან, მეორეთი თვალის ნასვრეტს. ეს გუთები არა

ან თაღების ზეით, ქვეით და აქეთ იქით. ისინი თავს
ღას გაგაღს სხუა და სხუა მხარეს ატრიალებენ, თუ რომ
თავი არ გაგანძრეთ, ზეით და ქვეით, მაჯვანო და
მარცხნივ ტყეა გვინდა. იმათ მრუდობას გამო სიელმე
წამოხადდება, რომელსედაც თავის ადგილას მოგახსენეთ. (*)

წინადაც თვალი ქუთუთოთი იფარება, — ზეითით და
ქვეითით, რომელნიც იფარვენ თავსა ყველა მანებლობა-
საგან და ძილის დროს საკუთრივ სისარგებლონი არიან,
ამიტომ რომ სინათლე გაცს არ დაძინებდა, თუ ქუთუ-
თები მაგრად არ ეფარებოდნენ.

ქუთუთოს ნაზარებზედ არის მოსუფი წამწამი, წე-
რელი თმა. ისინი როგორმათაც საზრდილებელი იფარდა,
ისრე იცვენ თავს ძლიერის სინათლისაგან. წამწამებს
შუა მდებარებენ ერთი ნამცეც ჯირკვლები. რომელნიც
თუ არა დიდათ მისვენებულ მინაში, უბრალო თვალით
არა სხანან, დუჟას გარსედა, რომელიც მოიფენილია ქუ-
თუთოს შუა, არიან გიდეგ ზატარა ჯირკვლები, ზეით
ქუთუთოს ქვეშეი, გარკვეან თავის კუთხეში, ძვეს ერთი
ჯირკვლი მსხელი და გამოწეწილი დუჟისაზედ. დუჟის
ჯირკვლები უშეებენ ღორწოსა, დიდი ჯირკვლევი, რომ
შელიც ზეით ქუთუთოს ქვეშ არის, ცრემლს უშეებს, ეს
არის სითხელე, რომელიც შედგენილია წელისაგან და
სხუა და სხუა მლაშესაგან, ღორწო და ცრემლი, ეოგელ-
თუნ ცოც ცოც უნდა თაღებში იყენენ, რომ თაღები
გამშრალნი არ დაჩხენ. ზეით ქუთუთოს ქვედაცნ რ-

(*) ნ. სე მკოთხე ჟამთაში.

ტრეზი იყოფება, ეს აჩის სითხეზე, რომელიც წულის-
გან და სხვა მღაშესგან აჩის შეკენილი. ცოტადენი
ლორწო და ტრეზი კაცს თვალებში უკველთუნ უნდა,
ქქონდეს, რომ არ გაუშრეს. ზეით ქუთუთას ქვედაგან
ტრეზი, რომ იყოფება თვალის გაკაღსებდ გადივლის
ხოლმე: ქქვით ქუთუთას ქვეშ გროვდებიან და იქიდან
შუაგულ თვალის გუთხეში მიდიან. (*) ამ ადგილას, სა-
დაც კაცს პატარა წითელი ხორცი უჩამს, აჩის პატარა
ნახერტი ცხვირის ნაკადულისა, ვიწრო გარს-
ბრივ მიდის, რომელიც შიგნით თვალის გუთხიდან
ცხვრში მიდის. ტრეზები ამ პატარა ხორციდან, რომ გრო-
ვდებიან, ამ შიგნით ცხვირში გადაიან. და ცხვირის ღო-
რწოთი გარეთ გამოდიან. აი ამ რიგით ჩვენს უკველ-
თეს გვემართება, უკველამ იდის, კაცი რომ ტირილდეს ცხ-
ვირის მოხრეწვა მაღმადგე მოუნდება ხოლმე. ხანდახან იმა-
დენი ტრეზი მოუა კაცსა. რომ ცხვირიდან გერ ასწ-
რებენ სულ ერთიანათ გამოსვლასა და ღოყაზე ჩამოს-
დინ, ამიტომ რომ შიგნითა აფსკა დაუსივდება და
სისხლით ავსება კაცსა, მაშინ, ამასთანავე
შიგნით ცხვირის ნაკადულის აფსკატ დაუსივდება, მეტი ამ
ნაკადულის განსვადსაც ავიწროებს და თვალებში თა-
ვისუფლათ დენას უშლის, რომლისგამო სუტდოს დროს
თვალები კაცს ძალიან უტრეზილიანდებიან. ხანდახან ნა-
კადული სრულებით შესწრდება და ტრეზები თავის

(*) თვალს ორი გუთხე აქვს: შიგნითი ცხვირთან და
გარეთი მეორე მხარეს, სისხვეთქლებთან.

გზით ცხვირში გეჭ ჩადიან და ყოველთჳს ღოყაჲე ჩამ-
ოხდიან კაცსა. ამ სნეულობას ოპერაციითა შეეღიან, რე-
ზინის ანუ მეტალას ნემსით ნაკადულს აგანიერებენ.
პატარა ჯირკვლები, რომელნიც ქუთუთოს ნაპირბჲე
სხედან, ხშირათ სივდებიან, ასე რომ წამწამებს შუა გა-
მოხსნდებიან. ამ სიებას ჯიბლიბო ჰქვიათ. ჯიბლიბო საშიშო
არ არის; მომეტებული ნაწილი უწამლოთ თავის თავათ
გაივლის; და თუ ძალიან გადადდა, ადვილათ შეიძლება
იმის გაქრობა, უნდა ჯიბლიბოს თავსე პატარა ღურჯი
შაბაამანის ანუ ღამისის ნაჭკრი მოისვას. უბრალო ხა-
ლხი ურჩევს, რომ ქერის მარცვლით უნდა ჯიბლიბო გა-
ხვრიტოსო და მეტე ეს ქერის მარცვალი ქათმებს უნდა
გადუგდონო, მაგრამ ეს ტუეული მოგონილი ჭოროა.

მგონია არ იყოს საჭირო, რომ მოგახსენოთ, როგორ
საჭიროა კაცისათჳს მსუდველობა. უნდა კი მოგახსენოთ,
რომ ბრმა კაცა ნახევარი მკუდარია, ამიტომ რომ ღმთის
დაარსებული ქუჩქანა, კაცმა რომ ვერა ნახოს, არ იცო-
დეს იმის კარშემო რა მოხდება სოღმე, და ნათელ ქუჩ-
ყანაში იცხოვროს. როგორც ბნელ ციხეში—ეს ასეთი
უბედურობაა, რომლის გამო ღმერთმა ყოველი კაცი
დაიფაროს, მაგრამ ხალხში ბევრი ბრმანი არიან, რომე-
ლნიც თავის სიბრმავესედ, როგორც სხუა სნეულობაში,
დამნაშავენი თითონვე არიან. მთელა საქმე თუალის შე-
ნახვის უცოდინარობის გამო არის დამოკიდებული, ხან
დაჭირებისგამო, მომეტებული ნაწილი კი ზარმაცობისა,
უთარობისა და უცოდინარობის გამო, კაცები თუალებს
იხდენენ და დაუბრუნებელივ ჰკარგვენ. გიგეინამ თუალის

შენსკავსედ უნდა დაგვარგოს და კაცებმა, კისაც ეს და-
რჩევა ესმით, უნდა მტკიცედ ასრულებდნენ, თავის ბედს
ნიერების გულისათვის. ახა თქალების შენსკავსედ მოვი-
ლაშარაკოთ.

ხმარათ ბავშვები ბრძოთ იშობებიან. მაგრამ ეს ბავშ-
ვები, მომეტებული ნაწილი დედის მუცელში კი არ ბრ-
მადებიან, არამედ ჩამწმის ქმსენათ იზადებიან
ამისათვის პირველი სქემე ის არის, რომ ბავშვ იმ მაგნე-
ბელ ნოთიერებისაგან დაიფარონ, რომელნიც აბრმავებენ.
პირველ საათებში და დღეებში ახალ დაბადებულს დიდი
სინათლე სწყენს. თუ ბავშვმა, რომელიც თავის დედის
ბნელის მუცლიდან არის გამოხეული, თქალები ფანჯრას
რასთან ანუ ღამზასთან გაახილოს, იმავე წამსვე შეიძლება,
რომ დაბრმავდეს, ამიტომ რომ მზას ანუ ღამზას სხი-
ვები ძალიან სტემენ დასურსტებულ ახალ შობილის თქა-
ლებსა. ამისათვის უნდა ახლად შობილი ბავშვ გაასვლიოთ,
რომ სინათლე ვერ დაინახოს, აგრეთვე იმის აკვანი, პირ-
ველ შემთხვევაში უნდა ფარდა ააფარონ იმ მხარეს, საი-
თაც თათსში ფანჯარას, მეტვე ორს ანუ სამ თვემდინ
ბავშვ სამთელთან, ღამზასთან ანუ ფანჯარასთან არ უნდა
მიიყვანოთ. ბავშვი ქუჩაში, რომ გამოიყვანონ მზის პი-
რდაპირ არ უნდა დაიჭირონ. მზას დიდ სინათლესედ,
როგორც საფხულში ჩქმსნს ტფილიშია ხოლმე, როგო-
რც ემაწულებასათვის ისრე ხნაან კაცებისათვის, კარგია
რომ ქუდი დადის კისიაროკით ესურათ ანუ მრგვალი
განიერი შლიაშები. კიდევ მაგნებელია მზესკ დიდხანს
ტქრა, როგორც ჩადიან ხანდინს სიტყვქით ბავშვები,

წახან მიწას და მესეს უფქერაინ, ხნაინებიც სტდებთან, რომ მზის დაბნელების დროს მესეს უფქერაინ; თუმცა ამ დროს მესე ჩვეულებრივ ზედ უფრო მობნეულა, მაგკამ მაინც კიდევ იმის სხივები საკმაოდ თქალისათვის ძლიერნი არიან, დი ვისაც იმასე ცქერა სურს, უნდა ამღვრეულ სათვალეში ანუ გააღულ მინაში გახედოს. დიდი მთებარე ალი, ელვა, შეშენა და ხსება ამ გვარი შემთხვევები თვალისათვის მაგნებელნი არიან, თავის ძლიერის სინათლის გამო, თოვლიც და თოვლის მთებიც აენებენ მხედველობას, თუ რომ კაცმა დიდხან თვალს დასტერებით დაუწერა ცქერა, ამიტომ მოგახსენებთ რამდენსამე დარბეპას: ვინც კავკასიაში ახლათ გადმოდის იმათთან—ძლიან არუნდა კავკასიის მთებს დაუწერს ცქერა, თორემ დიდხნის და ახირებულ თვალის ანთებას მიაიღებს. ბნელის ადგილიდგან ძრეულ განათლებულში მსაწრთლად გარდასვლა ძლიან საშიშაა. იყო ისეთი შემთხვევები, რომ კაცები, რომელნიც საზღვრობილიდგან გასმოუშვით- რომელშიაც დიდი ხანი მჯდარან და მაშინვე დაბრმავებულან სინათლის დაუჩვეულობის გამო. აქ მიეწერება როგორ უნდა გაუფროსილდეს ძილისაგან გამოღუპების დროს, თუ ფანჯარა ღოგინის პირდაპირ არის. უნდა შეჩვეულათ თაღნი ნაქროვა რამ ჩამოაფარონ ანუ ფანჯრის დარბები მახრონ და ძალიდგან კაცი, რომ ადგეს უცებ სინათლეს არ უნდა შესედოს. კაცმა, რომ სიარულში წიკითსოს რამე ანუ იმ დროს, როდესაც დაადის რითიმე, ე. ი. ცხენით, ტარნტასით და სხ ძლიან მაგნებელი; ასეუბი თითქო თვალე წინ სტებანო

და სინათლის სხივები ასოებიდგან თვალში სწორეთ არ
მიდ ან, არამედ მრუდეთა და თვალბის ასდენენ. დაწოდ-
ლი კითხვაც არ გარბა, ეველასე კარგი იქნება, რომ და-
ჟდომილი კითხულობდნენ, მაგრამ უნდა ეს წესი ახსოვ-
დეს. არას დროს ახლო არ დაიდოს წიგნთან თავი, სი-
შორე თვალბიდგან წიგნმდინ ნახვარ არშინსე ნაკლები
არ უნდა. ბავშვები, რომლებოც ეურს ცუდთ უგდებენ,
ემაწვლო ბითვე ეჩეკვიან წიგნის კითხვასედ თითქმის
ცხვრით კითხვას, რომლისგამო დიდობაში ბეცდებიან და
ცუდთ ხედვენ. ამას გარდა, რომ ემაწვლი სწორეთ იჟ-
დეს წიგნის კითხვასედ, უნდა ჰარველ წიგნის სწავლას-
ედ აუჩიონ წიგნები და საწერი დედანი მსხვილათ
დაბეჭდილნი, უნდა მსხვლ ხელსედ აწერინონ და სხვ-
წავლებლებში კარგი იქნება, რომ ემაწვლების შესაფერას
სკამები დასდგან, არც ძალიან მდლები, რომ ემაწვლმა
წიგნსე თავი არ დაიდუნოს და არც ძალიან მდბლები,
რომ თვალბი წიგნთან ძალიან ახლო არ ეჭაროს.

ჭყერი, რომელშიაც ბევრა უწმინდური შერეულობანი
არის, საკუთრად კომლი, მტკერი თვალბისათჳს მავ-
ნებელია. სოფლებში, სადაც ქოხებში სსტოვრობენ, რომ-
მლებშიაც კომლის გასავალი არ არის და ტუცხლის დან-
თების დროს კომლი მთელს ოთახში დგება, და რამდენ-
სამე საათსა ისრე სდგას იქ კაცებს ხშირათ თვალბი
სტკივათ და ბრმება იმათში უფრო მომეტებულია მა-
ნამ მდიდარ ხაღსში. ცივი ჭყერა, საკუთრივ გასული ქ-
რთ, რომელსე ბერებს თვალბში ფანჯრის ჟუჟუტინიდგან
ბერეივე კარბიდგან, — მსედველობას ძალიან სწენს

სშირი ცრემლები, სიმწრე, ძვირფასი თავის ტკივილები უდროთ გატყდნენ მხედველობას უსუსტებენ, მაგრამ მათზე უარესათ ახდენენ მხედველობას გარკვენილი ცხოვრება და ღოთობა: ღოთის ყოველთვის თვალები წითელია და სისხლით გამოსილი აქვს და იმის თვალები ადრე სუსტდება. ხანდახან ჭყარიდგან გატყდნენ თვალებში სსჭა და სსჭა გარკვენილი ნივთიერება ჩაუტვივდება, ხოლმე მაგ. თამბაქო, ნატარი, კირი. თვალების ჭეულები მაშინ არ ვარგა, უნდა მაშინვე თვალში ზეთი ანუ ნაღები ჩაიწვეთოს, — ისინი შემოესხვიან იმ ნივთსა, რომელიც თვალში ჩავარდნილა. და მაშინ ადვილად ამოიღება.

თვალის ანთების დროს, რომელსაც გატყდნენ თვალის ცილები სისხლით აქმსება, ქუთუთოები დაუწყებენ ღებობას და სინათლეს ტკივილის გამო ვერ შეხედამს, გირჩევთ რომ მაშინ უნდა თბილ წყალში ჩაარა ჩასველოთ და თვალები გაიბანოთ. ე. ი. უნდა ნაჭრიდგან ჩაიწვეთოთ. ხელით ამიტომ არ უნდა დაიბანოთ, რომ თვალები არ გააწვარს. თუ გატყდნენ კრთი თვალში სტვივა, უნდა უფრო ხილდეს, რომ იმის ჩიჩქი მეორე თვალს არ მოხვდეს, თორემ ისიც დაუწყებს ტკივილს.

უკვლავ თვალის ანთებებსად საშაშარი ის არის, რომელიც ხანდახან უწმინდურ გატყდნენ, რომელნიც სუსუნატით არიან ავთა დაჟმარტებათ ხოლმე. თუ სუსუნატის ჩიჩქი გაუფრთხილებლივ მილიდგან თვალში მოხვდა როგორც, ე. ი. თუ დაჟმარტელი კელი, რომელსაც მილიდგან მისცა ხობია ჩიჩქი, თვალსებდ უტეზ მოიხრჩა, — მაშინ ასეთი ანთება მოუა, რომ ჩამდენსამე დღეს უკან დაბრმავდება.

ამ ანთების გამო და აგრეთვე ფერის ჭამელის ანთების გამო, რქებრივ აფსკარე ბინდი გადაეკრის კაცსა, რაჟმელაც მხედველობას უშლის.

ყოველ ძრიელ თქალის ტკივილს ექიმის წამლობა უნდა. ხშირათ ექიმებს აუკედრან, რომ იმის წამლობის გამო თქალის მხედველობა სრულებით დაკარგეთ; მაგრამ, რომ იცოდეთ, თითონ ავთიმეოფები, როგორ დაუდევნელობით თვალის ტკივილებს თავს ანებებენ, და რამდენს სწამლობენ მაშინ, როდესაც არას გზით შეუღარ შეიძლება, თქვენ მე დამერწმუნებით, რომ ექიმები ნახევარსაც არ არიან დაშინაშეენი, რასაც აუკედრებიან.

ანთება ყოველთვის შეიძლება უბრალო კაცმაც დაინახოს; მაგრამ ისეთი თვალის ტკივილები არის, რომელსა ნიც შეუმჩნევლად, ნელ ნელა მხედველობას ასუსტებენ და ხან სიბრძველესაც უჩენენ. ეს ტკივილები ყოველთვის აწუხებენ თვალის შინაგანსა, სითხელესა, გარსებსა, რაჟმელნიც თვალის კაკალს შუა დამალულნი არიან. ერთ ამ ტკივილებთანხედ მოგახსენებთ. თვალში ფრჩხილის გაჩენა ანუ თვალის დამახნელებელი სენი არის ჰატარა ბროლის ტკივილი, იმ ჰატარა ნივისა, რომელიც ირია სესიებრი გარსას უგან მდებარებს. ამ სნეულების დროს ეს ბროლი ბნელდება, მაგრდება და სანათლას სხივებს უშლის, რომ შუა თვალში შემოვიდნენ და ამიტომ ფრჩხილის დროს კაცი ვერასა ხედავს. ამას რაპრაციით შეკლიან, თუმცა ბნელი და სასნეულაა, მაგრამ ძამეტუ ბული ნაწილი კაცის მხედველობას უბრუნებს.

სხუა შეტუღ თვალის ტკივილებს მიეწიება სიბრ

მაგე, რომელსაც შავი წელი ჰქვან. ამაყად და სსტა ამ გვარ ტყვიანებსედ მეტე მოგელაშარკებით. თვალის სიმართლისათჳს ძალიან სასარგებლოა, რომ კაცმა იტყუდეს, თუ როგორი მოქმედება აქეთ თქვალბსედ სსტა და სსტა განათლებულ მსალებსა, სამთლებსა, და სს. ამაყედ შემდგომ ლექციაში მოგელაშარკებით, ესლავი სათაგლებსედ მოგელაშარკებით. სათვალეს ბეცები იკეთებენ, რომელნიც შორს ცუდათა ხედვენ და აგრეთვე შორს დამნახელები კაცნი, რომელთაც არ შეუძლიანთ კარგათ გამსახონ ის ნივთი, რომელიც იმათ თვალ წინ იმყოფება. სათვალეს გამოსრეკა, ვისაც როგორი სურს, უნდა ექიმს რჩევა ჰქონდეს, თორემ სათვალესი სარგებლობის მაგივრათ დიდ მავნებლობას დამართებენ კაცსა, თვალეს უმგზავრო მინებით წაიხდენს. თვალესი დაცვისათჳს ურჩევენ, რომ უბრალო მანის სათვალესი გაიკეთონ, მაგრამ ეს რჩევა მავნებელია. აგრეთვე მავნებელია ყველა იარაღი, რომელსაც აძლეურობს მართლ თვალის მხედველობასა და იხმარება იმ შემთხვევებში, სადაც იმით გვიან უნდა უტაროს კაცმა პატარა ნივთებსა ანუ ძალიან განშორებულ საგნებსა. ამათ მიუწერება ღუპკები. (*) რომელთაც მესაათები თავის მუშაობაში ხმარობენ, თეატრისა და დიდი ღუბინები და ღანკეტები: თუ ამ იარაღებში კაცმა მალმაღე ისედა სოღმე, — შეეშინეკლათ; მაგრამ ჩქარა თვალის მხედველობა მოეშლება.

(*) ღუპკა ბერძ. სიტყვა დადთ მახეენბელი მანა.

ბევრ გოხტა კაცებს, სთვალეს გაძდა, რომელიც
სრულებით ტყუილად დაქვით, უკვართ სინათლეზედ ტყუ-
ისა, თავის თვალბათ გი არა, რომელიც ღმერთს მიუ-
ცია, არამედ მინათა, რომელსაც თვალში ისმენ, ასე
რომ თუ დაუჩვენებელმა კაცმა გაიკეთა ქუთუთოები ტკი-
ვიდს დაუწევენ და ტკემლები თვალში მოუტროდუ-
ბათ, ეს ხასიათი მინის ტარება ისეთი მაგნებელი და
სისუფლელია, რომ იმაზედ, უბრალო ხალხისათვის, ღაშა-
რაკათაც არა ღირს.

(დასასრული შემდეგ იქნება.)

ორიოდე სიტყვა უ. დავით უიფიანის სტა-
ტიასკდ «გზამმეტიკის შესამეშავებელ მასა-
ლებად.» (*)

ქლანდელი ქართული საზოგადოების პირველი მოთხო-
ვნილება, საჭიროება, არის, რომ ქართველები იყვნენ
ქართველებად. ჩვენ დროს ქართველებს დაგვიწყებია ქარ-
თველობა, გამოგვცლია სახე. უკუა სამდვილ ქართველთ
აწეუნს ამისთანა ცვლილება. ამისათვის სამდვილი ქართ-
ველა ცდილობს, რომ ქართველს ჩაბეროს ქართველობა.
მაგრე ეს როგორა ქნას? იმან იცის, რომ კაცა მამან
კეუთუნის რომელსამე მიწას, როდესაც იმას იმ მიწის
კაცებისათვის მიუტია მხარე და საზოგადო საქმეს საზო-
გადოვე შემწეობით წან წასწეკს; როდესაც ეს საზოგა-
დოების წინააღმდეგს ზასუნს გასტუმს და ჟრთი სიტყვით
იმ მიწის კაცებთან აქჟს ერთობა და ერთგვარა ინტე-

(*) ამ სტატიის წამკითხველსა გთხოვ, რომ პირველად
უიფიანის სტატია წაიკითხოს, რომელსედაც ეს არის
დაწერილი.

რესი მეორე დიდი ნიშანი იმ მაწის გუთენილებისა არის იმ მაწის ენის ცოდნა. ესლანდელ ქართველებს ეს ორივე საგანი გვაგლია. უ. ყიფიანი მანდომან ამასსავე სნეულუბას და ცდილობს მათ განკურნებას. რაკგვირველია, უ. ყიფიანის ცდა არას მალელი და პატივსაცემელი, მანგრამ ვნახეთ როგორ ასრულებს ამ კეთილ-შობილ ჭაბჭაბუკს. ენის დაზარდვნილმა და გამწმენდელმა უნდა იცოდეს ენა ძალიან კარგად და ერთობის დამრეგებელს უნდა უყვარდეს ერთობა და სასოგადოების მოკეთეს უნდა პატივსცეს, უ. ყიფიანს ამ ორ თვისებათაგან

. . . როგორც გამოცხადდება, თუ ვინმემ გონება დარწმუნებით წაიკითხა ეს ჩემი წერილი. იმისი სტატია არის სახეს ეხის შემცრებით, უფრო მეტად გასაგებება, რადგანაც ენის გამწმენდელს ეგუთვნის; არას სახეს ტრახანობით, სიტყვებით: «დესპოტობა», «მანდარინული ჭკუა»; უფლებობა გიცხვით იმ განცხადებას, ვ. ს. ც. როდისმე რამ უთქვამს ნუწერია ქართული ენის სიგუთისათვის და შემეტყუდ არის სახეს იმითი, რომ გამომჩინოს თავისი თავი დად, რეფორმატორად და დაჟდეს ვეელას თავზედ.

სახელი უ. ყიფიანის სტატიისა არის, — «რიგიანი ქართული გრამმატიკის შესამუშავებელ მასალებად». აბა მეიასთველო, დაუფიქრდა, მასსავე ჭაბჭაბუკი ამ სიტყვებში? უ. ყიფიანს რომ ეთქო, ორიოდვე ჭაბჭაბუკი, ან სიტყვა, ან სჯარა რიგიანი ქართული გრამმატიკის შესამუშავებელ მასალებად, ან რიგიანი ქართული გრამმატიკის შესამუშავებელად მასალები, კიდეც ჭაბჭაბუკი რამ გამოვიდოდა, მაგრამ იმის ნათქვამი სიტყვებში პატალა უჭაბუკოა

ბაა. წერის ზიარელი კანონია, რომ ნაწერში ჭასრი იყო, რომელს ღრამმატიკატ ასწავლის. უ ღრამმატიკოსს ჟერ ეს ღრამმატიკის ზიარელი ასოვე დაიწყოება. დავანებოთ თავი და გსთქვას, რომ იმისი სიტყვები ჭასრით სავსეა «რიგიანი» რას ნიშნავს? ტრახას კაცს, რასაკვირველია, შეჭმუნის თქმა, რომ — ჭო, მე კოლეუმი ვარ, ნაზოლეონი ვარ; ჩემი საქმე შაღალი საქმეა, ჩემი საქმე გენიის საქმეა, — ღირსი კაცი ითვისებს შეთხზულს, «რიგიანს» არ დაჩქმევს. რიგიანისა ან ურიგობის დარქმევა საზოგადოებას ეკუთვნის ავტორმა ეს გვირგვინი, საზოგადოებისა და არა თავის ხელით უნდა დაიდგას თავსედ. მკითხველი შეტუბდა. რომ უ ყოფიანი იმავე სიტყვებში ღრამმატიკის მაგიერ გრამმატიკას ახმარებს, თან ეს გასამართლებლადი არაფერს არ გვეტყვის და დარწმუნებული ვარ, რომ თუნდ ჭადრებოდა გერც რას იტყუოდა. მაშ რისთვის მოსვლია ეს ცვლილება? ნუთუ იმისათვის, რომ ანტონი და სხვა ღრამმატიკოსები ღანს ახმარებენ განის მაგიერ? თუ ესეა, მას სომ ის დესპოტობა ჭქვან, რომელსაც უ ყოფიანი თავის სტატიაში ისეთი გულს მოდგინებით გასდევნის. ამთენი შეცთომილება ჟერ ზიარელ ხუთ სიტყვებში ვიპოვნეთ და, მაშასადამე, არის ანი უ ყოფიანის სტატიისა, ბანი, განი და სხ. ჟერ ისევ წინ გვიძევს.

უ ყოფიანი თავის სტატიის წერას შეუდგება იმ წილად განძახებით, რომ იმისი მკითხველები და მეტადე ღრამმატიკის შემადგენლები დიდი გატყობით მიიღებენ იმის შრომას და იტყვიან: — «ამ ახალ ყურანლას თან

ნამშრომლები რას სჩადიან, ჯერ ისევ გრამმატიკის მასალების მსაღებაში არიან, რა ემართებათ, რატო ესე იგვიანებენო » და სხ. მე მგონია რომ არც ერთი, არც უიფიანის მკითხველი და არც ღრამმატიკის შემდგენელი, რომელსაც კი ცოტადენი გონების სიმართლე აქვს, არ გაოცდება, რომ ნახოს ახლად შეკრებული მასლების ღრამმატიკისათვის. იმათ ეცოდინებოდათ, რამ ეკლა შესწავლა (Наука), დროს წინასწართ, თითონაც წინ წაწევენ და მიეცემა სისრულეს ახლად-ახალ მასლების მოზრებით. ამ განონს მისდევს იურისპრუდენცია, ისტორია, მათემატიკა, ფიზიკა, ხიმია, ფიზიოლოგია და ყოველი მეცნიერება და ხელოვნობა. რადგანაც ღრამმატიკა არის ერთი ამოცანა, ან ხელოვნება, ან მეცნიერება, დროს განმავლობით ესეც მიეცემა ცვლილებას; ამიტომ რომ ენა იცვლება და ყოველი იმასი ცვლილება არის ახალი მასალა ღრამმატიკისათვის. მაშასადამე, შეუძლებელია რომ უ.უიფიანის რომელსავე მკითხველს გაჰგვირგებოდეს ახალი მასლების შეკრება ღრამმატიკისათვის უ.უიფიანის არა ქრისტიანთა ზეგით ნათქვამი განონი, თითონვე გაოცებისათვის საქმეს და ეს გაოცება მიუწერია მკითხველთათვის. რადგანაც კაცის ზნეა, — თავის სულისთვის მიაწერს სხვასაც. ამასთან, უეჭველად უ. უიფიანმა. და დიდი კმაყოფილებით სთქვა: შე ჩემო თავო, შე ჩემო კარგო თავო, ვის გაუგონია ფიქარი ღრამმატიკისათვის ახალი მასლების შეკრებისა; მეკვირვართუ ფიქარი, თვით მასლებიც შეკვრიბე!

შემდეგ ამისა ჩვენი ავტორი ერთბაშად წმინდა და

მაგარ ღოღარის ჩანგალს მოსდებს უ. დ. ბაქრაძეს, მო-
იწვეს თავისკენ და ეტყვის; «ამ გვარ ხეტიათ ჭაზრებს (უ.
ბაქრაძის ჭაზრებს) რა ზასუსი უნდა მიეცეს. ოღოლო
უ. ბაქრაძე, რომელ განათლებულ ქვეყანაში გავუღება
ამ გვარი მეცნიერი?» ეს ტყბილი, «ჩვენებური და ძვე-
ლებური» მუსიაბი ბაქრაძეს გაუწია უ. ყიფიანმა ამიტომ,
რომ ერთ დროს ბაქრაძეს უთქვამს: «აწინდელს დროს
მოწინავე მეცნიერნი განათლებულს ქვეყნებში ცდილობენ
ღრმამატივის აღმოჩენასა და ყოველი შრომა ღრმამა-
ტივის შეტყუანათვის იქნება უნაყოფო და დროს და-
კარგვა; როგორათაც მშრომელისათვის, ეგონებოდა საზო-
გადოებისათვისა» უ. ყიფიანი სწავს აზრს ღოღარითა,
თითონვე ჭკრძნობს ყოველთვის გადადგმად ამ სი-
სხვის, ჭაწამს სრულა წმენკობით და აქ კი რომ
გორდაც წაუბოძიანო თუ უ. ბაქრაძის ჭაზრები ხეტიაინა,
არც ერთი მეცნიერი იმის თანახმა არ არის, ამისთანა უ-
გვანი ხსენების დაწილც არ არის, პეტაღრე სწავლულ
წიგნულში, რადგანაც ყოველი ხეტიალობა თავის თავს თა-
თონვე დასტყმს; თუ არა და, ბაქრაძეს საფუძველი აქვს
და იმის სიტყვებს ძალა და, საშიშია, რომ ამ საფუძვე-
ლმა და ძალამ არავინ არ გაიტაცოს, არ შეაცდინოს,—
მაშ უფალი ყიფიანის ზასუსი აზრის ცოტა და არა—კმა-
სყოფელი. ზეტონს—ღრმამატიკოსს უნდა მოეტანა წი-
საღმდეგო და დეერღვია ბაქრაძის სიტყვები, თორემ
«ხეტიალობის» წამოძახა არც ზასუსია და მესტყვაც შე-
უძლიან მაგრამ, მკითხველს, უ. ყიფიანი საფუძველს
როდი ეძებს: იმას მარტო კაცი უნდა, ცოტა რითიმე

გამოჩენილი, რომ უკანადან წაეპარეს, დასცეს უეტარი
უიენა, წამოსდეს ფეხი, წაქციოს და ფაღვანის სახელი
დაიქოს. ამას ქვევით უფრო დაგიბტიცებ; ესეა გი
გეტყვი, რომ საფუძველი და ბაქრამის სიტყვების გაგება
ღრმამატიკოსისათვის ცოტათი საწყინოც იქნებოდა: თუ
უ ეთიანმა არ აქო, არ ასწია თავისი შრომა და წინა-
აღმდეგს შირში ბურთი არ ჩახარა, ხომ იმის სტატის
ას არავინ არ წაიგითხავს.

უ. ბაქრამის გასამართლებლად ვიტყვი, რომ იმის სი-
ტყვებში ღრმა ჭიზრი ძვეს, თუ ვისმეს უნდა გაგება.
იმისთანა კაცები იყვნენ და არიან კიდევ, რომელნიც
ჭტონებდნენ, რომ ღრმამატიკოსი სწავლით ენა ისწავლე-
ზაო და ამ მისეხით ეველა მოსწავლეს შირველადვე ღრ-
მამატიკოს დაიხეებდნენ ხელში და ათ-ათ წელიწადობით
ზედ აკვნესებდნენ, მაგრამ, მეითხელო, თუ გამოგიც-
დია, ადვილად გაიგებ. რომ ღრმამატიკოსი გასეპირებით
და ცოდნით ენას ვერ ისწავლი; დასამტიცებლად შეიხე-
დე რომელ სემინერიაშიაც გინდა და ბევრ გიმნაზიაშიც.
სადა ღრმამატიკოსი ფოთმები მამაო ჩვენოსვით იტან
და საცა ენის მცოდნეს გი ძნელად იპოვი. მაგრამ რამ-
დენ მაგალითს იპოვი, რომ ღრმამატიკოსი არმცოდნეებმა
ენა მშვენივრად იტან. როგორც ჩვენი ისტორია მოგვი-
თხრობს, შირველად ანტონ ქათალიგოზმა შუარდგინა ქა-
რთული ღრმამატიკაო და იმას ღრმადისინ თუნდ იუ-
რალტ ნაწვევითი ღრმამატიკოსა, მაგრამ ანტონმა ბევრი
ეძება და ვერ იპოვაო (ნახე ჩუბინოვის სტესტომატია,
ბვერდი 11). რატ ანტონმა ვერ იპოვა, ის სხვა იმის

თანა შედგენითვის უფრო ძნელი მოსაპოვებრი იქნებოდა და წინაპართათვის უფრო ძნელი. ესეთი ძვირნი რამის უფონა და არ უფონა ორივე ერთია, მაშასადამე ანტონის წინაპართ ღრმამტოვან არა ჰქონიათ; მაგრამ ღრმამტოვანის არ ქონით შეიძლება ესთქვით, რომ ამით ენა არა ჰქონიათ? რასაკვირველია არ შეიძლება, ამიტომ რა რუსთველს, ხონელს, გუჩაშის შვლს და სხვთ გადმოუციათ ჩვენთვის თავიანთი ენა. მეტადვე ქართულ ენას, თავისი სიმარტივით, ძლიან ცოტათი ეჭირვება ღრმამტოვან. ქართული ღრმამტოვან გაცს შეუძლიან სამი ფრასით გამოთქვას: 1. პირველი განკუთვლება, რომელიც გვაქვს ერთი; 2. უღვლელება, რომელიც გვაქვს ან ერთი, ან რამდენიც უმნა გვაქვს, თითქმას, იმთენიც უღვლელება და ღრმამტოვან ორივე მხრით უსარტკებლად: 3. ლაზის რაგში და წერაში ჰასრი უნდა ნათლად და სრულად გამოითქვას, ეს სამი ფრასი შეადგენს ქართულ ღრმამტოვანს და ამ სამი ფრასის მნიშვნელობის მცოდნეს ქართული ღრმამტოვან ეცოდნება. რასაკვირველია, ქართულ ენაში წვრილმანი განხილვის ბევრი არას, რომლების შეკრებიანც შეიძლება შესდგეს, არამცთოე ანტონის ღრმამტოვანს ოდენი წიგნი, დაბადებასაც გადაჭარბებს სისხლთა, თუ შემკრებულს დმერთმა ხელი მოუშართა. მეოთხეელად, მე ამითი რადი მინდა ესთქვა, რომ კარგი ღრმამტოვანის ქონება უსარტკებლად, — მე ვამბობ — 1, რომ ღრმამტოვანის მცოდნემ შეიძლება ენა არ იცოდეს, ენის კარგით მცოდნემ შეიძლება ღრმამტოვან სულაც არ იცოდეს; 2. ქართული ენის სასწავლებლად ღრმამტოვან მა-

გრე ბიგ შეწყენას არ მოგვცემს და ამისთვის არც მას
 ღიან საჭიროა. აი, ესა ჭქონდა ჭაზრად უ. ბაქრაძეს,
 როდესაც სთქვა, რომ ღრმამატივის შერდგენა საზოგადოებისათვისაც
 უნაყოფოა და შემადგენისათვისაცა. ამისი უფრო ნათლად წარმოსადგენად მკითხველმა უნდა
 იცოდეს, რომ უ. ბაქრაძემ თავისი აქ მოტანილი ჭაზრი
 გამოსთქვა სამ წელიწად წინ, როდესაც, თუ გონებამ არ
 შიტუება, რამეთუნიმე პატივცემულმა მსრფნეულმა ქართუ-
 ლი ენის სიკეთისათვის ჩიღინა კეთილშობილი ჭაზრი,
 რომელიც დავით უიფიანსაც აქვს და რა მიზეზითაც განსა-
 საკუთრებით დაუწყებია ეს თავისი სტატია. ჭაზრი, რომ
 ქართული ენის ცოდნა შესუსტდა საზოგადოებაში, აი-
 რაო და რითიმე გავასწოროთ, დიდი მადლობა იმ
 გვამებსაც, დავით უიფიანსაც ამ გვარ პატიოსან სურ-
 ვილისათვის, მაგრამ ესეი უნდა ითქვას, რომ როგორც
 უიფიანი, ისე ნათქვამი პარნი შესცდნენ, რადგანაც ღრ-
 მამატივის მეტი წამალი ვერა იპოვეს. მაშინ უ. ბაქ-
 რაძემ, როგორც საქმას უკეთ მცოდნემ, დაიწყო ღვა-
 ლაჲი ღრმამატივის უსარგებლობასედა.

უ. უიფიანი ძალიან გძლად ღვაზარაგობს ღრმამატივას
 ზედ, ანობს ეს მისწრება აჩისა და ისეთი ძნელი სა-
 პოგნელაო (ვინ იცის, ჩიტის რქესედა უფრო ძნელი!)
 რომ ჭკონებს არც ერთს იმის მკითხველს, ე. ი. მთელ
 ქართველ საზოგადოებას, არ გუეგუოდეს იმისი ღრმა
 მათიკის მნიშვნელობა. აი აშას როგორ იტყვის; «ჩენ
 საზოგადოებაში, ჩენი «საქართველოს მოახბის» მკი-
 თხველთაგანებში (მკითხველებში) რომ ეთქვას, უეჭველად,

ღრმამთიკის წინაღმდეგი იქნებოდა), მგონია, ისეთი
კინძე ძეგლად იშლებოდა, რომ ამ წაღსა «გზამთიკის»
მნიშვნელობა — კარგათა და მტკიცედ იცოდეს — ამან!
მეოთხეული ნახვს აქედან, თუ უ. ეოფიანს რა ჭარბი
აქვს თაფის სწავლეულობაზე და სასოგადოებისა, ან თავს
როგორ მალა იტყვს. დეე ეგოს ამ ტკბილ ფიქრს: საზ-
წმუნობამან შენმან გაცნოენა შენ; ჩვენ კი სვეითაც
გვინახვს უ. ეოფიანის წინათ-განზრახვა როგორა შეუ-
რყეული ჭეშმარიტებისა ანის. მაშინ შეუდგებოთ სი-
ტყუების თამაშობას და ეთქვათ ორიოდ სიტყვა კიდევ
ღრმამთიკის ფუჭობაზე, რომ ღრმამთიკა ჩვენ ენას
კერ გვასწავლის, ესდნდეუ ჩვენ ჭირს კერ გაჭყურნავს
და გადავიდეთ შემდეგ იმ აღს, საცა ავტორი ანობს,
რომ დამდგარი ენა არა გვაქვს.

ჟერ გამოგვრება იმ სიტყვებს უფ. ეოფიანისას, რომ-
მლებითაც მეოთხეული უფრო დამერწმუნება, რომ ავტორს
სდომება ქართული სალიტერატურო დამდგარი ენის შე-
ქმნა (ანუ შეთხზვა) და უოგელი იმისი ცდა, ღრმამთიკი,
თუ ჩინი ამ დინამიკის ასრულებას შეუდგება; ღრმამთი-
კის წყაროს ამ პირობით გამოჭედილობა, რადგანაც
თაფის ან სასოგადოდ კარგი, ღრმამთიკა ჭკონია ნამ-
დვილ ღონისძიებად. აი გამოხატვები იმ სიტყვების მო-
რევიდან, რომელსაც ქვეან, — «გზამთიკის შესამუშა-
ვებელ მასლებად», საცა ჭარბები, ბევრჯელ ერთი მეო-
რის წინაღმდეგნი, ისე ირევიან და შეეჯახუნ-შემოეჯახ-
უნები ერთი ერთმანეთისა და საიდანაც გადაწვეტილისა
და მარტოვი ჭარბის გამოცურება ისე ძნელია, როგორც

მარკეში ტუჩა.

„ენის ფორმები აიზანენ ბაბილონურად. მანამ ამ არ-
ეულობას ბოლო არ მოუღო ვინმე (მ) და ენას ერთ-
ობა არ მისცა, ვერც ისეთი ვინმე იზოგრა, რომელმაც
ჭირქვას მე უგრამმატიგოთაც წესიერათ ვახშარბ ქართულ
ენასაო; ვერც ისეთი, რომელმაც სწორად, ჭეშმარიტად
იტოვდეს თავისი ენა“.

„... ქართველობა ერთი დამუშავებული სალიტერატუ-
რო ენისა . . . ვერ შიდას არის“

„... როგორც ზემოთა ვსთქვათ, ენა ვერ დამუშა-
ვებული არა გვაქვს“.

„რადი ერთხელ ენასა სრული, რიგიანი გრამმატიკა
ექნება, ენის ერთობის დამარღვეველი აღარა იქნება...“

„ლიტერატურის ენად უნდა შესდგეს მდბიური ხალხ-
ის ენა; ჩვენს იმისი დგანონიერება გვსურს, ამ ენის
გრამმატიკის დამუშავებასა გშეგლით“.

ამით გარდა გიდეგაც ბევრის გამოწერა შეიძლება, მაგრამ მკითხველი აქედანაც დაინახავს, რომ უ. ეიფი-
ანს ორი ჭასრა აქვს: — ერთი რომ ქართველებს „ერთი
დამუშავებული ენა არა აქვს“, მეორე — ქართველებისათ-
ვის ერთნაირი ენა ძალიან საჭიროა, ამ საჭიროების გმ-
ეოფად შექმნა იმას ძალიან სურს, ჭკონებს რომ რა
„ერთხელ ენასა სრული, რიგიანი გრამმატიკა ექნება, ენის
ერთობის დამარღვეველი აღარა იქნება და“ ამ უკანასკნელ-
ისათვისა შრომობს და „რიგიანი გრამმატიკის დამუშა-
ვებასა შეგლის“ ავტორი მართალია, რომ უნდა გწერთ
იმ ნაირ ენით, რა ნაირათაც ვლახარბობთ, რომ ენის

განწესება არის ჩატარება ერთი ჰასრისა მეორისათვის და უოველი «ღრმა-მეტყველობა», ჰასრის დასწელება, არის შეცდომა, არ-მეტყველება, ანუ პირუტყვობა; იმას შიდა მართლთა, რომ ქართული ენის ფორმები ბაბილ-ოზნურად აირიენ. რომ ენის ცოდნა ჩვენთვის ძალიან საჭიროა, რომ ეს ცოდნა (ქართული ენისა) «შეადგენს პირველ მოთხზონილებას (საჭიროებას) ჩვენი დროისას» და ამისათვის უოველი შემდგომით და ღონისძიებით უნდა შეუდგეთ ენის სწავლას. ამ ნაკულებას და საჭი-როებას ჰგრძნობს უოველი ჰუმანიტი ქართველი და არის თანახმა უ. ყიფიანისა; მაგრამ უ. ყიფიანისა შე-ცდომა ის არის, რომ ღრმამტიკით უნდა გაარკვოს ჩვენი საქმე-დასარღვევად უ-ყიფიანის ჰასრებისა იმისივე სი-ტყუები მოგვეხმარებინ:—ის ანობს, რომ «ქართველობა ერთი დამუშავებული სალიტერატურო ენისა... ჯერ შო-რს არასო;» ენა ჯერ დამუშავებული არა გვაქვსო;» «მა-ნამ ენის არეულობას ბოლო არ მოუღო ვინმე (მ), ისე-თი ვერავინ იზოგება... რომელმაც სწორედ, ჰუმანიტად იცოდეს თავისი (ქართული), ენა» აქედან გამოდის, რომ—ესლა არც ენა გვაქვს და არც იმისთანა ვინმე გვეფს, რომელმაც ქართული ენა იცოდეს. იქვე ავტორი ანობს, რომ ენა ღრმამტიკის საძარკველი არისო და «გრამმა-ტიკოსმა თავისი გრამმატიკისათვის მასალა საიდან უნდა ამოიძებნოს (ამოიძებნოს)?—ენიდან, რასაკვირველიაო. თუ ენიდან, რასაკვირველია», რომელი მეც დაუზღვეველ ჰუ-მანიტებად მიმანია, ჩვენ ხო (ყიფიანის სიტყვებით) არც ენა გვაქვს და არც ენის მცოდნე გვეფს,—მასასა

დაჲ ღრმმატიკის შერდგენა ვერ შესაძლებელია და არც გვევს ვინმე, რომ შეარდგინოს. ენა არა გვაქვს, არც ენის მცოდნე გვევს — სპირაკველა არა გვაქვს — არც ჯუღუბის ამჟენადი გვევს, მაშ ჭკრიც არ უნდა გვეყონდეს; ძუძუები არა გვაქვს, მაშ რძეც არ უნდა გვეყონდეს, თუ რძე არა გვაქვს, მაშ არც ყველა უნდა გვეყონდეს და არც ერობა. ეს აშკარაა და დამტკიცებაც აღარ უნდა. მაგრამ, მგითხველა, გეტყვია, რომ რაგორმე უფრო სისწუელით ენის არ მქონემ და არ მცოდნემ ღრმმატიკა შეარდგინოს, მანც ღრმმატიკა ენის არ გვასწავლის; — ენა არის ღრმმატიკის ოსტატი და არა ღრმმატიკა ენისა. დამსამტკიცებლად სვეით მომართანია მაგალითი ჩვენა ცხოვრებიდან და ესლა რუსული ცხოვრებიდან მოვიტან, რადგანაც რუსული ცხოვრება უფრო ნათლად დამემოწმება და აღმედიტ. ჩვენდა შესარდნებენად უფრო კარგათ ვიდრე, ვარეშტ ჩენა, ქართული.

ამ ოთხმოცდაათ წელწად წინ რუსული ენა იყო იმ სიჭრელეში და აზრულებაში, რომ რას ქქვიან ჩენა ენის სიჭრელე. უბედურება უფრო გაჭირდებოდა იმათი, რომ წარსული დრო ვერაფრით ვერ შეეწოდა რუსებს. ესლა რუსული ენა ისე გამდიდრებულია და გაგვირავებულია, რომ, თუმცე ევროპიის პირველ ენებს სრულებით ვერ მოსწევნია, მაგრამ ისე მიახლოვებია, რომ ერთი ფეხის გადადგმადა აკლია. ვინ მოახდინა ესეთი ცვალილება რუსული ენისა? უ ყიფიანის ჭზრით ღრმმატიკოსებმა, ჩემა ჭზრითივი პაროსის მწერლებმა და პოეტებმა რუსებს ქქვანდათ ღრმმატიკოსები — ღრმინათიკი, გრე-

ჩი, გოსტოგოვი და სხ. მწერლები და ჰოეტები—ჯომონოსოვი, კარამზინი, ყუკოვსკი, ზუშკინი და სხ. ამათში ვინ უფრო შეეწია ენის გამართვას? ამ კითხვას ედუარდელი რუსის ცხოვრების მტოდნე თვალის დაუსმინებლად გიპასუხებთ; ჯომონოსოვი (მწერალი, ჰოეტი და არა ღრმამტიკოსი). კარამზინი, ყუკოვსკი და ზუშკინი, და თვით უ. ყიფიანაც რომ ჩაფიქრდეს, წინაღმდეგს ვერას იტყვის, ეს ცხადია გვჩვენებს, რომ ჰოეტი და ზომოსის მწერალი უფრო შეეწია ენის გამართვას და დღეებს, ვიდრე ღრმამტიკოსი წინაღმდეგით რომ ისე, მაინც უ. ყიფიანი «რიგანს» ღრმამტიკოსობას ვერ გვიჩვენებს, მართლაც ვერ იმისი «რიგანი» ღრმამტიკოსის ძალიან მტირე ნაწილია დაბეჭდილი, მაგრამ ასეავე ხბოს კუდის ძაბვივე შეეყოფა და სიმტირეშივე ჭხანს თუ სივრცე რა უნდა იყოს. მკვლევარებ უ. ყიფიანი დიდი გაკიცხვით დასცინის, რომ ანტონს უთქვამს: «ღრმამტიკა არს შემდეგობა მართლუბნობად და წესიერ-წესად», დოდაშვილს და სხვებს, «ღრმამტიკა ასწავებს განონიერს უბნობას და წესას», და არა:—«ღრმამტიკა (ყიფიანის) არის ჟამი სხვა სწავლისგან შემდგარი». . . და ასოვად ანტონს უთქვამს: «ასო არის წიგნი შემდეგული ნაწევრობითი სახეობის», დოდაშვილს—«ასო არს გამოხატვა აღმოჩენისა, რომელიც შეადგენს ლექსს» და არა: «ასო (ყიფიანისა) არის ნიშანი განაწევრებითი ოხვრისა» უ. ყიფიანი ამ განსაზღვრებაში მართლაც რომ იყოს, მაინც ეს არ შეადგენს «რიგანი» ღრმამტიკოსობას,—ეს

არის სიტუების ტრიალი, თამაში და ექვრეხილები უძახიან ზედნტობას. ამას დუმეტოთ «კარგ» და «კარგი»-ს ღაზარაკი და მაშინ შეეცნებოთ, თუ უ. ეოფიანი რა «რეგანი» ღრამმტაგოის გვეულებს. მოტანილ ნიმუშებზედ ეს უკანსენელი უფრო მეტად შეეხება ენას გამართვას.

სგენი ენას თვასება, რომ ზედშესრული, ნაცვალსახელი ან მიიღობა თუ არსებითი სახელის წინ არის, ბოლოს არ შეიცვლის. თუ ზედშესრული და სხ. რაი არსებითი სახელის წინა დეკს; როგორათაც უ ეოფიანის გან მოტანილ მაგალითში, მაშინ გამოდის განუსაზღვრებლობა და არ იტი გარეკანი ნიშნით ზედშესრული რომელ არსებითს მიაწერო, თუ ჭახს არ მიჭმარსამ. რუსულ ენაში და ბევრ სხვებშიაც ეს განუსაზღვრებლობა არ არის და გარეკანი ცვლილებით; დვილად შეიცნებოთ, თუ ზედ შესრული რომელ არსებითს ვეუთვნის, მაგ. Хорошему корню дерева ანუ Хорошаго дерева корню. აქ ცხადათა ჭახანს, რომ ვითარებითი სიტუკა Хороший ზირველ მაგალითში მიეხმება ძირვეს, მეორეში სეს. ეს თვისება რუსული ენისაა. უ ეოფიანს ძალიან მოსწონებია; ამასი არ ქონა წარმოუდგენია ერთ უღრეს მიზეზად ქართული სალიტერატურო ენის დაუდგრომელობისა და როგორც ღრამმტაგოისი და ენის დამდგენელი ცდილას სნეულების მოსზობას, იმ რაგის «მოძებხას» ქართულ ენაში და აი როგორი მიქიტურა შეუმზადებია. ამ წმალს რაი ბალახი შეადგენს: «კარგი კაცლის ძარს» და «კარგ კაცლის ძარს». თუ გვინდა; რომ ავადმოუფობა

მოგვეშოს, ეს მიქსტურა ამ ნაირად უნდა ჩაველაზოთ: ვითარებითი სიტყვა «კარგი» თუ «ძარი», მიეჩელება, უნდა დავწეროთ, — «კარგ კაგლის ძარი» თუ «კაგალს», უნდა დავწეროთ: «კარგი კაგლის ძარი»; ამასათვის რომ ვითარებითი «კარგი» ნათესაობითს ბრუნვას მოითხოვს, «კარგ»-ი მაცემით ბრუნვას. მაგ. კარგი კაგლისა, კარგი კატისა, კარგი კატისა, კარგი ძაღლისა, კარგი წილისა და რწეილისა, — კარგ კაგალს, კარგ კატს, კარგ კატას, კარგ ძაღლს. ხო მისვლით ამ ჰასრას ს ღრმეს და ს.ს მახვილეს? თუ ამას მისვლით ამასაც მახვილებადით, რომ ეს მიქსტურა მისწრება არის და რომელი ქართულიც ამას დადებს. რაც უნდა გუჭი წამსდარი ჰქონდეს, მაშინვე სალიტერატურო დამდგარ ენას ისწავლის. ესეი უნდა ითქვას, რომ ქართულები პატარა უმადურები არიან და სიგუთის მქნელს ჩქარა იგაწეებს მაგრამ ეიფიანის. სახელითი უნდა დავივიწყოთ, როგორათუც ამერიკაში კოლუმბის სახელი დაივიწყა. «ამოძენილი მასდა», როგორც ჰსმანს, დაღ მაღალი და მატკისაგემელია, მაგრამ მაინც ერთ სიტყვას, ანუ კათიკესკა გაუბედავ უ ეიფიანს, — ნათესაობითი და მიტემითი ბრუნვების გარდა ხუთი თუ ექვსი ბრუნვა კიდევ გვაქვს და ნათესაობითი ბრუნვის შემდეგ ერთი ამ მაზგათაგანი რომ იყოს, მაშინ როგორც ვქნათ, რომ შევიტყოთ ვითარებითი სიტყვა რომელ ბრუნვას ეკუთვნის? ამისი მაგალითით გამოთქმა უფრო შესატყობელი იქნება: — კაგლის ძარი, კაგლის ძარისა, კაგლის ძარსა, კაგლის ძარად, კაგლის ძარმან, კაგლის ძარითა. აქ არის ექვსი ნაირი ცვლელბა

სიტუაციის «კაცლის ძირი». ამითში ერთი შემთხვევისთვის უ. ყიფიანის უზვერება «quasi» რიგი და დაწინაურება სუთისკი ამ ნაირი რიგი ვერ დაუდება, რომ შეატყობოთ ვითარებითი სიტუაცია რომელ ბრუნვას მაქსიმუმი: მაგ. კარგი კაცლის ძირი, კარგ კაცლის ძირად კარგ კაცლის ძირით, კარგ კაცლის ძირისა და ს. ამ ოთხ მასგალითში როგორც «კაცლის», ეგრეთვე «ძირი», ძირად, ძირითა და ძირისა «თხრობობენ ერთ და იმავე ფორმის ვითარებითი სიტუაციისა. ამ ს ისიც დავამტკიცოთ. რომ «კარგის» გარდა ქართულ ენაში არის ვითარებითი — «კა...» როგორათა მდებარეობა, ეგრეთვე არა მდებარეობა ეოველ ციმატე დღეს ხმარებული და სახმარებელი. რომ შედის არა ბრუნვის წინ თავის დღეში არ შეიცვლება, მაგ. — კაი კაცლის ძირში, კაი კაცლის ძირისა, კაი კაცლის ძირისა, კაი კაცლის ძირითა, კაი კაცლის ძირად და სს. «კარგის» მაგიერ რომ «კაი» გვინდოდეს სახმარებლად, როგორ ვქნათ? უ. ყიფიანისგან «მოძებნილი» განონიან, «მასალა» როგორც მკითხველა სედავს, სწოლებით არ მიუვარება ამ ვითარებითს. აქედან გამომდის, რომ უ. ყიფიანისგან დადგენილ რიგს საფუძველი არა აქვს, ანუ ყიფიანის სიტუაციით, «კაცობრივი ქაზრი» არა აქვს. კაცობრივი ქაზრი ამიტომ არა აქვს, რომ ენაში ამისთანა რიგის «მოთხოვნა» არ არის. თუ ენას «მოთხოვნა» ესეით არის, ნუთუ უ. ყიფიანმა ესა ქაზრა თანისი «ჭირვეულობით» და «დესპოტობით»? ან იმას უნდა დავად, რომ თავისი თავი გამოეყენა, აგრეთვე თავისი ღრმა სწავლა და დიდი რეფორმატორის სახელი მიეღო?

აქამდისინ წიქვაში უ. ყიფიანის შეტომებზედ მისგან შეუძლებლობაზედ ღრმამატიკის დაწერისა ბოლო არის მაშლას; თვით მამალი ჟურ არ გამოგვითრეკია, არ გვინახეს, — ბოლო პატარა გამოვწითოთ, მამალი გა-
მოვა და დვინსაში თუ როგორი ბიბილო და ბუნბული აქვს. ავტორი ოცდა სუო ალაგს ანობს, რომ «ენა ჟურ დამუშავებული, დამდარი არა გვაქვსო, არა გვაქვს და არაო! შეიისგელო, ყიფიანის გარდა, წასაკვირეულია, არ გაჭვირდები, რომ გითხრა, რომ ჩვენ, ქართველებს, გვაქვს დამუშავებული, მარტივი, მშვენიერი, ათას წელია წადს ნახმარებელი, სალიტერატურო ენა, ენა მდბიური, ყოვლისგან გასაგებელი, როგორის ასე ჯად შეიხსვას «დაკანონიერებას ქშეკლის და ცდილობს» უ. ყიფიანი. ღრმამატიკოსმა ყიფიანის სიტყვით, გან-
თხები თავის ღრმამატიკისათვის უნდა ამოძებნოს ერისა აგან, ეს ქაზრი არის ჭეშმარიტა, მე კარ თანხმა ავტო-
რისა და გონებ, რომ სხვა გზით გერა ფრით გერ შე-
მდგება ღრმამატიკოსობა მ შასდამე ღრმამატიკოსმა უ-
ნდა იცოდეს ის ენა, რომლის ღრმამატიკასაც სწერს, მთლად, სრულად. უ. ყიფიანმა არათუ მთლად, სულაც არ იცის, რომ ჩვენა გვაქვს მდბიური, მარტივი სალი-
ტერატურო ენა; ამ ენის ხსენებაც არ გვეკება, ერისა, რომლის ფორმებსაც, თითქმის სრულებით ახმარებს ესლანდელი ნამდვილი ქართველი, და-
ბალი ხალხიც, რადუნათაც მას შეესება, ერის ხმარება, და მშვენივრად შრომის მწერალი ჟიმშერაძე. ავტორი ჩივის გატყუებული ხვით, ჩივის ჭეშმარიტად, რომ აენის ფო-

რმები ზიზიზენ ბაბილოვნურად და ენა აჭრულდაო მაგრამ იმასკი არ ანობს თუ რა ენა აჭრულდა—რა იყო მიზეზი აჭრულებისა? მაგრამ მკითხველებმა იცნან, რომ უ. ყიფიანმა ერთი ენის მეტი არ იცის, რომლის აჭრულებაზედაც ღაპარაკობს,—ეს იმასი ენა, ანუ უენობა, არის ენა «ცისკრისა», «საქართველოს ძომებისა», სტუდენტებისა, გიმნაზისტებისა, და ახალი რუსულ-ქართული საზოგადოებისა. უ. ყიფიანს ამ ენას იქით და ერთი სხვაობისა არ «გაუბიჯებია» და იმისათვის უნახავს მართლად სამწუხრად ენის აჭრულება. იქით არ გაუბიჯებია, თორემ ცოტათი რომ გადასცდილებოდა, ამ აჭრულებას არა ნახვდა და არც უღრამმატიკობას ჰგონებდა აჭრულების მიზეზად. მიზეზი აჭრულებისა უღრამმატიკობაა და არ არის, არც ღრამმატიკა აჭრულების დამთრგუნავი და რა არის: გიმნაზისტს რომ შესუთეში გადიუანენ ან სემინარიელს შემჯდომი და ეტყვიან, ჰუშვანი ცამეტი წლისა რომ იყოფო ლექსებს სწერდაო და ლერმონტოვმა ხუთ-მეტი წლისამ დაიწყო «დემონის» წერაო, მაშ.ნ ღიმნაზიელი იტყვის: —ბატო, მე თვრამეტი წლისა ვარ და მე უფრო უკეთ არ უნდა ვსწერო, ვიდრე თორმეტი წლის ჰუშვანს უწერიაო! რატო არ ვეცდები, აბა ერთი ვნახოვო!—გიმნაზისტი მაშინვე საქმეს შეუდგება, ქართული რიფმის მახინჯი თათრის შედარსებად აწეული არ არის, ამისათვის გიმნაზისტი ნახევარ საათს ლექსებს შეადგენს და პირველად ცისკარს მიატელებს:

ეს ჩვენი ცისკარი,

გამოვიდა ხის ბრწყინდი,

ზედ დადგა მზის თვალი,
 აგერ მოგვიკა მხალი და სხ.

ან არა და გადმოსთარგმნის «О ты, что въ горести напрасно» ან «О ты пространствомъ безконечный», გადმოსთარგმნის და მაშინვე ეცემა რედაქციას, განა მართა გიმნაზისტები ეცემა, იმისი ძამაც, ბიძაც, დედიდაც და მთელი ქართველკახობა და ან იმერეთი. ბოლოს ლექსი დაიბეჭდება და გიმნაზისტები უეცრად პირები, ლიტერატურა-ტორების გახდება, კიდევ კარგი, თუ ეს ლიტერატორების გაწვა (როგორც ამათი დიდი ნაწილი შერება) დაფენის შტოს ჩრდილ ქვეშ, — ბედგროულობა ეს არის, რომ ზოგი ამათგანი, ჩრდილის მაგიერ, კანონისტს მიჰყოფს ხელს და შემდეგ კაზალოვსაც და საზოგადოებას თავისი გენიის ბოლით შეჭსკვარტლავს. ამ ლიტერატურობის ტალანტმა სთარგაშნა «ლანგუაჟურის ხარაქტერისტიკა» «მამა ალექსანდრე გავატი», მეტი უფრო ეს გავატი და არ არის, რომ სულხან ბარათაშვილის «ისტორიასაც» მისცხებოა. ამ მარად საგონებელ ლიტერატორებს არ გაეგებათ, რომ ყველა კაცს ლიტერატორობა არ შეუძლიან, რომ ლიტერატორისათვის მოწიფებული ნიჭია საჭირო; რომ ნიჭს გარდა, იმისათვის დიდი შრომა და თავის გამოცდა არის საჭირო; რომ ენა, რომელსედაც წერას აზიძებს, უნდა იტოვდეს კარგათ, საფუძვლიანად; რომ ყოველი რიგიანი წიგნი, ამ ენაზედ ნაწერი, უნდა წაეკითხოს რამდენიმეჯერ, უნდა გაესწავლოს; რომ საზოგადოება, რომლისათვისაც წესწერს უნდა გასწავლული ჰქონდეს, უნდა იტო-

ღეს იმისი ისტორია, წასული ცხოვრება, აწმყო, იცო-
 დეს მისი საჭიროება; რომ საწყადა უნდა ამოიხრახო-
 საგანი, რომელიც შეეფერება ამ საზოგადოებას და იმის
 საჭიროებას, რომ მშვიდ წყალი არ მასწოდოს და მწყე-
 რუკის ზუზმა. ამ შრომის და ცოდნის გარდა ლიტერა-
 ტურმა, ან პოეტმა, თავის თავი შინ უნდა გამოცდოდოს
 როგორც აქტიური რეპეტიციას გადისდის, და გამოც-
 დილ აზაზიმ მთხე კატებს თავისი შრომა უჩვენოს,
 ასწიოს, დასწიოს და მეტე გამოცენდოს, ეხვეწოს სა-
 ზოგადობას — ზუზმაგას. ამის მაგიერ დაღვრილი ჩვენა
 ლიტერატურები რას ჩადიან და ამათან შეც (თუ ვინ-
 მემ შეცდამით ლიტერატურად ჩამოვლა) და უ უიფა-
 ანიც? შინ ქართულს ვერ ვსწავლობთ, რადგან ჩვენ
 მამეში ქაშტის კერით რუსულს გავვიყენებენ და რად-
 ცხეტანობით თითონაც, რადგან ენას სწავლისათვის
 ზარმაცები და ჩოლოფობა არიან, შლავსა და შალვას
 მაინც რუსულს ჩიბმენ, რუსობა ამითა მაინც დავკე-
 უდოს, თითქმის რუსული ჩაჩივა შლავა ქართულ სერთა-
 ვით ქედს ჭსვობა, ან რუსული განტების ბუდე, ქართულ
 ვაჟაცურ შლავს, შინ ქართულს
 ვერ ვსწავლობთ, სკოლაშიც სო ქართული ენა დეშრის
 გაუწევით, წიგნებისავე აღარ ითქმისრა: ამათ კაცი წა-
 იკითხმის, — დავრამაში ჩემო ბატონო, — არაგია, უარმა-
 ნანა — დანჯღრეული და გაღაღებული ოცნებას საზმარი
 გახლავსთ დაკეფების ტუალსანი — მეორე წეობილსიტუ-
 კობა. ამისთანა თანხებით გამოვდივარ და პარკულადე-
 ფოდრათება გვინდა ავიღოთ; დადი თაუშბაწონებით ცეა .

ნდა გავანათლებოთ, გავასწავლოთ ქართული საზოგადოება და იმას უჩვენოთ ჩვენი ციხის სიღრმე, სამტედი და გამჭრელობა. აი, ჩემო ძმაო, წყარო და ბუდე ენას აჭრელებს! მაგრამ ჩვენ რომ ცოტა თვალები გავახილოთ, გნახათ, რომ ჩვენს გვარს დამდგარი, საღიტრატურო მარტვი უნა, ისეთი, როგორც უ. ყიფიანსა სურს. უ. ყიფიანს აი რა ნაიბა ენა სურს და რა ნაიბ ენას უძახის დამდგარ ენად: «როგორც ერთი ღამათობის, ისე მკორე; როგორის ენისაღ ერთაწაწეს იმათივე სხვა. მიუღ საზოგადოებაში სუფილა იმ ღიტრატურის ენას მასდევს, იმის გრამმატიკულ კანონებს ითვინებს, იმათ ეჩვენა » ამ გვარ ენას უ. ყიფიანი უძახის დამდგარ ენად და მარათაღ აზრის, ჩვენს გვარს სწორედ ესეთი დამდგარი ენა, რომელის «გრამმატიკული კანონებიც მთელ საზოგადოებას უთვინისა», რომელსაც «მთელ საზოგადოებაში სულ ყველა მასდევს» და ამასთან ამათუ ერთი დროების საზოგადოება, ერთი საუკუნისა. ანამედ მეთორმეტე საუკუნიდან მოკიდებული (უჩვენად იმას წინათაც) მთელი საერო მწერლობა. მაშასადამე ერთიც მასდევნია იმ ენას, იმის კანონები უთვინისა, ვიდრე იმ ბნელ დღემდან, რომელიც გახდა მიხესად ქართულ ენის სიჭრელისაღ და გაკიცხვისაღ ყოველიფრისა, რადგი საქართველოს ცხოვრებას ეთვინს ჩვენი საუკუნის დასაწყისამდისან. მეთორმეტე საუკუნიდან ჩვენ საუკუნის თავამდისან საერო მწერლობას ერთი და იგივე ენა უხმარხია, ისე ცოტა რამის შეცვლით, რომ ხსენებათაც არა ღირს და ესევე ენა ყოფილა ხალხისა და საზოგა-

დოებისა. ვისრამიანი, დარეჯანიანი, კეფევის ტუალსანი, რუსუდანიანი, ზომლის წაგითხვაც და სრული გაგებატ შესაძლო ყოფილა და არის როგორც მეთორმეტე და მეცხრეტე საუკუნეთა. ეგრეთვე წასულისა და ჩვენი დროების გაგებისათვის, ანათუ სწავლეულებისათვის, თვით იმათთვისაც, ვისაც ანბანის მეტი არა სტოდნიათ რა, მეთორმეტე საუკუნიდან ერთი და იგივე ენა გვისმარია; ეს ენა არ შეცვლილა და თუ შეცვლილა ძალიან ცოტათი, რომ ხსენებათ არა ღირს, იქნება ეს შეუცვლელია ქართული ენისა ძალიან სასხელო არ იყოს და სთქვან, რომ ქართველების ბუნება ერთ იმავე მდგომარებაში ყოფილა და ენა იმიტომ არ შეცვლილა, მაგრამ ეს სხვა საქმეა: მე ვანბობ, რომ შეუცვლელია ჩვენი ენისა არის ფაქტი, დამტკიცებული და სხვა ფრიად და ანა მაქვს. ვისრამიანის ენა არის რუსუდანიანის ენავე, რუსუდანიანის ენა არის დავრიშის ანისაგან, დავრიშის ენა არის ბეჟანიანის ენავე, თუმც ეს წიგნები სხვა და სხვა დროს არიან ნაწერი. ეს ენა არის «მდაბიურა», სასოგადო ენა, რომელიც უხმარებია თავადსაც, მეფესაც და გუთნისა-დედასაც და რომელსაც ახმარებს თავადიც, მეფეც და გუთნისა-დედაც. ამ ენის მეტი ენა ჩვენ ენა არა ვაქვინია და არც ვაქვს: — სახარებისა ან დაბადების ენა ჩვენი ენა არ არის; ეგრეთვე უ ყიფიასის «ჭრელებული» ენა.

. და არა კანონიერი შვილები. | დასამტკიცებლად ჩემი ზეგით მოხსენებული სიტყვებისა აბა გამოვწყოთ ზოგი ერთი ალავი აქ მოხსენებული ძველი წიგნებისა და ვნახეთ ის

წაგნები ერთ ნაიბ ენით არიან ნაწერი, თუ არა; ან ის ენა გასაგებარია და ზგავს ჩვენ ესლანდელ «მდაბიურ» ეს ნასა, თუ არა?

ვისრამიანისაგან, რომელიცა არის დაწერილი მეთა-
რმეტე საუუუნეს სარგის ამოგველისაგან და როგორც
ქსიანს, სხვათა შორის, გეფხვის ტფაოსნისაგან. ეს თხ-
ზულება იყო დიდ სახელოვანი:—«რა ვისმან, უოკელთა
გველუცთა ზატონმან, თავისი თავი ნასა ბადითა დაბ-
მელი, მამა მოგველელი, ქმარი სხვაგან ომად წასული,
და დვიდელ დაშვარი ფრხს. ღიითა შიქსა იგლეჯდა; ტირ-
ილი და ზახილი დაიწყო და მტრადი მიძასა ეუბნებო-
და: «დღეს ლურჯისა ცასა ქვეშე და შავსა ქვეყანასა ზე-
და ჩემიან უფრო სახრადო და გულ წელელი არავინ
არისო და არვიტი თუ ჩემი ჭირი ვის მოვასხენო, ანუ
ჩემი ღონე ვისგან ვსძებნო, ასეთისა ყმისა სამართადი
ვის ვთხოვოვო და უსამართლოსა მოქმედისა საწუთოს-
აგან ვის შკსნივლო? თავი ჩემი ვისგან ვით მოვაწიო
და ბერისა დაშვლისა შობადისაგან (შობადი იყო ბუ-
ბერი შემწიფე, რომელსაც ძალად უნდოდათ ვისის შერთვა)
ვით ვისსნა? რომელსა ეტლსა მშობა აქდამან, რომელ
რა დაებადებულვარ, ჭირსა შიგან ვეოფაღვარ! რად არ
მოკვედი მამისა ჩემისა წინა, რომ იგი მტრისა სელითა
მოკლული ვნახე! მამა მომიკლეს, ქმარი მომშორდა და
დავრჩი ესე უღონოდ ქმნილი, სნეული, გულ-მტკი-
ვნული თუ ავტირდე და გიგენესე, გენესას და ტირილსა
ჩემსა ვინ მომისვენს; არც ვინ მეშველი, მწე და მარ-
გებელი მიმჩანს».

ამიან დაქვეანანისაგან, რომელიც იყო შეოსხული ვისრამიანის დროსვე მასე ხონელისაგან და, რომელიც რუსთუელს მოუხსენებია გეფხვის-ტუაოსანშივე: — «და ვზოგეთ მუნცა დიდი სატუჩქლე. დაგუჭდეთ და წავედით, აღარა მოგვხვდება გზასა ეგეთი. უსიბ მოასსენა — აქადგან ტაღას (საგუთარა სახელი) დადგომას გვინდა, და მას ღამეს დადგა უსიბ. მოვიდა ლაშქარი და კარგათ იყო, მუნით წავედით, დაგდექ მე ტაღასა, დაგზოცენ ლაშქარნი და წავედით მუნით და ვიარეთ ერთი დღე. მოსგებვდა უბადო ადგილი; დადგა თვით ამიან, მოვიდა დიდი ლაშქარი, დახოცა და, ვათა გაეწერა ღამე, მოვიდეს დეენი, ორნი ძმანი, ბაყბაყ და ხაზარანი და ამიანის დასძინებოდა და მოუგვეთეს მიწა, ვითარ ნოხარ ნისრეს ღას; და გაჭკრთა (ამიან) და «აჭა» ქსთქვა და შეუტოვა ცხენი, გაესწრა ბაყბაყ ჭკრა ხაზარანს და მოჭკლა...»

რუსუდანანისაგან, რომლის შეოსევის დროდ ჭტოუნებს მეტამეტე ან მეოთხმეტე საუკუნეს და დასწერას სხელი არ იციან: ესრად ეწერა, — «მე ვიყავ მადლის ხელმწიფისა შვილი, რომლისა სიმდიდრითა და შეადრება ტუბულობითა ჭკრთ ხელმწიფეს უსმობდენ და არა ჭკვან და სწორი ქვეყანას ზედა ამ სიმდიდრესა და დიდებულები. და არა უვანდა ჩემს მეტი ძე, არც ასული. სხვა არა შეჭირვებოდა რა, არცა რა სასტუნავი ჭკვანდა სოფლისა, ჩემისა კავშირდამაზობისა კიდე. სულ ჩემსა გაზგებდიან და ჩემსა ამკობდენ ყოველსა ფერსა. ამის ცდაში იყვნენ, რომ რაც დღე გამოსულიყო, ყოველ დღეს უკეთ მოეკვანსე და უკეთესითა ეკეთისი ღვინი

ეხვეწებინათ და შეევეცოკი—უფრო და უფრო ხელი შეეწყოთ, რაც დღე გამოვიდის ყოველთვის სხვა უცნაო რამ მოიგონიან და ისე გააკეთიან, მე არ მახსოვს ჩემი თავი ისე, რომ უტასტოდ და უგვირგვინოდ მჯდარყო ანუ ორჯელ ერთს ცხენს შემჯდარყო. თუკამ სხვას რას მატყუებდენ ერთის დღისას მეორეს. ვიყავ ამ საოურობაში და ნებ. ერობითა. არა შემიჭირებოდა რა ნადირობისა, ბურთობისა და ყოვლის სამამაცოაზრის მოქმედების შეტი. შეიჭირებდენ ჩემსა მშობელნი ჩემის უფუფორობასათვის (უცხოლობისა, ანუ უცხოლობისათვის), რომე წყალობითა დვთისათა ესკი მოგვესწრაო და სად ვიშოვნოთ ამისა საკადრისიო. მე ჯერ არას უკან ვიყავ და მათაც უშლიდი ამისათვის შეჭირვებასა.

• დღეს ერთსა უამსა შეადღისასა ნაბურთაღი ვიყავ და ჩემთვის საწოლშიდ შეძინა, ვინაჲ საკვირველი ჩვენება, თავისა ჩემისა სატანჯველად და მშობელთა ჩემთა მაშინ დიდად გასამწარებელი, რაგრამ ბოლოს უამსა დიდად გასახარებელი. მას ძილში გნახე, რომ დიდი ხმა შეიქმნა და ძახილი: — «უცნაო ჯერანი მოვიდა ქალაქშაო და კერტა ვის მოუგლავსო და კერტვის დაუტერიაო». მე წამოვხტი ისე ახალუხითა, თავშიშველი და ფეხშიშველი, მშვილდსა და ბოძალს ხელი დაუვლე და გაუდექე ნამდინარევი ვიყავ, მაგდენი ვერ მოვიგონე, რომ აღაგი შემერჩია და ისარა ისე მეკრა. რა თვალი მოვიკიდე, ის, თურმე ჩემთვის იყო მოსუღი, მოვიდა, მომიანლოვდა, მე მაშინვე გაუშვი, სასისხარსა ადგილს კვარ ისარი და მუხვე დაეცა. რომ დაეხდე, ისრე უცნაო ნადირი აროდეს

არ შენახა და არც გისგან მსმელა, მეწეინა მასი ისე სიკვდილი და დავინახე. ვნახე, რომ სული კიდევ ედგა. მსახურს უთხარ,—აიყვანე და ჩემსა მოიყვანე. ეგება არ მოკვდეს მეთქი. წამოვიყვანე და შან მოვიყვანე. სადაც გიწექ და თავი გალთაშა ჩავიდე—გავსინჯე, მართლა რქა ოქროსი ჭქონდა, თავი და ყური შავი, თეთრი პირი, ზურგი წითელი, ყელი და მკერდი თეთრი, ჩლიქები შავი, რომ კაცის თვალი მის შემეტყუ ვერა ნახავდა, გული მეტკინა, ამდენი გიტირე, ჩემითა ცრემლითა გავიბნე აგრე მათხრა მან ვეირანმა:—«სიყმაწვილია და სიჩქარათა არ მოგკავდო, შენვე გიჯობდაო, მომკავდო და აწ ტირილი რადს გარგებსო. ჩემი მარჯვენა კოჭი ამოიღეო და ჩემოდნად ის მოგესმარებაო».—შე ვკითხე.—რასედ მომესმარება და ანუ უშენოდ ჩემს თავს რადს გაქნევ მეთქი; შენის მომკვლელის ხელთ ჩემს თავსაც მოვიკლავ მეთქი. მან მითხრა:—«რასათვის მოიკლავ? ბრალი ჩემოო, თორემ შენ შენა არ დაგაკლდებო. მე ამად მოკვდო, რომ იაგუნდის ხელმწიფის შვილი შენი საკადრისიო, მრავალს დიდებისა და სახელმწიფოს პატრონაო, მაგრამ არც ჭყავს დედა, არც შამა და არც ძმაო, მისი სახელმწიფო ოხრად არისო. შენ მინდოდი წამეყვანეო, რომ ის ქალი შეგეზოო და მას სახელმწიფოს პატრონობოდიო. აწ შეკი მოგკვდიო და ჩემი მარჯვენა კოჭი ამოიღეო, ჯარი ნუ გინდა, თორემ ვერ მიხვალ: ასეო კლდეშა ზისო, და ეს ჩემი კოჭი აკდევ და სითაც შაქს დაჟდეს, იქით იარე და სადაც ის ქალია, იქ მიხვალო». მკითხველი ნახავს, რომ რუსუდანიანისგან ბევრი გაა

მომაწერია, მაგრამ ამ ენას სიმშვენს ისე გამოიტაცა, რომ სტატუის სადიდისა და მკითხველის მოწვევისა არ შემშინებოდა, კიდევაც ბევრს გამოეწერა.

სიბრძნე სიტყვის წიგნი არის დაწერილი მეჩვიდმეტე საუკუნეს საზოგადოებისათვის და რადგანაც ეს წიგნი დაბეჭდილია და ადვილი საშოგნელი, აქედან ცოტას გამოეწერა; — «ორნი ამხანაგნი ხადარობდნენ, ხევი იყო და ხეკს გაღმა რომინებდნენ. ერთს ამხანაგს დათვი შემოჰქიდა და ქვეშ ჩაიდვა. მეორე ამხანაგმა დაუძახა: — «გაუშვი ეგ დათვი და წამოდი, სხვა საქმე გვაქვსო». მან დაუძახა: — «დათვი არ მიშვებს, თორემ წელანვე გაუშეობდიო».

«მცურავი ერთი მოაქნდა წელსა, თქვა: — ღმერთო მიშველე». მეორე ამხანაგმა უთხრა: — ხელი გაიჭნიე, გახვალ და ნაშველი იქნებიო».

«ხადადის ქალაქს წესი იყო, რა მეხილესთან კაცი მივიდოდა და ორს ფულს მასტეშდა, რაც ენების, ეგონა ხურმა შესჭამის. ერთი გარეთ მეოფე მწყემსი მოვიდა, განწესებული მისცა, დაჟდა და ნახევარ მარხილის ხურმა შესჭამა. მეხილემ უთხრა: «ძმაო, ბევრს ნუ სჭამ, გულს დაგწავსო». მწყემსმა უთხრა: — «შენ ნუ იფრუი, გისაც გული დაეწვის, შე ვიდრე».

დაჟრმინებისათვის, რომელიც არის ნათარგმნი მეოცნა მეტე საუკუნის დასაწყისის მეფე ვახტანგ მეექვსისათვის: — «შე იმ ნიშნის ხელმწიფის შვილი ვარ, იმ დღეს რომ ნახე ხელმწიფე მეფედ აღიჭრის იდგნენ, ჩემი დედამა იყვნენ. ჩემს მეტი არც ქალი და არც ვაჟი ღმერთს არ

უბოძების, მეც სიბერის ღრეს ღვთას კედრებით და მზავლის საღაროს გლახას მიტემათ მიკეცა. დიდი სიხარული და ღვთას მადლობა იყო, რაც იმათ სიხარულს გაეწეობოდა. კარგი ქოზა გარდაახადეს, რა ქოზა გარდაინადეს და მოიცალეს, ხელმწიფემ უბოძანა ვარსკვლავთმზიდველთა და მესტროლბოთა: — ღისკუდა და ჩეშის შვილის ბედი და ეტლი ნახეთ რა ბედისა და დოვლათისა იქნებაო», წავიდნენ, ჩასხდნენ საეტლოს და აღრცხეს ვარსკვლავი. შეიტყეს ჩემა ბედი და ეტლი, რასაც დოვლათისა ვიყავ. მოვიდნენ, მოახსენეს: — «ხელმწიფეო, ეს თქვენი შვილი დიას კაი ბედისა არის, ასეთი, რომ ამის ჩამომავალი ამასთანა არა დაბადებულა. მაგრამ მზის ეტლსკად არის დაბადებულა. რა თანმეტოწლისა შეიქნება, მზის მიხედუი აუტუდებს რამა და ჭკუიას სავან შესდებს; დიდს სატანჯველს განაიგელის და თქვენც დიდს მწუხარებაში იქნებით, ერთი ასეთი გზით ეშველება, არავის ეგონოს. მასუკან დიდს სიხარულს ელახება.»

ერმანანისაგან, რომელიც არის ნათარგმნი, გასულს სუკუიუს, როგორც მაგონდება, მუარე თეიმურაზის ღრეს: — «უშინგ მობრუნდა თავის სადგომსა, თავის ამაღლებულ ტახტს დაბანდა; საზღალსი და ფაღვანისი მოაგდეს და თეოთავის განწყისეულს ადგილს დასხდეს. დაღწნამდისინ უშანგაში ფაქსა მიეცა და მერე ზე ახედდა და ეგრე ბძანა: «დღეს რა დღე შეგვესწავა, რომ ყარაშა ნიც მოგვმოად და ელოდნენა ფაღვანისი დაგვეხდნეს და ვერცა იმა ბაღს სიქმე შევაგერიოთ». ვინც ამას ისმენს

ესრულ იტყვიან: უშნგ-შა ერთს ბაღას კედელს მადგა, საშუაწანიც თან ახლდა და ერთის ბაღას კედელი ვერ გატეხსო და ეგოდენი ფაღვანთა მის ბაღას საქმე ვერა წითა ღონათა შეიტყესო». ამას, და ესე გვარათ სიტყვათა ბძანებდა და შერშეტა შწუნარემ თავი დაღმართ დაჭკიდა და მას ფიქრსავე მიეტა. ამაყდა ფაღვანთაც უოველთავე თავნი დაინარეს და ფიქრობდნენ, ამ ჟამად გარდნქმანი ზე ადგა, ხელმწიფეს მძამედ, მიწ-მიწა დადებით თავგანი ჰსტა და ეგრე მოახსენა:—«მე მონა მადლის ხელმწიფობასა თქვენისა, გარდნქმანა, თავის მდებულ ვარ ამა საქმისა ცნობასა და იმა ბაღისა საქმესა, ანუ შეეიტყო, რა არისო, და ანუ მე სიკჳდილსა მიგვემეო ხელმწიფისა სამსახურზედაო» ხელმწიფემ მიუგო:—«მე იმა ბაღის ზედა ხელი ამიღია, მე შენებრივ არეინ არა მუავს და არცა მაგა ჭირსა შეგიყვანო. ვიცე გარდნქმანო, ამ გვარს საქმესა სისწოროთა გულისა შეუდგები და შემძლეც ხარო, მაგრამ მე ამ გვართა საქმეთა შიგან არ შეგრეც და ნურც ეცდებიო»

მე დაუტყვებ დღაწიანსაც, ბეჟანიანსაც, საამიანსაც, ბარამიანსაც და ას სხვა წიგნებს, რომელთა ენა სრულუბით ემგზავრება აქ მოტანილ ნიმუშებს. ~~ქედან~~ მეითხველი ნახავს, რომ ჩვენ მართლად გვეჩინა დამდგარი მღაბიური საღიტყვარტურო ენა, რომლის შეოფობა უფიფიანს სრულუბითაც არ გვეება. მეითხველი იმასაც ნახვდა, რომ მოტანილი ნიმუშების ენა მართლაც ძალიან მგზავრია ერთი მეორისა, მაგრამ ცოტაოდენი განსხვავებაცა არის ეს განსხვავება ჭეშმარიტია, მაგრამ

სიმდიდრით არც «სიჭკეუდ» მიიღუბას და არც
 ენის დაუმდგარობად დაუმდგარმეულობად. არ უნდა დავივი-
 წყოთ, რომ ყოველი მწერლის ენას თავისი საკუთარი სახე
 აქვს, რომ ამ მხრით ერთ დროს მწერლებშიაც ერთობა
 არ არის, — უანუკ რუსსოს ენა ეგრეთვე განსხვავდება ვო-
 ლტერის ენიგან, როგორათაც ვოლტერისა მონტესკიუ-
 ისგან, თუმც ეს მწერლები ერთ დროს ქსცხოვრებდნენ;
 ზუშკინის ენა ეგრეთვე განსხვავდება ლერმონტოვის ენას,
 როგორათაც ლერმონტოვისა გოგოლისას, თუმც ესენიც
 ერთ დროს ქსცხოვრებდნენ, და ტუზგენიევისა გონ-
 ჩაროვისას. ამას დავმატოთ რომ ვისრამიანსა და რუსუ-
 დანიანის შუა ორას წელიწადს გაუვლია და რუსუდანიანის
 და ურამიანის შუა, თითქმის, ოთხასს. აქედან გამოს-
 ევა, რომ ერთ ნაირი დამდგარი ენა გვაქვს.

ესა დაგვჩნა ერთი მხარეც საქმისა: ხსენებული წუ-
 რილების ენა მარტებულა ჩვენი ხალხისათვის და ესლან-
 დელ მდაბიურ ენას ემსგავსება, თუ არა? ამისათვის სა-
 გამო იქნებოდა ხსენება იმ შემთხვევისა, რომ მთელ სა-
 ქართველოში მიგიტან ხანას ვერ იპოვის კაცი, ვერც სა-
 თუბლო, სცა დავრიშაინს, რუსუდანიანს, ურამიანის
 ან სხვა ხსენებულ წიგნებს არ კითხულობდნენ. მაგრამ
 იქნება უ. ყიფიანმა სთქვას, რომ ისინი ისე კითხულო-
 ბენ და გაცებით როდი ესმითა მას აბა გამაწერილ ნი-
 მუშებს შევადაროთ ერთი რომელიმე ადგილი ყიფიანის
 ნაწერისა და ვნახათ, თუ რომელი ენა უფრო მარტივი
 და გასაგებარი იქნება. უ. ყიფიანს აზრლის ნომერში
 «საქართველოს მოამბისა» კიდევ დაუბეჭდია ერთი სტა-

ტია, რომელსათვისაც დაურქმევია «სხვა და სხვა ანბანები». მაგრამ ესეთი სახელი თავდაბლობით მოსვლას, თარგმანს იმ სტატიისა გვიჩვენებს, რომ იმას უნდა ეთქვას:—«საზოგადო ცივილიზაციის ისტორია»; ამიტომ რომ ვეუფა წიგნებს, რომელშიაც იმისთანავე საგანს, როგორც უ. უიფიანის სტატიაში ე. ი. ისტორია კაცის გონების განვითარების, ჭკვიანთ ცივილიზაციის ისტორია. მაგ. ანგლიაში ახლად გამოვიდა ერთი წიგნი დადსახელწოდებით, რომლის საგანსაც სრულებით ემგზავს უიფიანის სტატიის საგანს და, რომელსაც ჭკვიანთ «ისტორია ანგლიის ცივილიზაციისა». ეს წიგნი დაუწერია ბოკლს და უ. უიფიანის სტატია იმას დაუბნობს მხოლოდ სამიტირით, მაგრამ მკითხველს, სამტრე სიმართლად არ არის: თქვენ ვატყობ, მაგრამ ფასი დიდი აქვს; ცუდი ვატყობ, მაგრამ ალგის ხეს ერევა. აი ის ალგა უ. უიფიანის სტატიისა:

«განთავსების განათლებამ იცისკრა (ე. ი. განათლებამ იცისკრად გარდქცა, უფროსად კი არა, არც იმათ, დილაობით, რომ გვიწინარეობენ, ამ ცივილიზაციად, რომელიც ცხედ გამოდის) შიშველად ბერძენებს ქალებში, და რომში.—აქ არის დასაბამი კაცობრიუობის წინა მავალი (ე. ი. წინამძღვარი, ან წინამსდგომი, რაღა?) განათლებისა. აქა ვაძნის შიშველად თავისი გონება და კერძობითი ძალა გამოაჩინა. რაკი კაცს კერძობითი მნიშვნელობა შეეცა საზოგადოებაში, მაშინ გამოჩნდა წინ-წასდგომი კაცისა. ყოველმა იმის ბუნებისაგან შთაბერა (კაცის ბუნებისაგან შთაბერა!) ძალამ აზრინად და-

იწყო მოქმედება და ამაში დადგინა კაცმა თავისი ჭკუის მომდინარეობა. მაშინ კაცი ჯერ იმ ჭაზრს მიხვდა, რომა კაცი მარტოდ მარტო უძღური ცხოვრობდა, რომელსაც ძლიერება მაშინ მიეცემა, როდესაც სხვათა შორის იცხოვრებს და იმათთან თანასწორობით. უფლის ფერი გეთილი მომდინარეობს კაცი საზოგადოებისაგან (და ბოროტი უკუკელად, მომდინარეობს თვევით ან ინდაურით, ან დედაცით საზოგადოებიდან). ამის მიხედვით ძველმა ბერძნებმა აღადგინეს აზრი (ასტაფიზა ჯღღა!!) ხალხის საზოგადოებისა, რომლის წინაც კაცია სხვა არა არასრია, თუ არ წევრი იმ საზოგადოებისა»(?).

აქ ბევრი ძალიან ღრმა და კარგი ჭაზრი უნდა იყოს, მაღალი «წითელ-სიტყვაობით» გამოთქმული, მაგრამ, საუბედუროდ, ვერ გავიგე, თუმცა ის ხლანკიც ვიხსენებ, რომელიც ერთმა ჩემმა მეგობარმა მასწავლა, — თუ ზოგი ერთი ახალი მწერლების სტატიების გაბეზება გინდა, სიტყვა სიტყვად რუსულად სთარგმნე და გაიგებო (მაგალ. სულ. ბარათაშვილის ერთი შენიშვნაში იტყვის შთარგმნელი, — ამ შენიშვნასთან რედაქ-

При этомъ примѣчаніи редакторъ пользуется случаемъ объявить автору гულითადა მაღლობა ამ შრომას გამოგზავნისათვის сердечное благодареніе за присылку этого труда. ამის თუ დავმატოთ ისიც, რომ რუსული თარგმნული სიტყვის წინ უნდა იყოს და ქართული სიტყვის ბოლოს, ჩემი მეგობრის რჩევა სწორედ გამოვა.) სულხან

ბაზათა შვილის ისტორია ამ ხდინგიო წაეგითხე, მაგრამ აქ იმანტ ვერა მიეო რა. ჩემთვის ესე ძნელი გასაგებადი იყო და სხვებმა ჩქნება ძაღიან კარგათ გაიგონ და აბა ერთი უ. ყიფიანმა საფიქრლოში შეატანოს თავისი სტატიატ და დავრეშინტ და ვნახათ რომელს უფრო წაიგითხეხ და გაიგებენ.

ძველი წიგნები ისე გასაგებად და ახლო ენითაც რომ არ იყოს დაწერილი, როგორათაც შე ვგონებ და იმათ რომ არ შეეძლოსთ კიდევ ჩვენი ენის გამოტოვა, მაინც იმათი გითხვა და გასწავლა ჩვენთვის მიუღილებულია. ამ გითხვით და გასწავლთ ჩვენ შევიტოვებთ თუ რა გვაქვს და რა არა, რა გვეჭირება და რა არა, რომ ამ შეგნებით საჭიროება დავიფაროთ და სცა არ გვეჭირება, იქ ენას ტუფილი და უქში ძალა არ დავატანოთ.

/ უკანასკნელ დროს უბედურ ხუთ თუ ექვს ქართულ ანბანის ასოებსეოდ ტიგ-ტიგმა უუჩები წაიდო, ტვინი გახვრიტა. რომელ პატივცემულ შვილსაც კი უნდოდა თავის მამის ტვინის სისუსტის გამოჩენა, უკეთესი შემთხვევის ნატურა საჭირო აღარ იყო, იმ ასოების უსარგებლობა და უქმობა ცხადი იყო. ამისათვის არც ენის ცოდნა იყო საჭირო, არც ისტორიისა და არც საზოგადოებრივი ძველი წიგნების გადაქოთგადმოქოთება აქ ცხადი ნათელი საქმე თავის თავით კარც წინ დაედებოდა, ხოლოდ ერთი მკლავ-მაგარა კარც იყო საჭირო, რომელსაც წაველო ხელი ამ ასოებისათვის და შიგ შეხედში ეტეოტნა ძველი კატეხისათვის. მკლავ-მაგარიც ბოლოს გამოჩნდა და იმისმა გუდებმა დასცეს ყიჟინ: — აბა შენი ტა-

რემი. ჭსტუორტნე შიგ გულის ფიტარში, ჟერდებში, გასებში, კოჭებში!... და დაწვეს გრიალი და ჭრიალი გაუსაზნავი ურემავით როგორც მსრალელებმა, ისე ნასრალელებმა. ბოლოს გამობმანდა უ. დავით უიფიანი. ამას რასაკვირველად, ყველამ გზა მისცა, დაუთმო მოუღი შეიდანა. მაგრამ უ უიფიანას ს ქვე სხვა საქმეს, ეს სხვის ჭაზრს როდი გამოუდგება, სხვის ნაკვლევ გზას როდი ჭსდევნის, — ამას თავისიც ბეგრძი და აუარებელი აქვს. ამან საქმეს სხვა მხრიდან შეჭყდა, უგანადან შეხედ და თუ წინიდან — ამას შენ მიხვდი, შეიიხველო, მაგრამ ამასგან შეხედული მხარეგი სულ სხვა მხარეა. ჭკუის დრმა, მრავალგვარ და დიდ მუშაობას, ანუ შროტყის, უ. უიფიანი მოუყვანია იქმდისინ, რომ ხსენებულა ასოების ხმარება არათუ « მანდარინელი ჭკუა » და კაცობრივი ჭაზრის არ ქონა, სიღიტრატურა ენის ერთობას და სიასწორესაც უშლისო და ამ მისეით ასოებზედ ღაზაზა გისაუვის თორმეტი დაბეჭდილი ფურცელი უთავაზებია. როგორც ჩემი წერილიდგანა სჩნს, მე არც დავს და არც ჯავს ვახმარებ, მაგრამ მე მაინც გერ მიმხვდაჭვარ იმ ჭაზრს, თუ ამ ასოების ხმარება რითი დაუშლის ენას ერთობას და სიასწორეს, ან არ ხმარება რითი შეეწკა ენის სიასწორეს. რესუდანანისა, ურამანანისა, საქართვალის ღეოდრაფიული აღმწერის მწერლებს რომ ცუდ უხმარნათ, ჯუც და სხ. ნუთუ ქართული ენა ჩემსედაც და უ უიფიანსედაც უკეთ და სწორეთ არა ჭსტოდნათ? ნუთუ ამ ასოების ხმარება და არ ხმარება ენის სიმრუდეთ და სიასწორეთ შეირაცხება? მართალია ცუცა კი, დუც

და სხ. სხენებუღი ასოები ძალიან დაკვლავნილნი არიან და ყოველ დაკვლავნილობა, ღუმეტრის განხე-ბით, სისწორის წინააღმდეგია; მაგრამ ამათი დაკვლავ-ნილობა უფალ ყოფიანს ენის სისწორის დამშლელად არ უნდა მიეღო. ამას იქით შეიძლება, ქსთქას, რომ წვე-რისა ან ფრხნილის სიგრძელე უშლისა და იმათა მოს-ჭრით ჭკუა გაბძელდება.

ქამდისინ რაც ვილაპარაკე სულ უ. ყოფიანის არეუ-ლი და უსაფუძვლო, როგორც მე მიხევნა, ჭასრების დას-სარღვეველად იყო; ესა ცოტადენს მოვილაპარაკებ ერთ იმის საქმეს, რომლის ქმნაც ყველა პატროსან გაცს სათავილოდ მიაჩნია და მერე პირველსავე გავაგრძელებ. რადგანაც დაკვლავნილი ასოების განდევნა უ. ყოფიანს ჭგონების ენის გაწმენდათ, უუიქრია, — პირველად შემტ-უობელს დაკვლავნილი ასოების უსარგებლობისას დიდი ზატევი უნდა მიეცეს. ამ მიზეზით მოუნდომებია, რომ ეს ზატევიც თათონვე დასდებოდა, ვიკმც სხვას — ჟერ-თავო და თავოვო, მერე ცოლო და შეილოვო; ამისა-თვის თავის სტატაშა ახლობს, რომ ამ ასოების უსარგებლობა პირველად მე შევიტყეო და ძა-ლიან დაწვრილებითაც მოგვითხრობს, თუ რა გვარი ჭკუის, პრატესათ მოუზობია ეს უმაღლესი ჭეშმარი-ტება. ბატონო ყოფიანო, ესეთა წინადასხედობა რა-ს გორ მოგივიდა? მოელმა საქართველომ იცის, რომ იმ ასოების უქმობა არის შეგნებული მაშინ, როდესაც შენ ჭკრიქნება გიმნაზიაშიცარ შესულიყავი და იქნება ქართუ-ლი ანბანიც არ იცოდი. შენ ქართველებს თვალს რაგორ

აუბ.მ. რვა წელაწადია რაც უ. ჩუბინოვის ღრმამატიკა
 არის დაბეჭდილი, რომელიც მთელმა საქართველომ იცის.
 სადაც შენსეღ უკეთ, ნათლად და მოკლედ არის გარჩე-
 ული ხსენებული ასოების უქმობა და ღირსება. ამ ღრ-
 მამატიკის დაბეჭდამდისან უ. ჩუბინოვის ერთი ექვსიოდუ
 წელაწადი მაინც გიდეკ უნდა ემუშავნა იმის შესარდგენლად,
 რადგანაც ღრმამატიკის შედგენა ღილა-ხ-ნა არ არის.
 აქედან გამომავ, რომ უ. ჩუბინოვის თოთხმეტ წელიწად
 წინ, თუ არ გიდეკ წინ, მოსულია ჭ.ზ.ჩი ამ ასოების
 უქმობისა. ამას ისიც დაგვატოთ, რომ უ. ჩუბინოვმა
1851 წ ახალი დროს «ქართლის ცხოვრება» დაბეჭდა,
 რაც უქმი ასოების სრულებით არ არის ნახმარა, ზოგი
 ალ.გ.ს ჯ და ზ.ს.ს გარდა, ესეც. როგორც შეიძლება,
 მესტამბის შეტდომით. გარდა ამისა უ. ჩუბინოვმა დაბეჭ-
 და ახლა ქართული სრასტომატია, არც ერთ ალ.გ.ს არ
 არის ნახმარა ის ასოება და რომელიც უ. ყიფიან-
 მა და იმის ამხანაგმა სტეფენტმა იციან და უკითხვით.
 აქედან სჩანს, რომ ხსენებული ასოების უქმობა პირ-
 ვლად, უ. ყიფიანსა არა, უ. ჩუბინოვის შეუტყვია.
 შეიძლება ჭსთქუნ, რომ უ. ყიფიანმა იქნება
 სრულებითაც არ იცოდა ჩუბინოვის წიგნების ყოფნა
 ქვეყანაზედ და თავისით მახვდა იმ ჭ.ზ.ჩსა. შეიძლე-
 ბა, რომ ესე მოხდეს. შეიძლება; რომ ერთ და იმავე
 ჭ.ზ.ჩს ორმა გაცი მახვდეს სხვა და სხვა ალ.გ.ს და გარე-
 მოებაში შეოფნი, ესე ბევრჯელაც მომხდარა. მაგრა.
 უ. ყიფიანსა საქმე არც ერთია და გერც ამათ თავის
 გამართლება შეუძლიან; ამიტომ რომ უ. ყიფიანი ჩუ

ბინოვს და იმის წიგნებს ძალიან კარგათ, თუ ვეკლავდით
კარგათ აზრს, იტყობს. უ. ჩუბინოვი აზრს პრაქტიკულად
პეტერბურგის უნივერსიტეტისა, სადა უ. ვიფიანო გავა-
კლუდა. ერთმა იმისმა (ვიფიანისმა) ამხანაგმა სტუდენტმა
დაწვრილებით მითხრა, თუ უ. ჩუბინოვი რა მსურველი-
ბით წავითხმავდა სოციალურ ლექციას ამ ასლების უქმობა-
ზედ და ან უ. ვიფიანო რა ყურადღებით მოისმენდა.
ესეც რომ არ იყოს უ. ი. ჭავჭავაძემ ამ სამ წელიწად
წინ კარგა გზად მოიღვაწა: ცხადია ამ ასლებზედ
და უ. ვიფიანოზედ წინ გამოსთქვა ჭარბი იმით უქმობა-
სა. სულ აქ ნათქვამი ცხადია ამტკიცებს, რომ ამ ასლე-
ბის უქმობის ჭარბი სხვისა აზრს და უ. ღრმამტკიცოს
სხვის საქონელი თავის ჯიბეში ჩაუდვას; სხვის ტომარა-
სათვის თავისი ჩუადი დაუჩქევს. მაგრამ, მკითხველო,
შენ მტონის კარგათ იცი, რომ ამასთანა საქმესა ლიტე-
რატორების ქურდობას უძახიან. ლიტერატორების
ქურდობა! . . ახლა ეს აზრს გასაკვირველი, თუ უფალი
ვიფიანო როგორ მოტყუება. რა ნახა აქ ისეთი ძვირ-
სა? კაცი ბაღში შეიშაროს, ძეძვი და მარგილები გადა-
ღახოს და ჭიანჭი შარტა მოიშაროს! დაღუგვილო, ის
ქართული ანდაზა მაინც როგორ ვერ მოგატყუდა: «მარ-
სო ვჭამო დოსთინაო და, ქურდობა ვქნა სხოსთინაო?»

ეს გიდეკ აზრთვრი, რომ უ. ჩუბინოვის ჭარბი ახალ
ღრმამტკიცოს დაუჩქევს: ცუცხელი ეს აზრს, რომ მიუ-
ბრუნდება და წინაჲს ჩუბინოვს ჭკრამს, რომ «უ დაგ-
ჩუბინოვისათ უმახეხო გადაწყვეტილობისგან ღმრ-
თმა გვაშაროს» — არ ვიცი იმ ასლების ლიტურის რა

მისეზი უნდა? ან. უ. უიფიანო, შენ რა მისეზი მოი-
ტნი იმათ უქმობასკად? ნუთუ შენ გგონია, რომ ძალან
დიდი დამტკიცება და მისეზი იყოს ეს შენი სიტყვები
«მათი თვის გაუგებრობას დამტკიცებს», «ამ ასოს
ხმალების ანა კატობრივი აზრი ანა აქვს», «თავისი მან-
დაწინული ჭეუთი ჩანეთის ენისას მიემსგავსება»? ამ
სიტყვებისათვის ნაიჭ გადატრიალ-გადმოტრიალებაზედ
შეტი ხო ანა მისეზი არ მოგვატანია? ან თორმეტ ფუ-
რცელზედ რომ გ'გოჭიამის შენი ღვაწლადი, გგონია საქ-
მემ საფუძვლის ღვაწი დაიჭირო და ჩუბანოვისა რომ
ნახევარ ფურცელზედ არის, შენი იმაზედ ძალგანია? ან
ჩუბანოვი შენსკით «უფოლიგობათ» და «სუსით» რომ
არ დეემუქარა, შენი საფუძველი იმიტომ შეტია? უ. უიფი-
ანი სასტილობათ სდის, რომ უ. ჩუბანოვი თქვა: «მე-
გგონია, რომ ეს ასოები სჭირთ არ იფენონ». მაშ
როგორ გინდა, ბატონო უიფიანო! კაცები ეოველთვის
ეგრე ღვაწლავობენ. იმას ესეთი ჭაზრი აქვს, შეიძლება
მე წინააღმდეგი შეინდეს და ბიძაჩემს უფრო წინააღ-
მდეგი. უჭედა, შენ გინდოდა, რომ უ. ჩუბანოვი სა-
ხრე აქვო ხელში, თვალეი დაეპროვადებინა და შეეჭვი-
და საზოგადოებისათვის, — ზუბლიგისათვის: — ეიეს ასო-
ები არ იხმარო, შე «უფოლიგო, თორემ «სუსით» პირს
გამოგიტენამ! გესმის! . . . არ იხმარო, თორემ . . . და სს »
მაშინ იმ სიტყვებს დიდი დამტკიცებას ძალა ექნებოდა, არა?

უ. ჩუბანოვი, მართლაც დ. უიფიანსკით არ გაუჭია-
ნურებია საქმე და ნახევარ ფურცელზედ უთქვამს ეოველ
სათქმელი იმ ასოებსკად, მაგრამ ჭაზრები უიფიანსკად

უფრო ბევრი გამოუთქვამს. დასამტკიცებლად, აქ მუხიანკის
ნათქვამს მოკრატან და შესატყვისად მკითხველსა ვთხოვ
უფიქრონის სიტყვის წაკითხვას და რასანბნოს მათი რაობა:

Слѣдующія буквы: *ѣ, ѓ, ж, џ, з, ѓ, ф* вне-
сены въ алфавитъ безъ особенной надоб-
ности, свѣтскими писателями рѣдко упот-
ребляются и могутъ быть замѣнены дру-
гими, а именно: буква *ѣ* употребляется
всегда послѣ полугласной *џ*, и въ совокуп-
ности произносится какъ *з* напр. *ѣџѣ*,
свѣтскіе писатели пишутъ и выговариваютъ
ѣџѣ (чвѣнѣ). Буква *ѓ* произносится, какъ *й*,
ставится въ концѣ словъ, въ особенности
въ духовныхъ сочиненіяхъ и никогда не-
произносится, напр. *ѓџѣѓ*, читаютъ и ви-
говариваютъ *ѓџѣѓ* (арсеба). Буквою *ж* пи-
шется одно только междометіе *ж*, которою
можно безошибочно написать *џѓ*! Буква
џ въ грузинскомъ языкѣ необходима, она
можетъ замѣнить буквы *ѣ, ѓ, ж*. Буква
џ со знакомъ тупымъ есть полугласная или
звукъ между *џ*-и *џ*, и заменяется буквою
з, напр. *џџџ*, пишутъ и выговариваютъ *џџџ*
(ква) камень. Буква *з* соответствуетъ гре-
ческому *Υ* и замѣняется буквами *зџ*, напр.
џџџџ, пишутъ и выговариваютъ *џџџџ* (мо-
гви), шагъ. Буква *џ* и *з* въ грузинскомъ

языкъ произносится одинаково, напр. ხელი
и хელი (хели) рука. Буква ф въ вѣщен-
писаніи неупотребляется и замѣняется бу-
квою ფ, лучше писать ფრანგი, чѣмъ фრანგი,
католикъ; ფილოსოფი, чѣмъ ფილოსოფია, ფი-
ლოსოფია, и. т. д. (ნ. ხ. ღრმ. წუბინოვისა, გვერდი 2)

ამას ისიც დაკარგოთ, რომ გვერდით ხსენებულმა უ.
ფიფიანას ამხანაგმა სტუდენტმა შიოსმა, რომ ღრმად
ტიკის დაბეჭდვის შემდეგ უ. ზრახვას ამ ასოებზედ
უკეთესი დაშტები და ისტორიული საბუთები მოუპო-
ვებია, რომელთაც პეტერბურგის სტუდენტებს წაუკითხავს
ხელმო. ეს საბუთები რაც ამ სტუდენტს ზემოთა და
ხსოვებოდა მე შიოსმა, მაგრამ იმათ აქ მე არ მოვიხსე-
ნიებ, რადგანაც სტატია გაგმელდა და იმედი მაქვს, რომ
მოდის მე მათზედაც მოგილაზრებო.

ესეა დავრჩა ერთი მხარეც ამ ლაზარკისა: — მეტ ას-
ოებს ქქონიათ რამ მნიშვნელობა ან აქესთ და ისინი ან
ბანში შემოსულან სჭირებოდათ, თუ «მანდარინული
ჭეუთი» «ხეტიალობით» და «ჭრეულობით»? მე გავ-
წევით ვიტყვი, რომ სჭირა, მიუტოვებელი მნიშვნე-
ლობა ქქონიათ და ბევრს ესეც ეტეობა ეს მნიშვნე-
ლობა. ამ ქაზრის დაშტებზედ არ შეიძლება მართლ-
ხედა ლიტერატურადგან გამომკვიდრო საბუთები და უნდა
შევიწიო გარეშე ხელის ლიტერატურა, თუმცა სხვა ლი-
ტერატურას საბუთები სხვა ანბანისათვის მოუპოვებია და
არა ჩვენისათვის; მაგრამ იმ საბუთებში არის საზოგადო
კანონები, რომელნიც ჩვენსადაც ისე შეეხება, მიეჩემა

როგორათაც იმათსაც კისაც ცოტადნად გაუსწავლია ფი-
ლოლოგიური კანონები. იმას ეცოდნება ეს დაუძლევე-
ლი ტექნიკა, რომ ანბანი დასაწყისშია ნაკლული,
უსრულნი შესდგებიან. ამ კანონს შეუდგება ჩვენი, ქა-
თული ანბანიც; მაშასადამე ჩვენი ანბანი ნაკლული, ანუ
უსრული დაბადებულა. მაგრამ ესა ჩვენი ანბანისთვის
სრული და მტკიცე ანბანი ძნელად თუ სადმე იპოვა.
ამაზედ დაგვიმოწმებან თვით გარეშე ხალხს მტოდნენაც
(ნახე «მოანბნე» წიგ. იანვრისა, ისტორია ბარათაჲთა
დისა გვ. 32) თუ ჩვენი ანბანი უსრული დაბადა, საი-
დან მოხდა ესა იმისა ესეთი სისრულე? იმავე ფილო-
ლოგიური და საზოგადო კანონით, რომ ანბანი და ეო-
ველი ფორმა ქვეყანაზედ დროებით იცვლება და მოდას
სისრულეშია. ანბანის სისრულეში მოსვლა უნდა ყოფილ-
ყო ამ სახით, რომ ზოგი ნაკლება ასო, საჭიროებისა-
გან აღმოჩენილი, დროებით უნდა შემოსულიყო; ზოგი
თავდა ზირველ შეცდომით შემოტანილი უნდა გასულიყო
და ზოგსაც თავისი თავდაზირველი მნაშენელობა, ზმა
და თვით სახეც ან უნდა შეეცვალა, ან სრულებით უნდა
დაეკარგა. მაგ. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ზირველად
ჩვენ ანბანში ე არ იყო და ამის მაგიერ ც-ს ახმარებდა-
ნენ. შემდეგ დრომ მოიპოვა ე. შემოიტანა ანბანში და,
სიმარჯვისა და მარტივობისგან, ამის ხმარება ც-მაგია
ერ უფრო მეტმა იჩნია; ზოგმაკი ე არ მიიღო და ისევ
ც იხმარა. აქედან შესდგა მარტია მხმარებლობისა. ბო-
ლოს ისინი აირიგნენ ერთმანეთში და ანბანმა გერც
ჩვენ ასოს დაანება თავი და გერც ახალს. ჭ-ეს და ჟ-ეს

ესევე უნდა შემთხვევოდა. იქნება სწორეთ ესე არ უფა
 ფილიფოს, როგორც მე ვგონებ, მაგრამ ამას უნდა ჰქვას
 ნებოდა უ. ჟ და ვ-ს ხმები ერთი ერთმანეთს ძალიან
 ჰგებნან (მაგ. ვსთქვენ, შეიძლება დაიწეროს სამ ნაიარად:
 ვსთქვენ, ვსთქვენ და ვსთქვენ) და შეიძლება, რომ თავ
 და პირველ ამ ხმების გამოსახატველად მოიგონეს ორივე
 სხვა სახის ასოები, რომელნიც შემდეგ დროს იხმარეს
 :რეულებდ. უკანასკნელ ჰასრს უფრო საფუძველი გაუმტა
 რდება იმათი, რომ ძველად უ-ნის მაგიერ ვ უხმარნათ
 (ვ არის იგივე ვ-ნი დაშეტებით იანისა) როგორც გვა
 ჩვენებს ზოგი ძველებური წიგნი, და 400 მაგიერ,
 რომელსაც გამოხატვენ უ-ნით, ვ უწერიათ. ვ-ს თავისი
 ხმა აღარა ქვს, მაგრამ ერთ დროს უეჭველად ჰქონია
 და დროებით დაუკარგავს, რადგანაც ესეი შემთხვევა მო
 ხდება ხოლმე და რუსულ ანბანში დამტკიცებაც არის,
 მაგ ზ და ხ კვლანდელ რუსულ ენაში არაფერ ხმას არ
 გამოხატვენ და მაშასადამე კენისათვის საჭირონი არ
 არიან, მაგრამ ამითი შეოფობა უწინ ესე უქმი არ უფა
 ფილა და ანბანში «სტიანობით» არ შემოსულან. კვლან
 დელნი რუსის ფილოლოგები ერთობ თანახმანი არიან,
 რომ ეს ასოები ძველად ხმოვან ასოებად ეოთილან და
 დროებას ენის შეცვლით დაუკარგათ თ განთი ხმა. სა
 ფუძველი, რომელსაც მოიტანენ ამის დასამტკიცებლად,
 არის შეუწყველი და ეს დაგვარწმუნებს, რომ ეს ასო
 ები შეუქმნია რუსულ ენის მიუცდილებელ საჭიროებას და
 არა, «სტიანობას».

ჟ და ხომხურ იეოს (ლ), მეტათ უკანასკნელს, უ.

ყოფიანი გასდევნის ჩვეულებრივ მსურველებით, რომ არც კეტისა და არც ლოდს მოაჩივებს. პირველზედ აწას კიტყვი, რადგანტ მეორესზედ ნათქვამი პირველსაც სრულებით მიეჩემა იეთის განდევნაზედ უ. ღრმამტიკოსსა მამოანინს განსაკვირველი გამჭრე, კრიტიკული გენია. იმისი ღრმა ცოდნა როგორც ისტორიისა, ეგრეთვე საზოგადოდ სჯისა კაცს გაცვიფრებს, დაბრუნებს. კუკების თამაშობაში შესანდობელია, რომ ემაწვილას, კუკს რჩი კელის მაგიერ სამი გაუგეოოს, ან ერთა ცხვირის მაგიერ რჩი, მაგრამ იმისთანა კაცზედ ღაზაჩაგში, რომ გორტ იყო ანტონ ქათალიგოზი, ესეთი დაუდეკრება კაცის გონებით ვერ ახსენება «შესარმოცებლად (ანბანისა) ანტონ კათალიგოსს სომხური $\chi(\mu)$ უნდოდა» — უ. ყოფიანო, ჟერ უნდა შეგეტყუო ჭაზრი, საბუთი ანტონისა გან იეთის შემოტანისა და მეტე დეგეწყო ღაზაჩაგე შენ ანტონის ცილსა ჭაწამებ, ცილს, რომელიც, თუ მართალი იყოს, ანტონის წარმოგვიდგენდა პირტყვთან ბაჩებრად, რადგანტ ანბანში ასოს შემოტანა ისე დაუდეკრად, მართლ «შეოცმობებისათვის» პირტყვს დამოსავსებს, მაგრამ ეს არის შენი უბედურება, რომ შენი ცილის წამებას საფუძველი არა აქვს და არის ხოლოდ ცილის წამება და ამისათვის შენი რიტკა ვერ შეარყევს განუცდელს ნათელს ანტონის სახელისა, რომელიც სდგას ჩენი გამოჩენილი მწერლების სახელების შუა, ეგრეთვე ჟერ განუცდელისა, როგორათაც ანტონისა. ჟერ უნდა შეგეტყუო საბუთი ანტონისა და მეტე გელაზაჩანს, მამგრამ შენ, როგორც ზევით გსთქვი, ვულში უგანდაე

მიპარება გაქვს და ცრუ ეიუანის დაცემა და არა ტყუილ-
რიტების პოვნა; მოგწონს კიდევ შენა თავი შენას უმე-
ტრებით და დასტინა, ჭეტრეშკას საცაღაო, სხეებისც,
ვისაც მოუა ჭაზნი ისტორიული მაგეზების შეტეობასა
ამ ასოების შემოტანისა.

ჩემო მგითხველო, უნდა იცოდეს, რომ სხაბსულ, არა-
ბულ, თათრულ და სხვა აღმოსავლეთის ენებში ხმა-
ვან ასოებს გადაწვეტილი, დამკვიდრებული ხმა არა აქვს
და წერილში ხმოვან ასოებს, თითქმის, არა ჭსწერენ. იმ
ენებში ე, უ, ო, ი, ანს ისე მტკიცედ გამოესაქვამ, რო-
გორათაც ჩვენ ხმოვანებს და ეკრძალებოდას. იმათი
ხმოვანა ყოველთვის ისე დრტვინვით გამოითქმის, რომ
ენა აღმოსავლეთის ენებში ანათაც და იანათაც გამო-
ითქმის, ანუ ამათ შუა ხმათ, უნა ონთ და უუდმა;
მაგ. ა. ეს ნაცვალ სახელი«მე» შესდგება ორი უხმო
ასოებისგან, ა (მ) და ა, (ნ) მნ, რომელთა შუა გა-
მოსატქმელათ უნდა ჩაუმატო შეწაო ხმოვანა ხმა განდა
ე ნი და განდა(რომელიც უფრო უკეთესი იქნება) ამათ შუა
გამოვა. მან, მენ, და მღნ; ეა, ეს აწყო ადსებათა ზმა-
ნისა «ადის» შესდგება ორი უხმო ასოისგან — ა (დ) და
ე (რ) დრ, რომელთა გამოსატქმელად უნდა შესწო
ხმოვანი ან ინი, ან, -ნი, ან ამათ შუა ხმა და გამოვა დრ,
დრ და დღრ, რომელიც იქნება უფრო სწორე და უკ-
ეთესი. უკეთესი და სწორე, ამასთვის რომ იეთს სომა
ხერ ენაში არა აქვს გადაწვეტილი, დამკვიდრებული ხმა
და დრტვინვის ე-ნისა და ი-ნის შუა, აღმოსავლეთის ენე-
ბის ხმოვანებსავე ია ამ მაგეზათ და არა «მანდარინული»

ჰკუთნებდა და «შესაზრმობებდა» შემოუტანდა ეს ასო ანტონს ქართულ ენაში, რომ ამ ენაში შემოსული სხვა-სული, აზარბუღი და თათრული სიტყვების სწრაფ მოკლად მართათ ამ ასოს შემწობისათვის. გარდა ამისა იყო ქართულ ანბანში ზრის შემოტანილი ოსური ენისა და ანბანისათვის, რადგანაც ოსურს ენაში ესეიგი ხმა ზრის.

შეიძლება ანტონს ბევრი აზრ დასთანხმავდეს ამ საქმეზედ, თვით მეც თანახმა არაა, მაგრამ აზრ დასთანხმებით ამის საქმეს ჭაზრი და საფუძველი აზრ გამოეცდებოდა. ამიტომ შესაძლებელი აზრ ზრის ანტონის განკიცება და შეუტაცება. ანტონს ეს საქმე ას წელაწად წინ უქნია და მას შემდეგ სწავლა და განათლება ასულა გონება მიუწოდებელ სიმღელეზედ; მაგრამ ევროპიის პირველ განათლების ხელხი ესლაც ვერ დასწიან ანტონას «შეზრმობებს» გვარ საქმეებს. ფრანგულები ესლაც სხვა ხელხის სიტყვებს სწერენ იმავე ხელხის ანბანის ასოებით, მაგ (Кабакъ) რუსულისიტყვა დუქანი кабакъ შან, რადესაც კ იმათი ასო აზრ ზრის და კარგათ შეუძლიანთ თავიანთი ასოს ხმალება — cabaque ანუ Vvaqqon. (*) (ვაგონი, ურემი რგინის გზისა) შეუძლიანთ დასწერონ თავიანთი ვანიით, ანგლიურის მაგიერ და გამოვა — Vvaqqon. ამისთანა, ყიფიანის ჭაზრით, შეტომაშებს ფრანგულებაც ჩადიან, მაგრამ მთელ ფრანციაში ერთი კაცი აზრ გამოვიდა უ. ყიფიანისავით მჭრე და მზასრავი გონებისა, რომ ამან-

(*) kinine (ქინაქინა, შეუძლიანთ დასწერონ თავიანთი ასოთი — quinine.

დაწინაა» «შეოწმობება» და «სეტიანობა» დაეჭმევან
 ამ საქმისათვის და ფრანგები გაეგუვნა სწეულებასაგან.
 მე ამითი როდი მინდა ესთქვა, რომ სხვები ჭსტდებიან
 და რატო ჩვენ არ შევცდეთ მეოქი; ჩემი ჭასრი ის არის,
 რომ ამ გვარი საქმე, რადგანაც თავისი საფუძვლის მშა-
 ვნე, შეუზოვრად არ უნდა გაიდგენოს მეოქი. გამაჩინილი
 რუსების ძველებური ღრამმატიკოსი მოლეტი სმოტრი-
 ცკი ჭგონებდა თავის ღრამმატიკაში, რომ რუსულ ენას
 შვიდი სქესი აქვს; мужескій, женскій, средній, все-
 кій, общій, недоумѣнный და приобщій ამის შეტდომა ყვე-
 ლასათვის ცხადია, მაგრამ არც ერთ რუსის სწავლულს თა-
 ვში არ მოსვლია ამის მასხად ატდება, ან იმის სიტყვე-
 ბისათვის «სეტიანობისა» და «შეოწმობისა» დაეჭმევან; ამი-
 სათვის არ მოსვლია თავში, რომ სმოტრიცკის სურვილი ყო-
 ფილა ენის გაკეთება და მ. სი გაწმენდა და არა გაუკეთებდა.
 რუსი სმოტრიცკის ჯათს კი არ დასხამს თავსედ და
 დასტინის; ის იმას ჰატივსა სცემს და დიდ ჰატივს, რა-
 დგანაც სმოტრიცკის კეთილშობილი ჭასრით უმუშავნია
 საზოგადო სიკეთისათვის, როგორათაც ანტონს. ამითი
 სიკეთე იქნება მისხაღსედ მეტი არ იყოს, მაგრამ ამითი
 გაიცხვას და დამტარება სიბრძნეილია, ამას სხვაფრივ ვერ
 იფიქრებს კეთილშობილი და გონიერი კაცი. მაშ რადაქნა
 უ. უიფიანმა ესეთი წინ დაუყვანა საქმე? რად გასდგენა
 შეუზოვრად ან ანტონი, ან დოდავეი, ან ბაქრაძე, ან ჩუ-
 ბინოვი და სხ? ამიტომ, რომ იმათგან მონაქმედი სრული
 არ არის? შე დადგოცვილო, ამითი იმათ «რა უქნიათ უა-
 რაკო»? როგორც ვნახეთ, შენ სტატიაშაც, უ. უიფიანო,

ბეჭდი (შენა სიტყვითვე გიტყვი) «ხეტიანობა» არის, მაგრამ დაწმუხნებული ვარ, რომ ჭეშმარიტი ქართული არც შენ დაგადებს უპატოოდ, წადგანაც, თუ საქმე არა, კეთილი სურვილი ხომ მაინც გამოგიჩენია და ზევით ნათქვამ კაცებს როგორ არ დავუძღვრებოთ, რომ საზოგადო სიკეთეს საქმიანად შესწავნიან.

აქ მე ვიცი უ. ყიფიანი თვალს და მიხედვას და შემოგვიყვამლებს:—მაშ შენ ავტორიტეტები გინდა, ავტორიტეტების ზატოვის ტყუილ და არ გადგენა!! მაშ შენ «სოცრემენიკი» არ წაგიკითხეს! მაშ შენ ჩეჩნიშევსკისა არა წაგიკითხავს! მაშ შენ დობროლუბოვის წიგნებში არ ჩაგიხედინა! . . . —ნელა ნელა ბატონო, ნელა. მე ვიცი, რომ შენ ჩეჩნიშევსკისა წაგიკითხამს, დობროლუბოვისა. მე ვიცი რომ სოცრემენიკისა ეოგელთვის კითხულობ; მე ვიცი, რომ ოდონდკო ზარი ჩამოჭრან, თორემ შენ მაშინვე გუფგადგულილი გამოგადგები შინიდან და ეტემა თუ გისრის ტყუილ; ეტემა—საათ? შენთვის სულერთა საითაც უნდა იყოს: მარჯვნივ რომ უგრავდნენ, შენ მარცხნივ წახვალ—შენთვის სულერთია, თუმცა ცხადია, რომ ეოგელი ფეხის გადადგმა გაშორებს იმ ალბს, სტა ზარს რეკენ. მაგრამ შენ გინდა დამტკიცო, რომ ზარის ხმა შენც გაიგე და თუ პირველად შენ გაიგე, უფრო კეთილი; ის კი, მიხვალ იმ ალბს, სტა ზარს რეკენ თუ არა—შენთვის სულერთია. «სოცრემენიკი» იქნება ძალიან კარგს ანობდეს ავტორიტეტების განდევნაზედ, იქნება ძალიან კეთილშობილს ანობდეს, იქნება ამხედ ეველა თანახმაც იყოს, —ის ანობს, მდეგების არ

ყოფნა საკუთა ქვეყანისათვისა; მაგრამ რა გამოვიდა, შე დღოცვილო, რომ ქარის წისქვილი მდევათ მიგიადია? რა . . .

ამ დროს უ. ყიფიანი, ისევ თვალებ დაბრიალებული, ხელს დაშოქნევს და შეტყვის: — «სუს», «სუს»! «შე უღო დიგო» გო!.. გესმისთ, «სუსო»! «სუსო»! მისვლით? თუ არა, გადაშალეთ უ. ყიფიანის «გრამატიკის მასალების» მე 89-ე გვერდი ჯა სვედან მუთოზმეტე სტრუქტონი წაიკითხო და ცოტათი შეიგნებთ. და მთლად შეგნებისათვის გი ისევ ყიფიანს მივმართათ. ბატონო ყიფიანო, «სუს» რას ჰქვიათ, ერთი აღგვიხსენ, სუსი სადაურა? სუსი რა არის? სუსი ვინ არის? ახა ერთი გარკათ ჩუფიქდა, სუსი რა არის. შენი სტატია საგასკა მანდაჩინობისა, დესპოტობისა და ჭირვეულობის განდევნით, მაგრამ სუსისედ უგვანი დესპოტობა ან ჭირვეულობა გაგონილა სადმე? დეკკალიონიდან და რომეულიდან მოყოლებული ახა ერთი დესპოტი, ან მანდაჩინი, ან ჭირვეული დამისახელე, რომელსაც სუსისედ შეუწენარებელი და უარესა მანდაჩინობა ან დესპოტობა მოექმედოს, მეტადრე მწერლობაში! უ. ყიფიანისთან სწავლულებს, რომ ღაპარაკი დაუწოთ, თეიერბხებთ და ზრუდონებით ზიჩს გამოგიტანავენ და მეგერ გამოგიან: — ნუ თუ თეიერბხება და ზრუდონები «სუს» ქადაგობენ? მაგრამ ესე ჰსტირს წინდაუხედაობას; როდესაც წინ დაუხედავი გაიგებს, რომ აღია მამკედარაო და არ იცის რომელი აღია; როდესაც ის წკარუნს გაიგებს და არ იცის თუ რას წკარუნებენ, მაშინ ამას წკარუნი ჯანში, ძარს

დებში როდი გაუფდება, მარტო უუჩუ დაუწყებს ბზუ-
ილს და უერ აბზუბუღმა კაცმა, ჩასაკვარველია, უოველი
ხმა ბზუილად უნდა წამოიდგინოს. . . აქ როგორც კგ-
რძნობ «სუსი» უფრო და უფრო ხუდება, თვალები უ-
ფრო და უფრო ბრალდებიან და მოასწავებს ჭექა-ქუ-
ხილსა, მაგრამ მე ხელფენებითი ჭექა-ქუხილი არ მი-
ყვარს...

ესლა, დამშვიდობების დროს, ერთ-ორ სიტყვას კიდევ
კითხვი. ამ სტატიას ენა იქნება ცოტათი ცხარე გამოჩ-
ნდეს, მაგრამ ჩემი სურვილი საზოგადო საქმის წინ წა-
წევა იყო და ესეც რომ, თუ ვინმემ ჩემი სტატიის სა-
ცხარე შეუდარა უ. ყიფიანის სტატიას, მათში მზგა-
ვსებას ვერ იპოვის. მე უ. ყიფიანისათვის არ მითქვამს,
როგორც ის ანობს უ. ჩუბინოვს: — «ეს დარბაისელი
მეტნიერი ქართველი (უ. ი. ჩუბინოვი) ამბობს, მე მგო-
ნია ეს ასოები საჭირო არ იყვნენ » თუ იმას ჰგონია,
მაგასედ ვის რა დავა აქვს? — მკითხველმა თუ გულის-
უური მიაწერა ამ სიტყვებს, მეტს უფაქსტს ვერ წამო-
იდგენს და მთელი ჩემი სტატია, რომ გამოწეროს, წვეთს
ამის მსგავსს ვერას იპოვის. ესეც უნდა ითქვას, —
ქართველ საზოგადოებისათვის რომ მიმეჭია ღაბაჩი,
სხვა ფრიგ კილაზარაკები, მაგრამ მე უ. ყიფიანს ველა-
ზარაკები და ის გაიგებს ჩემი ენის უადრს: ვინც . . .
.

უ. ყიფიანი დაგვიჩნდა კიდევ სხვა სტატიებს დრამა-
ტიკაზედ, მაგრამ მე ვთხოვ (და გგონებ გონიერი ნაწი-
ლი ქართული საზოგადოებისა ჩემი მომხრე გახდეს ამა-

ზედ), რომ უ. ყიფიანმა თავისი დრამატუკისეულ სტატიებისათვის არ იმუშაოს ან იმუშაოს, რეკრთიტ უნდა, ეს სულ ერთია, ხოლოდ ისინი ყუჩნაღში არ დაბეჭდოს, რადგანც ყველ დაბეჭდილ თაბასეულ ოტი მანეთი ვაი-ვაგლასით შეგრობული ფული მიდის და კარგი სუქანი ღუგმა ქაღალდისა. თუ უ. ყიფიანი ამ მხრივ თავს შეიკავებს, დარწმუნებული ვარ, რომ ამ საქმეს ყოველი ქაბოკელი პატრიოტიკულ გრძნობად ჩაუთვლის. — მაგრამ, იტყვიან, რაქნას უ. ყიფიანმა, რომ ჩვენი ენის გასწორება უნდა, რაცა ჭისინს მაგის სტატიისაგანა? — ამ საქმისათვის მაგას სუკი არა აქვს და თუ ძალიან გულით უნდა თავის სურვილის ასრულება, ჯიშუკიძე წაქეზოს და უთხრას; «რასაცა გასცემ შენა, რაც არა დაკარგე-ლია» თქო. ამ წაქეზებით უ. ყიფიანი უფრო დიდად შეაწევა ქართულ ენას. ამასთან უ. ყიფიანი ურიგოს არა იქს, რომ ჯიშუკიძეს ურჩიოს, მშვენიერ ენასთან, კარგი სათვალების მოპოება... და ერთიც ურჩიოს ქაბოკელ საზოგადოებას, რომ ყოველი პერიოდი და საყუთარი სახელები ქართულ წერილში ასომთავრულად დაიწერონ, რადგანც ეს მეტს სინათლეს მისცემს წასაკითხვად წერილს.

მშვიდობით უ. ყიფიანს. au revoir კეტეოდი, მაგრამ სტატიას «ცისკარს» უგზავნი...

ულოლიკო.

რ ე ღ ა ქ ც ი ი ს ა გ ა ნ .

«ცისკრის» მკითხველებთან დიდს ბოდიშს მოვიხდით ასე დაგვიანებისათვის. — მიზეზი დაგვიანებისა ეს განჯავსთ, რომ რამდენსეჲ შემოსატანი ფული დარჩომილა და დღე-უანდლამდინ არ შემოაქმსთ. მეტი გზა არ არის, უნდა ისევე ჩქარა გვიტანეთ და ყოველის ღონისძიებით იანუა-რამდინ გავასწოროთ ჟურნალის გამოცემა, — იმათი, ვი-სედაც ფული დარჩომილა, ვსთხოვთ დროით შემო-სატანონ და ამასეჲ მეტს საკალში აღარ შეიუყანონ რე-დაქცია. ამასთანავე, გისაც ჰქონდეს «ცისკრის» დაბარების სურვილი მომავალს წელს, დროთი გვაცნობონ, რომ იმდენი წიგნი დაიბეჭდოს, რამდენიც კელის-მომწერნი გვეულოებიან.

— რადგანც გვან მივიღეთ ცნობა, ამისათვის თავისს აღგს ვერ მოვიხსენიეთ და, ახლა მოვასხენებთ მკითხველთ, რომ ს. პეტერბურლითგან ქართველთ ახალგაზდა ემაწუ-ცებითგან მივიღეთ წიგნები, რომელთაც სურვილს აღვარებენ «ცისკარში» მონაწილეობის მიღებასეჲ, და ყოველს თვეს სტატიების გამოგზავნასეჲ. — იმათი სტა-ტიები იქნებიან: 1) ახალაახალი ანბანები, რუსეთში, თუ სხუა მხარესეჲ მომხდარი, 2) მართებულობისგანთ ახა-ლის წესების შემოტანა (რეჲფორმები) და სხუა და სხუა განკარგულება საქართველოს შესახებ. ამ სტატიებს და-უთმობთ სხუა და სხუა ანბანის ნაწილს. —

სსუა და სსუა ანბაგი.

—რედაქციისგან.

გელი მოსწერდება

1865 წელსა.

ქ. ცფილისში, ქართულის ეურნლის «ცისკრის» რედაქციაში, აუციას გერესელიძის სახლებში.
ფასი ერთის წლის გამოცემისა, ქ. ცფილისში ვაუ-
გზავნულად ექვსი მანეთი, ხოლო მან მიწოდებით, ანუ
სსუა ადვოლებში გაგზავნით: შვიდი მანეთი თუთარი ფული.

რედაქცია ჰსთხოვს «ცისკრის» გელის მომწერ-
თა, ვისაც წინააღი დააკლდეს ღ დროზედ არ
მიუგიდეს, მაშინვე აცნობოს რედაქციას, ესრეთის
ზედ წარწერით:

«ცისკრის» რედაქციაში, ცფილისს. —